

Työterveyslaitos

Ulkomaiseen työvoimaan liittyvät väärinkäytökset – poliisin tutkimat tapaukset

Tutkimusraportti

Kaisa Eskola ja Anne Alvesalo

Ulkomaiseen työvoimaan liittyvät väärinkäytökset - poliisin tutkimat tapaukset

Tiivistelmä

Keskusrikospoliisiin perustettiin vuonna 2004 niin sanottu PUT- yksikkö eli pimeän ulkomaisen työvoiman tutkintaan keskittynyt yksikkö (PUT). Tutkimuksen tavoite oli valottaa ulkomaisten työtekijöiden työsuhteisiin liittyvien laiminlyöntien laatua suomalaisessa työelämässä tarkastelemalla PUT -yksikön selvittämiä tapauksia 1.1.2004 – 15.5.2008. PUT -yksikön tutkinta painottui pikemminkin fiskaalisiin väärinkäytöksiin kuin työsuhteeseen ja työolosuhteisiin liittyviin rikoksiin. Yksittäiseen työntekijään kohdistuneita oikeudenloukkauksia koskevia tapauksia, löytyi aineistosta vähän. Poliisin tutkimien tapausten niukkuuden vuoksi ulkomaiseen työvoimaan liittyviä väärinkäytöksiä pyrittiin kartoittamaan myös muita aineistoja hyödyntämällä. Näitä olivat muun muassa työsuojelupiirin tutkimat tapaukset ja ihmiskaupparaportoijan havainnot. Lisäksi raportissa on tarkasteltu ulkomaisen työvoiman käyttöön liittyvää lainsäädäntöä, valvontaa ja arvioita ulkomaisen työntekijöiden määrästä.

Tulosten valossa PUT -yksikön tutkimat tapaukset ja tutkinta eivät näytä poikkeavan kovin paljon niin sanotusta perinteisestä talousrikostutkinnasta. Rikoksia, joissa oikeudenloukkauksen kohteena oli ulkomainen työntekijä, tutkittiin vähän. Tutkinta painottui rikoksiin, jossa uhrin asemassa oli vrottaja tai muut yritykset.

Sisällysluettelo

Tiivistelmä	2
Johdanto	4
1. Ulkomaisten työvoiman määrä ja piirteet.....	7
1.1 Ulkomaalainen työvoima tilastojen katveessa.....	7
1.2 Ulkomainen työvoima ja harmaa talous.....	11
2. Ulkomaisten työvoiman käyttöön liittyvää lainsäädäntöä	13
2.1 Lupa-asiat ja verovelvollisuus	14
2.2 Rikokset ja rikkomukset.....	16
2.3 Tilaaajavastuulaki	21
3. Ulkomaisten työn käytön valvonta	22
3.1 Työsuojelupiirin valvonta	22
3.2 Verottajan suorittama valvonta	24
3.3 Poliisin toiminta.....	25
3.4 Työmarkkinajärjestöjen ja liittojen rooli	26
4. Ilmitulleita ulkomaiseen työvoimaan liittyviä puutteita ja laittomuuksia.....	27
4.1 Poliisin tietoon tulleiden laittomuuksien määrä ja kehitys	27
4.2 Työsuojelupiirien havaitsemat rikkeet ja epäkohdat.....	29
4.3 Ulkomaalaisille sattuneet tapaturmat ja työturvallisuus.....	32
4.4 Ihmiskaupparaportoinnin havainnot	33
4.5 Julkisuudessa käsiteltyjä tapauksia ja ilmiöitä	34
4.6 Tuomiot, sanktiot ja muut seuraamukset	38
5. Tutkimuksen tausta, tutkimuskysymykset ja tutkimusmenetelmät.....	40
5.1 Pimeän ulkomaisten työvoiman valvonta- ja tutkintayksikön (PUT) lähtökohdat ja tausta	40
5.2 Tutkimuksen tarkoitus ja tutkimuskysymykset	41
5.3 Tutkimuksen aineisto ja menetelmät	41
5.4 Tulosten esitystapa	43
6. Tulokset	44
6.1 Yrityksineisto.....	44
6.1.1 Yritysten taustoista	44
6.1.2 Rikokset ja niiden ilmitulo	49
6.1.3 Ulkomaista työvoimaa käyttävät yritykset	50
6.2 Tutkitut rikosilmoitukset	58
6.2.1 Kaikki rikosilmoitukset	58
6.2.2 Ulkomaista työvoimaa sisältäneet jutut	63
6.3 Vertailua "Talousrikokset rikosprosessissa" -tutkimuksen tuloksiin	68
6.4 Yhteenveto.....	71
Liitetaulukot 1-3.....	76
Lähteet	79
Internetlähteet:	81

Johdanto

Suomessa on viime vuosina käyty vilkasta keskustelua siitä, kuinka paljon tulevaisuudessa tarvitaan ulkomailta palkattavaa työvoimaa ja millä aloilla ja alueilla ulkomaista työvoimaa erityisesti tarvittaisiin tilanteessa, jossa työvoiman kotimainen tarjonta ei vastaa kysyntää (Tuomaala ja Torvi 2008, 1). Toistaiseksi työperäinen maahanmuutto on ollut melko vähäistä: noin 5 – 10 prosenttia maahanmuutosta. Suomeen tullaan useimmiten perhesyiden, paluumuuton (ruotsinsuomalaiset, inkeriläiset) tai pakolaisuuden vuoksi. Maahanmuuttajien määrä suomalaisessa työelämässä on kasvanut 2000-luvulla. Myös vierastyöläisten osuus on kasvanut muun muassa EU:n laajentumisen myötä. Tilapäinen tai määräaikainen ulkomaalaisten työskentely on lisääntynyt Suomessa nopeasti. (Lith 2007, www.stat.fi).

Hallituksen maahanmuuttopoliittisen ohjelman keskeinen tavoite on edistää työperäistä maahanmuuttoa. Maahanmuuttopoliittinen ohjelma herätti runsaasti keskustelua keväällä 2010, jolloin SDP:n eduskuntaryhmän puheenjohtaja Eero Heinäluoma kritisoi hallituksen tavoitteita. Talouden taantuma ja kotimainen työttömyys olivat Heinäluoman mielestä vähentäneet ulkomailta saapuvan työvoiman tarvetta. Hänen mukaansa liiallinen työperäinen maahanmuutto saattaa lisätä konflikteja ja edistää työmarkkinoiden polarisaatiota. (Hufvudstadsbladet 24.4.2010). Heinäluoman lausuntoon reagoitiin voimakkaasti niin poliitikkojen kuin etujärjestöjenkin taholta. Keskustelun kohteena olivat muun muassa ulkomaista halpatyövoimaa laittomasti käyttävät yritykset, harmaa talous, kilpailun vääristyminen ja valvonnan tehostaminen.

Työelämän tutkijat ovat tuoneet esiin, että ulkomaisen työvoiman kasvun myötä on ollut nähtävissä merkkejä työelämän eriarvoistumisen lisääntymisestä Suomessa (Wrede 2010, 7). Maahanmuuttajien asemaa on työelämän tutkijoiden toimesta tarkasteltu monista näkökulmista, myös analysoimalla heidän kohtaamia ongelmia. Tutkijat puhuvat työelämän etnistyvistä eriarvoisuuksista, jota he valaisevat esimerkkitapausten avulla. Maahanmuuttajien asemaa on pohdittu "vierauden" näkökulmasta. Vieraudella ja vieromisella rakennetaan eroa, ja eronteon perusteella "vieras" voidaan esittää vähempiarvoisena. Wreden (2010, 280) mukaan pahimmillaan "vieraiksi" määritellyillä ihmisillä saattaa tulla uusi proletariaatti, johon kuuluvilla ei ole pääsyä työelämän ylempiin kerroksiin.

Ihmiskaupparaporttien mukaan ulkomaisen työvoiman käyttöön liittyy Suomessa työperäiseen ihmiskauppaan ja siihen liittyvään työvoiman hyväksikäyttöön viittaavia piirteitä. (Vähemmistövaltuutettu 2010, 128). Kansallinen ihmiskaupparaportti pitää todennäköisenä, että ulkomaisen työvoiman käyttöön liittyvät ongelmat kasvavat ja pahenevat, ellei ilmiöön pikaisesti kohdisteta riittävää huomiota ja viranomaisvalvontaa. Raportissa kiinnitettiin huomioita myös siihen, että talousrikollisuuden lisäksi esitutkinnassa tulisi panostaa myös yksittäisiin työntekijöihin kohdistuviin oikeudenloukkauksiin. (Emt, 130.)

Viranomaisten tietoon on tullut ulkomaalaisen työvoiman käyttöön liittyviä laittomuuksia ja muita lieveilmiöitä. Vuosituhannen alussa runsaasti julkisuutta sai kiinalaisten kivimiesten tapaus. Kiinalaisille työntekijöille maksettiin palkkaa ja korvauksia noin kolmannes suomalaisen työsopimuksen määrittämästä summasta. Iittalan Kivijaloste Oy:n toimitusjohtaja tuomittiin käräjäoikeudessa työaika-suojelurikoksesta, työsyrynnästä sekä väärän todistuksen antamisesta viranomaiselle. Loppuvuodesta 2009 puhututti venäläisten bussikuskien palkkataso. Urjalalainen matkailuyritys oli pitänyt

bussilinjallaan Tampere-Pietari-Tampere työssään venäläisiä bussikuskeja, joille maksettiin palkkaa 1,03 euroa työtunnilta. Käräjäoikeus tuomitsi bussiyrittäjän neljän kuukauden ehdolliseen vankeuteen, kolmen vuoden liiketoimintakieltoon ja mittaviin korvauksiin kiskonnantapaisesta työsyrynnästä. Runsaasti keskustelua ovat herättäneet myös monet mediassa raportoidut tapaukset, joissa ulkomailta tulleille kielitaidottomille ravintolatyöntekijöille maksetaan selvästi minimipalkkaa pienempiä ansioita.

Ulkomaiset työntekijät voidaan jakaa kolmeen ryhmään (ks. Ruotsalainen, 2009 ja Hirvonen ja muut 2010, 96).

- Suoraan suomalaiseen yritykseen palkatut työntekijät (tähän ryhmään kuuluvat myös suomalaisen vuokratyötä välittävän yrityksen työntekijät)
- Suomeen lähetetyt ulkomaisten yritysten työntekijät, jolloin ulkomainen yritys lähettää työntekijänsä rajoitetuksi ajaksi (tähän ryhmään kuuluvat myös ulkomaisen vuokratyötä välittävän yrityksen työntekijät ja Suomessa ilman kiinteää toimipaikkaa toimivan aliurakoitsijan tai muun yrityksen palveluksessa.)
- Kausityöntekijät. Tähän joukkoon kuuluvat muun muassa marjanpoimijat.

Ulkomaalaisten laittomalla työnteolla tarkoitetaan sekä työnteon luvattomuutta maahanmuuttosäännösten suhteen että laittomuuksia, joihin *työnantaja* syyllistyy ulkomaista työvoimaa käyttäessään. Puhutaan yhtäältä laittomasta työnteosta ja toisaalta laittomasta työn teettämisestä. (Sorainen 2007, 263.). Ulkomaisen työvoiman käyttöön liittyvät ongelmat voidaan jakaa neljään pääryhmään:

- ulkomaalainen oleskelee tai työskentelee Suomessa laittomasti tai ilman työlupaa
- ulkomaalaisen työntekijän palkasta ei makseta Suomeen veroja eikä työnantajamaksuja (pimeä työ)
- ulkomaalaisen työntekijän kohdalla poiketaan hyväksytyistä työsuhteen ehdoista (mm. palkka, työaika)
- ulkomaisen työntekijän kohdalla ei noudateta muita työsuhdetta koskevia velvoitteita (työolosuhteet, työturvallisuus)

Riskin harmaan talouden esiintymisestä on arvioitu olevan normaalia suurempi ulkomaisen työvoiman kohdalla ja työluvatön työvoima on erittäin suurella todennäköisyydellä myös niin sanottua pimeää työvoimaa. (Poliisiosasto 2003, 19.) Ulkomaalaisten työntekijöiden työsuhteiden valvontaa pohtineen työryhmän (2003, 19) mukaan pimeää ulkomaista työvoimaa käytetään systemaattisesti mm. rakennus- ja telakka-alojen aliurakkaketjuissa, pientalojen rakennustyömailla ja korjausrakentamista harjoittavien urakoitsijoiden töissä. Käyttäjinä ovat ammattimaisesti harmaan talouden alueella toimivat yrittäjät, joilla saattaa olla myös muuta rikollistaustaa ja yhteyksiä. Palkansaajien ilmoitetaan muodollisesti olevan esimerkiksi virolaisen tai venäläisen yrityksen palveluksessa työnantajavelvoitteiden välttämiseksi.

Niin koti- kuin ulkomaisenkin pimeän työvoiman käyttäminen aiheuttaa paitsi valtiolle verotulojen menetyksiä myös lukuisia haittoja yrityksille ja markkinoille. Tuorein arvio harmaan talouden määrästä on vuodelta 2010, jonka mukaan harmaan talouden määrä vuonna 2008 oli 5 – 7 % bruttokansatuotteesta eli 10 – 14 miljardia euroa. Raportin mukaan harmaan talouden haitat ovat lisääntyneet etenkin rakennus-, ravintola- ja kuljetusaloilla. (Hirvonen ja muut 2010). Fiskaalisten haittojen lisäksi epäasianmukaiset työn tuotantorakenteet, yritysten velvoitteiden laiminlyönnit ja normi-

en noudattamisesta tinkiminen vaikeuttavat alalla toimivien muiden yritysten mahdollisuuksia toimia rehellisesti sekä vääristää kilpailua. Pimeään työvoiman käyttö vaikuttaa maksettaviin palkkoihin ja saattaa houkutella myös rehellisiä yrittäjiä toimimaan harmaalla alueella. Pimeään työvoiman käyttö aiheuttaa menetyksiä myös vakuutusyhtiöille, kun lakisääteiset vakuutukset laiminlyödään järjestelmällisesti. Näissä tapauksissa työntekijöiden lakisääteinen tapaturmavakuutus ja työeläkevakuutus jätetään ottamatta tai niiden maksujen perusteina olevat tiedot ovat perättömiä. Pimeää työvoimaa käyttävien yritysten työturvallisuuden on arvioitu olevan heikommalla tasolla kuin muiden yritysten. Niiden henkilöstön ja ulkopuolisen työvoiman ammattitaito saattaa olla puutteellista, ja näissä organisaatioissa työturvallisuudesta sekä standardien ja normien noudattamisesta saatetaan tinkiä helpommin kuin rehellisesti toimivissa yrityksissä. (Alvesalo ja Virta, 2008, Keskusrikospoliisi 2009, 27.)

Päätöksentekijät reagoivat jo vuosituhaten alkupuolella ulkomaisen työvoiman käyttöön liittyviin ongelmiin. Tulopoliittisessa sopimuksessa vuosille 2003 – 2004 osapuolet esittivät, että ulkomaa-laisten työntekijöiden työsuhteiden valvontaa kehitetään muun muassa tehostamalla valvontaviranomaisten välistä yhteistoimintaa ja lisäämällä työsuojelu- ja poliisiviranomaisten yhteistyötä ulkomalaisten työntekijöiden työsuhteiden valvonnassa. Keskusrikospoliisiin perustettiin vuonna 2004 niin sanottu PUT- yksikkö eli pimeään ulkomaisen työvoiman tutkintaan keskittynyt yksikkö. Hankkeeseen palkatun henkilöstön kokonaismäärä oli yhteensä 25 henkilöä. Hankkeelle myönnettiin rahoitus vuoden 2003 II lisätalousarviosta. Sisäasianministeriön hallinnonalan ehdotuksessa vuoden 2003 II lisätalousarvioksi samoin kuin valtion talousarvioesityksen 2003 selvitysosassa lisämäärärahan tarvetta (500 000 euroa) perusteltiin *ulkomaisen työvoiman valvonnan tehostamisella*.

PUT -yksikön toiminta aloitettiin samaan aikaan kuin Baltian maat liittyivät Euroopan Unioniin. Yksikkö toimi hankerahoituksella vuosina 2004 – 2007. Vuoden 2007 alussa projektiyksikön rahoitus siirrettiin keskusrikospoliisin kehykseen ja yksikön henkilöstön virat vakinaistettiin. Samanaikaisesti toteutettiin keskusrikospoliisin pääosaston toimintojen uudelleenorganisointi ja silloiset seitsemän yksikköä yhdistettiin kahdeksi toimintalinjaksi. PUT -yksiköstä tuli osa pääosaston talousrikoslinjaa, sen reaaliaikainen toiminto. (Keskusrikospoliisi 2008, 13.). PUT- projektiyksikön toiminnasta kertovassa raportissa arvioidaan, että yksikkö vaikeutti erityyppisillä toimillaan kymmenien tai jopa satojen pimeää ulkomaista työvoimaa käyttävien suomalaisten yritysten toimintaa. Esimerkiksi niin sanottuun operaatio Antoniin kytkeytyi eri rooleissa lähes 300 yritystä ja satoja ulkomaalaisia työntekijöitä. (Emt., 11)

Projektiyksikköä valmisteleva työryhmä (Poliisiosasto 2003, kuvailulehti) esitti, että "projektiyksikön ei tule kohdistaa valvontaa ja tutkintaa yksinomaan ulkomaisten työntekijöiden työehtojen valvontaan eli työsuhteiden valvontaan eikä myöskään työluvan olemassaoloon. Valvonnan ja tutkimuksen kohteeksi tulee ottaa työvoiman käyttöön liittyvät väärinkäytökset ja laiminlyönnit kokonaisuudessaan". Tällä tarkoitettiin, että yksikön tulee selvittää työntekijöihin kohdistuneiden väärinkäytösten lisäksi myös puhtaasti taloudelliset ulkomaiseen työvoimaan liittyvät väärinkäytökset, esimerkiksi verorikokset.

Tämän tutkimuksen alkuperäinen tavoite oli valottaa ulkomaisten työntekijöiden työsuhteisiin liittyvien laiminlyöntien laatua suomalaisessa työelämässä tarkastelemalla PUT -yksikön selvittämiä tapauksia 1.1.2004 – 15.5.2008.¹ Tutkimusprosessin myötä kävi kuitenkin ilmi, että PUT -yksikön tut-

¹ Tutkimuksen aineiston on kerännyt suunnittelija Kirsi Jauhiainen, joka auttoi myös aineiston analyysissä, ja kommentoi käsikirjoitusta. Kirsi lisäksi haluamme kiittää Seija Rajanderia raportin ulkoasun viimeistelystä. Kiitämme myös Sisäasianministeriötä tutkimuksen rahoittamisesta.

kinta painottui pikemminkin fiskaalisiin väärinkäytöksiin kuin työsuhteeseen ja työolosuhteisiin liittyviin rikoksiin. Yksittäiseen työntekijään kohdistuneita oikeudenloukkauksia koskevia tapauksia, esimerkiksi kiskonnantapaista työsyryntää, löytyi aineistosta yllättävän vähän. PUT -yksikön tutkimuksen kohteena oli myös yrityksiä, joissa - ainakin esitutkimintapöytäkirjojen perusteella - ei ollut lainkaan ulkomaista työvoimaa. Poliisin tutkimien tapausten niukkuuden vuoksi ulkomaiseen työvoimaan liittyviä väärinkäytöksiä pyrittiin kartoittamaan myös muita aineistoja hyödyntämällä. Näitä olivat muun muassa työsuojelupiirin tutkimat tapaukset ja ihmiskaupparaporttoijan havainnot.

1. Ulkomaisen työvoiman määrä ja piirteet

1.1 Ulkomaalainen työvoima tilastojen katveessa

Ulkomaisen työvoiman määrästä ei ole tarkkoja tietoja. Ulkomainen työvoima jää tilastojen katveeseen monista syistä, joista keskeisin on erityisesti tilapäisen työn teettämisen monimuotoisuus. Lithin mukaan (2007, www.stat.fi) ulkomaisen tilapäistyövoiman lisääntyminen on aiheuttanut haasteita tilastotutotannolle, koska ulkomaisten tilapäistyöntekijöiden työpanos on pudonnut Tilastokeskuksen työvoimatutkimuksen ulkopuolelle. Tilastojen puutteet ovat mietityttäneet työvoimaviranomaisia, verohallintoa ja muita valvontaviranomaisia. Kaikille viranomaistahoille on yhteistä, ettei kenelläkään ole kattavaa käsitystä ulkomaisen työvoiman kokonaismäärästä ja profiilista. Tämä koskee myös elinkeinoelämän ja työntekijöiden etujärjestöjä. (Emt.) Yhteenvedo saatavilla olevista arvioista löytyy liitetaulukosta 3.

Tilastokeskuksen mukaan Suomessa asui vakinaisesti vuonna 2008 ulkomaiden kansalaisia 143 256 henkilöä. Osuus on kasvanut tasaisesti koko 2000-luvun ajan. Vuonna 2000 ulkomaiden kansalaisten osuus oli 91 074 henkilöä. Väestön kokonaismäärästä ulkomaiden kansalaisia oli 2,7 % vuonna 2008. Suurimmat ulkomaalaisryhmät ovat venäläiset (26 909), virolaiset (22 604) ja ruotsalaiset (8439). Tilastokeskuksen työssäkäyntitilaston mukaan Suomessa oli vuonna 2008 yhteensä 2 377 181 työllistä. Näistä palkansaaajia oli 2 137 027. Ulkomaalaisia työllisiä oli 58 862 (2,5 %) ja palkansaaajia 53 795 (2,5 %). Tilaston henkilöperusjoukon muodostaa maassa vuoden viimeisenä päivänä vakinaisesti asuva väestö, joten tilapäistyövoima ei näy tässä tilastossa. (www.stat.fi)

Ulkomaan kansalaisten työmarkkina-asema on kantaväestöä heikompi. Erityisesti vähän aikaa Suomessa asuneista suuri osa on työvoiman ulkopuolella ja kantaväestöön verrattuna ulkomaalaisten työttömyys on yli kaksinkertainen. Työllisistä noin 2 % on ulkomaan kansalaisia. Työttömissä ulkomaalaisten osuus on suurempi, noin 5 %. (Tuomaala ja Torvi 2008, tiivistelmä ja 2.) Työ- ja elinkeinoministeriön työllisyyskertomuksen (2008, 66) mukaan loppuvuoteen 2008 asti jatkunut hyvä työllisyyskehitys vaikutti myönteisesti myös maahanmuuttajien työllisyyteen. Maahanmuuttajien työttömyysaste laski syyskuussa noin 18 prosenttiin (arvio). Joulukuussa työttömyysaste oli kuitenkin noussut jo lähes 22 prosenttiin (arvio). (Emt., 66.) Avoimille työmarkkinoille sijoittui vuonna 2008 noin 15 000 maahanmuuttajaa. Ulkomaisen työvoiman määrä lisääntyi koko maassa noin 5 400 henkilöllä eli kahdeksan prosenttia. (Ruth et al. 2008, 66.) Ammattiliitoissa on maahanmuuttajajäseniä – eli jäseniä joiden äidinkieli on jokin muu kuin suomi, ruotsi tai saami – reilut 15 000. Maahanmuuttajajäsenistä 12 000 kuuluu SAK:hon, noin 3 000 STTK:hon ja noin 1 200 Akavaan. (www.palkkatyolainen.fi 8/2007.)

Koko Suomen palkansaajakuntaa edustavan Työolobarometrin (2009, 172–173) mukaan niiden työpaikkojen osuus, joilla työskentelee muita kuin kansallisuudeltaan tai etniseltä taustaltaan suomalaisia, on kasvanut voimakkaasti viime vuosina ja vuosikymmenenä. Vuonna 1997 osuus oli 23 %, kun se vuonna 2008 oli 37 %. Teollisuudessa osuus on selvästi muita sektoreita korkeampi ja kasvoi edelleen vuosien 2007 ja 2008 välillä. Työterveyslaitoksen työssä käyville suunnatussa Työ- ja terveys -kyselyssä työssä käyvistä 30 % ilmoitti vuonna 2009 omalla työpaikallaan olevan maahanmuuttajataustaisia työntekijöitä. (Työterveyslaitos 2009, 207). Ulkomaalaisten työntekijöiden määrää on kartoitettu myös työntantajahaastatteluilla ja -kyselyillä. Esimerkiksi Elinkeinoelämän keskusliitto EK:n henkilöstö- ja koulutustiedustelun mukaan noin joka kymmenennessä EK:n jäsenyrityksessä on ulkomaisia työntekijöitä. Palvelualat työllistävät ulkomaisia työntekijöitä jonkin verran enemmän kuin teollisuus. Ulkomaalaisten työntekijöiden määrä oli EK:n arvioiden mukaan vuoden 2009 lopulla noin 18 000 henkilöä. Tämä on 1,8 prosenttia EK:n kaikkien jäsenyritysten henkilöstöstä. Ulkomaalaisella tarkoitetaan EK:n selvityksessä henkilöä, joka ei ole Suomen kansalainen. Kansalaisuuden saaneet maahanmuuttajat tai ns. lähetetyt työntekijät eivät näy näissä luvuissa. EK:n selvityksen mukaan sen jäsenyritykset työllistivät palvelualalla noin 9 000 henkeä. Teollisuus tarjosi työtä reilulle 8 000 ulkomaalaiselle. Rakentamisessa osuus oli vajaa 1 000 henkeä.

Tilapäistä ulkomaista työvoimaa koskevat tiedot ovat hajallaan hallinnon rekistereissä, joissa aina edes ole tietoja kaikista työntekijäryhmistä. Joissakin selvityksissä ja tutkimuksissa on päädytty arvioihin, joiden mukaan Suomessa on 18 000 – 50 000 tilapäistä työntekijää. Vuonna 2007 ulkomaalaisten työntekijöiden määräksi arvioitiin 18 000 (Ruotsalainen 2009.) Työ- ja elinkeinoministeriön vuonna 2009 julkaistun tutkimuksen mukaan Suomessa työskentelee vuositasolla noin 30 000 – 40 000 ulkomaista tilapäistyöntekijää (Herzen-Oosi ja muut 2009, 31). Alla kuvatut arviot perustuvat eri viranomaislähteistä kerättyihin tietoihin (Lith 2008, 2009, Osint oy 2007, Hirvonen ja muut 2010).

Maahanmuuttoviraston ylläpitämä ulkomaalaisrekisteri on henkilörekisteri, jota pidetään ja käytetään ulkomaalaisten maahantuloa ja maastalähtöä sekä oleskelua ja työntekoa koskevien asioiden käsittelyä sekä päätöksentekoa ja valvontaa varten. Sitä pidetään myös valtion turvallisuuteen ja kansalaisuusasioihin liittyen. (www.migri.fi.) Vuonna 2008 ulkomaalaisrekisterissä oli ulkomaalaisten työskentelyä koskevia rekisteröintejä yhteensä 21 333. Vuodesta 2007 rekisteröinnit lisääntyivät kolme prosenttia. Rekisteröintien määrä kasvoi voimakkaasti vuosien 2006 ja 2007 välillä, jolloin ne lisääntyivät 60 prosenttia. Vierastyöntekijöiden määrän kasvu onkin hidastunut selvästi edellisiin vuosiin verrattuna. Sama kehitys on jatkunut vuonna 2009, jolloin rekisteröintien määrä voi arvioiden mukaan nousta korkeimmillaan 16 000 rekisteröintiin. Vuonna 2008 rekisteröinneistä 60 % koski Euroopan talousalueiden ulkopuolelta tulleita ja 40 % EU-kansalaisia. Euroopasta kotoisin olevien ulkomaalaisten osuus kaikista rekisteröityneistä oli yhteensä noin 70 % ja aasialaisten noin 20 %. Loput työntekijät tulivat muista maanosista. Verrattuna vuoteen 2007, Euroopan talousalueen ulkopuolelta tulleiden osuus on noussut verrattuna EU-maista tulleisiin työntekijöihin. (Ulkomaalaisrekisteri sit. Lith 2008, 27–28 ja ulkomaalaisrekisteri sit. Lith 2009, 64.)

Lithin (2008, 27–28) mukaan ulkomaalaisrekisterin sisältämät tiedot ulkomaalaisten työntekijöiden määrästä ovat liian alhaisia. Suurin kato kohdistuu EU-maiden kansalaisiin. Syy lienee, että osasta EU-maista tulleiden lähetettyjen työntekijöiden todellinen määrä jää pimentoon, koska rekisteröinti on vapaaehtoisuudesta ja sen valvonta heikkoa. Lisäksi vanhojen EU-maiden kansalaisilta ei ole vaadittu edes oleskeluoikeuden rekisteröintiä alle kolmen kuukauden työsuhteista. (Emt., 27–28.)

Vuonna 2008 ulkomaalaisrekisteriin oli rekisteröity 4268 venäläistä työntekijää ja 3078 virolaista työntekijää. Puolalaisten rekisteröintejä oli 2089. (Ulkomaalaisrekisteri sit. Lith 2009, 64.) Rekiste-

röinnit Virosta ja Puolasta ovat laskeneet ja rekisteröinnit Venäjältä hieman kasvaneet vuodesta 2007. Vuonna 2007 virolaisten rekisteröintejä oli 4506, venäläisten rekisteröintejä 4155 ja puolalaisten rekisteröintejä 3016. (Emt., 29.)

Eläketurvakeskukseen (ETK) kerätään Suomeen saapuvien työntekijöiden niin sanottuja lähetetyn työntekijän todistuksia eli E 101- todistuksia. Pääsääntöisesti lähetetty työntekijä työeläkevaikutetaan lähtömaassaan. Mikäli lähetetyllä työntekijällä on lähtömaastaan annettu E 101 -todistus, hän kuuluu lähtömaan sosiaaliturvaan eikä häntä työeläkevakuuteta Suomessa (www.etk.fi). Lähetettyjen työntekijöiden määrä kasvoi selvästi vuosien 2004 ja 2005 välillä. Vuonna 2005 ETK vastaanotti lähetetyn työntekijän todistuksia noin 5 500, kun vuonna 2004 todistuksia vastaanotettiin alle tuhat. Lähetettyinä työntekijöinä tulevien virolaisten määrä on kasvanut erittäin voimakkaasti. Vuonna 2005 Virosta tuli lähes 5 000 todistusta kun vielä vuonna 2003, ennen Viron EU-jäsenyyttä, määrä oli laskettavissa kymmenissä. Puolasta Suomeen tuli vuonna 2005 400 todistusta, joten myös puolalaisten lähetettyjen työntekijöiden määrä on sittemmin kasvanut selvästi. (Emt., 31–32.) Vuonna 2008 lähetettyjen työntekijöiden todistuksia vastaanotettiin yhteensä noin 16 000. Eniten lähetettyjen työntekijöiden todistuksia vastaanotettiin Virosta ja toiseksi eniten Puolasta. Vuonna 2008 Virosta oli annettu noin 8000 lähetetyn työntekijän todistusta ja Puolasta noin 3600 todistusta. (Eläketurvakeskuksen tilastot 2008.) Osuudet ovat samat kuin vuonna 2007 (Eläketurvakeskuksen tilastot sit. Lith 2008, 31–32).

Muista EU-maiden lähetettyjen työntekijöiden määrästä ETK:lla ei ole tarkkoja tilastoja (ETK:n Tilastot -palvelu). Arvioiden mukaan kuitenkin yli 90 % todistuksista on EU:n uusista jäsenmaista. Viron ja Puolan jälkeen eniten lähetettyjä työntekijöitä tuli Saksasta ja Slovakiasta. Bulgariasta ja Romaniasta tulevien työntekijöiden määrä on kasvussa. Vanhoista EU:n jäsenmaista, esimerkiksi Saksasta, tulee vuosittain noin sata todistusta (Eläketurvakeskuksen tilastot sit. Lith 2008, 31–32.)

Eläketurvakeskuksen saamien E101-todistusten määrää tarkasteltaessa tulee huomioida, että osa EU-maiden työntekijöistä on työeläkevakuutettu Suomessa. Lisäksi Eläketurvakeskuksen tilastot eivät sisällä niin sanotuista ei- sopimusmaista tulleita työntekijöitä. Esimerkiksi venäläisiä, ukrainalaisia, kiinalaisia ja intialaisia E101- menettely ei koske, joten heidän työnsä tulisi vakuuttaa pääsääntöisesti Suomen lainsäädännön mukaan. (Lith 2008, 33.)

Tuoreessa selvityksessään vuokratyövoiman² määrää koskevista tilastoinneista Lith (2009,2) on tuonut esiin, miten Tilastokeskuksen ja työ- ja elinkeinoministeriön (TEM) arviot poikkeavat toisistaan erilaisten tilastointiperiaatteiden ja työllisyyskäsitteiden vuoksi. Vuonna 2008 vuokratyöntekijöiden määrä Suomessa oli Tilastokeskuksen työvoimatutkimuksen mukaan 32 000, TEM:ön tilastojen mukaan lähes 100 000. Tiedot vuokratyöntekijöiden määrästä kattavat pääasiassa vain kotimaisen vuokratyövoiman. HPL:n tilastot sisältävät tietoja myös suomalaisiin henkilöstöpalvelualan yrityksiin suoraan palkatuista ulkomaalaisista työntekijöistä. Henkilöpalveluyritysten liitto HPL:n jäsenyrityksillä oli vuonna 2008 palveluksessaan vajaat 3 100 ulkomaalaista vuokratyöntekijää.

² Vuokratyössä tilaajayritys saa vuokraajayrityksen kanssa tekemänsä sopimuksen perusteella käyttöönsä vuokraajayrityksen palveluksessa olevan työntekijän. Vuokratyöntekijä työskentelee yleensä tilaavan yrityksen välittömän työnjohdon alaisuudessa käyttäen yrityksen koneita ja työkaluja. Vuokratyöntekijän palkan maksusta vastaa työvoimaa vuokraava yritys. Ulkomainen työntekijä voi olla työsuhteessa joko suomalaiseen tai ulkomaiseen vuokratyötä välittävään työnantajaan. Jälkimmäisessä tapauksessa kysymys on lähetetystä työntekijästä.

(Emt., 22). HPL:n tiedoista ei suoraan käy ilmi, kuinka pitkiin työsuhteisiin ulkomaalaiset vuokratyöntekijät on palkattu. Lisäksi osa ulkomaalaisiksi tilastoiduista työntekijöistä voi olla Suomessa pysyväisluonteisesti asuvia maahanmuuttajia, jotka ovat säilyttäneet ulkomaan kansalaisuuden. Tilastojen katveeseen jäävät ulkomaille rekisteröityjen yritysten palveluksessa olevat ulkomaalaiset. Ulkomaalla rekisteröidyt yritykset saattavat olla suomalaisten omistajia. Esimerkiksi Viroon on perustettu suomalaisten toimesta yrityksiä, jotka toimivat Suomessa tai välittävät vuokratyövoimaa Suomen markkinoilla. Lith (Emt., 23–26) havainnollistaa osin verotuskäytännöistä johtuvia tilaston ulkopuolelle jääviä ryhmiä seuraavasti:

Verohallinnon tahtotietojärjestelmän perusteella muodostetuista tilastojen perusteella rajoitusti verovelvollisten eli suoraan suomalaisiin henkilöstöpalvelualan yrityksiin alle puoleksi vuodeksi palkattujen työntekijöiden määrä. Vuonna 2008 heitä oli alan yritysten palkkalistoilla 650 henkeä.

Työantajan, myös ulkomaisen, on annettava verohallinnolle tietoja enintään kuusi kuukautta Suomessa työskennelleistä vuokratyöntekijöistä ja heille maksetuista palkoista. Tiedonanto tapahtuu vuosittain verovuotta seuraavan vuoden tammikuussa rajoitusti verovelvollisen vuosilmoituslomakkeella, ellei verosopimus estä veron perimistä ulkomaisen vuokratyöntekijän palkasta. Suomessa työskenteli vuonna 2008 ulkomaisen työnantajan palveluksessa vajaat 1 200 rajoitusti verovelvollista ulkomaalaista vuokratyöntekijää, joiden työskentelyaika oli enintään puoli vuotta. Vuokratyöntekijöistä virolaisia oli noin 600, puolalaisia 440, venäläisiä 60 ja liettualaisia 60. (Emt.)

Ulkomaisen työnantajan, jolla ei ole kiinteää toimipaikkaa Suomessa, mutta joka on rekisteröitynyt ennakkoperintärekisteriin ja vuokraa ulkomailta tulevan työntekijän Suomessa olevalle työn teettäjälle (mm. käyttäjäyritys), on annettava ilmoitus pääkaupunkiseudun verotoimistolle kaikista maassamme työskentelevistä työntekijöistä työskentelyn kestosta huolimatta, kun verosopimus ei estä Suomea perimästä veroa työntekijän palkasta. Vuonna 2008 verohallinnolla oli tiedossaan yhteensä 301 ulkomaista työnantajaa, joista 99 oli antanut ilmoituksen ulkomaisesta vuokratyöntekijästä. Verohallinnolle tehtyjen ilmoitusten mukaan ulkomaalaisilla vuokratyönantajilla oli Suomessa yhteensä 975 vuokratyöntekijää. Lithin (2009, 51) mukaan verohallinnon tiedot ulkomaalaisista vuokratyöntekijöistä ovat hyvin heikkoja. Säännösten mukaisia ilmoituksia ei joko anneta tai ne ovat hyvin puutteellisia.

Vuokratyöntekijöiden lisäksi joidenkin toimialojen osalta on tehty *ad hoc* selvityksiä ulkomaalaisten työntekijöiden määrästä.

Erityisesti rakennusalalla ulkomaisen työvoiman merkityksen on arvioitu kohonneen nopeasti 2000-luvulla. Asiantuntija-arvioiden mukaan Suomessa käy vuosittain töissä kymmeniätuhansia ulkomaalaisia eripituisilla komennuksilla. (Lith 2008, 2.). Työtuntien määrää on arvioitu vertaamalla kansantalouden tilinpidon mukaisesta talonrakentamisen kiinteähintaisesta tuotoksesta johdettuja laskennallisia työtunteja kotimaisten ammattirakentajien työtunteihin vuosina 2000–2007. Työtuntilaskelmien välinen erotus vastasi 30 000 henkilötyövuotta vuonna 2007. Vuosina 2008 – 2009 ulkomaisen työvoiman määrä rakennusalalla ei näytä olennaisesti vähentyneen (Hirvonen ja muut 2010, 100.)

Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) raportin mukaan (Ailasmaa 2010) ulkomaalaistaustaisten osuus sosiaali- ja terveystalouden ammattiteissa on kasvanut 2000-luvulla. Ulkomaalaistaustaisilla tarkoitetaan sekä syntyperältään ulkomaalaisia että ulkomaan kansalaisia. Syntyperältään ulkomaalaisten määrä kaksinkertaistui vuodesta 2000 vuoteen 2007. Vuoden 2008 alussa heitä oli

hieman alle 10 000. Osuus oli alle kolme prosenttia alan koko työvoimasta. Ulkomaan kansalaisia alan työvoimasta oli vielä vähemmän, 4 400 eli alle puolitoista prosenttia. (www.thl.fi)

1.2 Ulkomainen työvoima ja harmaa talous

Harmaan talouden arvioiminen on ongelmallista, ja erityisesti pimeään ulkomaisen työvoiman määrää on vaikea selvittää. Harmaasta taloudesta on Suomessa yleisesti käytetty niin sanottua fiskaalista määritelmää. Määritelmän mukaan harmaalla taloudella tarkoitetaan sinänsä laillista taloudellista toimintaa, joka tapahtuu viranomaisilta salassa tai jonka tulo salataan siitä menevien verojen ja maksujen välttämiseksi (VM 1994, 21). Pimeät palkat eli ennakonpidätystä toimittamatta maksetut ja verotukseen ilmoittamatta jätetyt palkat ovat saajiansa harmaan talouden piiriin kuuluvaa tuloa. Harmaa talous täyttää aina periaatteessa verorikoksen ja usein myös eläkevakuutusmaksupetoksen tunnusmerkit.

Joitakin arvioita harmaan talouden kokonaismäärästä on esitetty. Arviot ovat perustuneet muun muassa kansantaloudellisiin laskelmiin tai kyselytutkimuksiin. Suomen harmaan talouden suuruuden eli verotuksen ulkopuolelle jäävää tulonhankkimistoimintaa arvioitiin 1990-luvun puolivälissä olevan 4 – 5 % bruttokansantuotteesta (Emt). Tällä vuosituhanella talousrikollisuuden ja harmaan talouden aiheuttamien vahinkojen on eri yhteyksissä arvioitu vuositasolla olevan useita miljardeja euroja. Eduskunnan tarkastusvaliokunnan tilaamassa tutkimuksessa (Hirvonen ja muut 2010) arvioitiin fiskaalisen harmaan talouden kokonaismäärää useita menetelmiä yhdistäen. Verotarkastustuloksiin perustuvalla laskentamenetelmällä harmaan talouden kokonaismäärä Suomessa olisi vuonna 2008 ollut runsaat 12 miljardia euroa, mikä merkitsisi 6,9 prosenttia bruttokansantuotteesta.

Raportissa arvioidaan, että ulkomainen työvoima ei itsessään muodosta suurta erityisongelmaa harmaan talouden alueella työskennellessään täällä suomalaisen työnantajan palveluksessa. Työntekijän oleskeluajasta riippuen, Suomessa oleva työnantaja on velvollinen perimään ulkomaiselle työntekijälle maksamastaan palkasta lähdeveron tai toimittamaan siitä ennakonpidätyksen. Vaikka ulkomainen työntekijä voi tehdä pimeää työtä siinä missä suomalainenkin, suomalaisten työnantajien palveluksessa olevien ulkomaisten työntekijöiden kohdalla esiintyneet erityisongelmat ovat raportin mukaan keskittyneet työehtoihin, vähimmäispalkkoihin ja työturvallisuuskysymyksiin. Tutkimuksessa korostetaan, että harmaaseen talouteen liittyviä ongelmia syntyy nimenomaan silloin kun ulkomaalainen työntekijä työskentelee täällä ulkomaille rekisteröityneen työnantajan palveluksessa. Kysymys onkin enemmän ulkomaiseen yritystoimintaan kuin ulkomaiseen työvoimaan liittyvistä ongelmista. Näissä tilanteissa yhdistyvät verotusta koskevien säännösten tulkintaan liittyvät epäselvyydet, valvontaongelmat sekä verovastuun toteuttamisen ja verojen perinnän ongelmat. (Hirvonen ja muut 2010, 96.) Erityisesti rakennusalalla valtaosa ulkomaisesta rakennustyövoimasta on aliurakoitsijoiden palveluksessa. Valvonnan kannalta erityisen ongelmallisia ovat ulkomaille rekisteröidyt, Suomessa ilman kiinteää toimipaikkaa toimivat yritykset. Rakennusliito RT:n jäsenyrityksissään teettämän tutkimuksen mukaan näiden Uudenmaan piirissä olevilla työmailla oli vuonna 2008 ulkomaisia vuokratyöntekijöitä 227, ja aliurakoitsijoiden palveluksessa olevia ulkomaisia työntekijöitä 1411. Vuotta aikaisemmin vastaavat luvut olivat 191 ja 977 eli vuokratyöntekijöiden osuus verrattuna aliurakoitsijoiden palveluksessa oleviin oli vuonna 2008 laskenut 2,5 prosenttiyksiköllä (Emt., 94, www.rakennusteollisuus.fi).

Suomen fiskaaliseen harmaaseen talouteen kohdistuvat tutkimukset ovat olleet toimialakohtaisia ja liittyneet viranomaisten näkökulmasta ajankohtaisiin harmaan talouden riskitoimialoihin ja ilmiöihin, erityisesti rakennusalaan. Ammattimaisessa rakentamisessa harmaa talous liitetään korkeaan aliurakointiasteeseen. On esitetty, että pääurakoitsijat eivät aina halua sitoutua omaan työvoimaan korkeiden työvoimakustannusten ja toimialan suurten suhdannevaihtelujen vuoksi. (Keskusrikospoliisi 2006). Ulkomaisen työvoiman käyttöä selittää rakennusalan luonne: Se on työvoimavaltainen, sen tuotantoa ei voi siirtää ja sen tuotantoprosessi on fragmentoitunut. Työtehtäviä on helppo teettää ulkomaisilla tai ulkomaista työvoimaa käyttävillä alihankkijoilla (Fellini ja muut 2007). Asiantuntijat ovat arvioineet, että pitkällä aikavälillä halvempi ulkomainen tilapäistyövoima ja siihen liittyvä epäterve kilpailu voivat vähitellen ajaa kotimaiset pienet aliurakoitsijoina toimivat rakennusyritykset ja suomalaiset rakennustyöntekijät kestävämpään tilanteeseen. Tämä voi lisätä harmaata toimintaa koko kotimaisella rakennusallalla. (Lith 2007, www.stat.fi)

Kotimaan toimialoista harmaan talouden suurimpien ongelmien on arvioitu liittyvän rakennusalaan. Vuonna 2008 rakennusalan harmaan työvoiman määräksi arvioitiin noin 9000 henkilötyövuotta joita vastaava salattujen tulojen määrä oli 360 miljoonaa euroa. Ulkomaisen työvoiman osuuden on arvioitu olevan lähes 30 000 henkilötyövuotta ja noin 15 % talonrakennusalan koko työvoimasta. Verottamattomien ulkomaisille maksettujen palkkojen määrän on esitetty vuosittain olevan ainakin 400 miljoonan euroa (Hirvonen ja muut 2010, 91.) Verohallinnon, työsuojeluviranomaisen ja Rakennusliiton asiantuntijoiden mukaan Suomessa on työskennellyt korkeimpien arvioiden mukaan tuhansia ulkomaisten yritysten lähettämiä työntekijöitä, jotka eivät ole maksaneet veroja Suomeen eivätkä kotimaahansa kansainvälisten verosopimusten mukaisesti. (Lith 2008, 46.) Rakennusliiton arvioiden mukaan vain muutama prosentti arviolta yli 20 000 ulkomaalaisesta rakennusmiehestä maksaa veroja Suomeen (Kauppalehti 7.10.2009).

Keskusrikospoliisin arvioiden mukaan ulkomaisten työntekijöiden joukossa Suomeen tulee pimeää työvoimaa erityisesti Baltian maista, eniten Virosta. Muiden uusien EU-maiden³, erityisesti Liettuan ja Puolan, osuus Suomessa tavatusta pimeästä ulkomaisesta työvoimasta on kasvussa. Myös laitoman siirtolaisuuden määrä on kasvussa. On lisäksi havaittu, että pimeää työvoimaa tulee entistä enemmän EU:n ulkopuolisista maista. Tähän mennessä nämä maat ovat olleet EU:n lähialueita, mutta myös Kaukoidästä tullutta pimeää työvoimaa on tavattu. (Keskusrikospoliisi 2009, 27.)

Pimeän työvoiman ilmituloa vaikeuttaa se, että sitä käyttävät yritykset saattavat tehdä joitain ilmoituksia verottajalle ja eläkevakuutusyhtiöille, jotta niiden toiminta näyttäisi lailliselta. Osalle työntekijöistä palkka on saatettu maksaa täysin laillisesti ja osalle taas pimeänä. Toisaalta palkkoja on saatettu maksaa myös siten, että osasta on maksettu verot ja osa palkasta on maksettu pimeänä. Palkkoja on voitu maksaa joko tilille tai suoraan käteisenä työntekijöille.

Pimeää työvoimaa käyttävissä yrityksissä työntekijät eivät välttämättä tiedä, kuka heidän työnantajansa on tai mille yritykselle he työskentelevät. Tätä saattaa selittää aliurakointi ja niin sanottu yrittäjäleasing-toiminta. Yrittäjäleasingissä on kyse siitä, että yritys on palkkiota vastaan antanut eri tahojen käyttää hallinnoimiaan yrityksiään tehtyjen töiden laskutukseen. Todellinen työnantaja on henkilö tai henkilöitä, jotka ovat itse liiketoimintakiellossa tai heillä on luottohäiriöitä eivätkä he siitä syystä voi toimia laillisesti. Yrittäjäleasingissä palkkio on yleensä tietty prosenttiosuus laskun bruttosummasta. Leasing -toimintaa harjoittavat yritykset voivat toimia myös kuittikaupparyityksinä.

³ Uusia EU-maita ovat Tšekki, Viro, Latvia, Liettua, Unkari, Puola, Slovakia ja Slovenia, Bulgaria ja Romania, Kypros ja Malta. Bulgaria ja Romania ovat liittyneet Euroopan unioniin vuonna 2007, muut mainitut maat vuonna 2004 (www.eurooppatiedotus.fi).

Kuittikauppa tarkoittaa, että yrityksen nimissä on kirjoitettu perusteettomia laskuja ja käteiskuitteja liitettäväksi muiden yritysten kirjanpitoon palkkiota vastaan. Kuittikauppaa hyödyntämällä voidaan maksaa työntekijöiden palkat pimeästi käteisellä.

Viranomaisyhteistyön kehittämisprojektin tuottaman talousrikollisuuden tilannekuvan (2009, 10 ja 29) mukaan järjestäytyneen rikollisuuden siirtyminen laillisen elinkeinotoiminnan piiriin on kasvanut viimeisinä vuosina. Vuosina 2007 ja 2008 talousrikoskytkentöjä oli noin joka neljännessä järjestäytyneen rikollisuuden jutuista, kun vuonna 2003 niitä oli noin 12 % jutuista. Rakennusalan talousrikollisuudesta ja harmaasta taloudesta kasvavan osuuden on arvioitu siirtyvän ammattimaisen tai järjestäytyneen rikollisuuden käsiin. Tämä näkyy erityisesti laajamittaisena aliurakointitoimintana, johon liittyy tulojen salausta, pimeään ulkomaisen työvoiman käyttöä ja pimeiden palkkojen maksua, kuittikauppaa ja tilauspetoksia.

Ulkomaisiin yrityksiin ja työntekijöihin liittyvää harmaan talouden kontrollia hankaloittavat viranomaisten mukaan (ks. esim. Marttinen 2009, 28) monet tekijät. Ulkomaisten toimijoiden osalta mahdollisuudet rikosoikeudellisten keinojen käyttämiseksi ovat vähäisiä johtuen usein epäselvästä ja tulkinnanvaraisesta verolainsäädännöstä. Ulkomaisten yritysten suomalaisista poikkeavat lakisääteiset velvollisuudet koetaan myös ongelmallisiksi. Rikosoikeudellisten keinojen tehokasta käyttöä heikentävät myös kiinteän liiketoimipaikan määritelmän tulkinnanvaraisuus sekä lähetettyjä työntekijöitä koskevat verolainsäädännön heikkoudet. Valvontaviranomaiset ovat korostaneet tarvitsevan sa lisää valtuuksia harmaan talouden ja talousrikollisuuden torjumiseen (Emt., 28–29.) Ulkomaisten yhtiöiden osalta on ehdotettu nykyistä parempaa rekisteröintimenettelyä, jolla pyritäisiin estämään yhtiöiden käyttöä veronkiertovälineinä. Ongelma tapausten tutkinnan kannalta on myös ulkomaalaisten työntekijöiden poistuminen maasta. Tutkinnan reaaliaikaisuuden tärkeyttä onkin painotettu. (Kankaanranta ja Muttilainen 2009, 61–63.) Työsuojeluviranomaisten mukaan (Uudenmaan työsuojelupiiri 2009, 6–7) valvonnan haasteita ovat mm. lähetettyjen työntekijöiden oikean palkan määrittäminen, lähetettyjen työntekijöiden työterveyshuollon käytännön järjestäminen ja ulkomaalaisten työntekijöiden passiivisuus omien etujensa ajamisessa oikeusteitse. Palkan määrittämisessä ongelmia tuottaa, että käytännössä lähetettyjen työntekijöiden palkkaryhmäksi ilmoitetaan aina alin mahdollinen palkkaryhmä, vaikka työt todellisuudessa olisivat vaativia ammattitöitä. Työsuojelupiiri toivoo asiassa ammattiliittojen apua, koska työsuojeluviranomainen ei voi määritellä työn vaativuustasoja. Työterveyshuollon järjestämiseen liittyen on tullut ilmi tapauksia, että yksityiset lääkäriasemat ovat kieltäytyneet solmimasta työterveyshuoltosopimusta ulkomaisen yrityksen kanssa. Lisäksi on noussut esiin kysymys siitä, millä paikkakunnalla monilla eri paikkakunnilla työskentelevän ulkomaalaisen työterveyshuolto tulee järjestää ja ylipäänsä, millä paikkakunnalla työpaikkaselvitykset tällöin tulee tehdä. (Emt.)

2. Ulkomaisen työvoiman käyttöön liittyvää lainsäädäntöä

Ulkomaalaisen työvoiman käyttöön liittyvien ongelmien ratkaisemiseksi on kehitetty uutta lainsäädäntöä. Uudistuksista huolimatta ulkomaalaisten työskentelyä Suomessa koskeva lainsäädäntö on jakaantunut useiden eri lakien välille ja siten kokonaisuuden hahmottaminen on vaikeaa. Ulkomaalaisten työssäkäynti on lisääntynyt merkittävästi vasta viime vuosina, eikä aihepiiriin liittyvä oikeuskäytäntö ole vielä vakiintunutta. (Tamminen 2008, 2 ja 5.)

Suomalaiseen yritykseen suoraan palkattu ulkomaalainen työntekijä on Suomessa työskennellessään samassa asemassa kuin suomalainen työntekijä, ja heihin sovelletaan samoja työehtoja kuin

suomalaiseen työntekijään. Poikkeuksen muodostavat lähetetyt työntekijät, joihin sovelletaan lakia lähetetyistä työntekijöistä. Lain mukaan myös lähetettyihin työntekijöihin on sovellettava samoja työehtosopimusten määräyksiä kuin muihinkin työntekijöihin. Lain 2 § mukaan lähetettyyn työntekijään sovelletaan yleissitovaa työehtosopimusta sekä tietyiltä osin myös työaikalakia (22–25 §, 33 §:n 2 ja 3 momenttia, 6–14, 16–21 ja 26–32 § sekä 33 §:n 1 momenttia), vuosilomalakia (5–19 §) ja työsopimuslakia (2 luvun 11 ja 12 § ja 13 luvun 5 §, 4 luvun 2, 8 ja 9 §). Lisäksi lähetettyyn työntekijään sovellettavat säädökset ovat työturvallisuuslaki, työterveyshuoltolaki, laki nuorista työntekijöistä ja säännökset naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta. Lähetetyistä työntekijöistä koskevaa lakia valvovat työsuojeluviranomaiset lukuun ottamatta tasa-arvolain säännöksiä, joita valvoo tasa-arvovaltuutettu ja tasa-arvolautakunta.

2.1 Lupa-asiat ja verovelvollisuus

Ansiotyötä Suomessa tehdäkseen ulkomaalainen työntekijä tarvitsee yleensä työntekijän oleskeluluvan. Itsenäistä elinkeinoa tai ammattia harjoittavan on puolestaan haettava elinkeinonharjoittajan oleskelulupa. Mainituista säännöistä on kuitenkin monia poikkeuksia. Euroopan unionin jäsenmaiden kansalaiset⁴ ja heihin rinnastettavat eivät tarvitse työntekijän tai elinkeinonharjoittajan oleskelulupaa. Vastaavia vapaan liikkumisoikeuden säännöksiä sovelletaan myös Islannin, Liechtensteinin, Norjan sekä Sveitsin kansalaisiin. Heidät rinnastetaan siten EU-maiden kansalaisiin. (www.migri.fi.)

EU-kansalaiset sekä Liechtensteinin ja Sveitsin kansalaiset voivat tehdä Suomessa vapaasti työtä, mikäli työ kestää korkeintaan kolme kuukautta. Kolmen kuukauden kuluttua heidän on rekisteröitävä oleskeluoikeutensa, mutta erityistä työntekijän oleskelulupaa he eivät tarvitse. Pohjoismaiden eli Ruotsin, Norjan, Tanskan ja Islannin kansalaiset rekisteröivät oleskelunsa Suomessa maistraatissa, jos oleskelu Suomessa kestää yli kuusi kuukautta. (www.migri.fi.)

Muut ulkomaalaiset työntekijät kuin EU-kansalaiset ja heihin rinnastettavat tarvitsevat Suomessa työskentelyä varten oleskeluluvan. Turistina viisumilla tai viisumivapaasti Suomeen tullut ulkomaalainen ei siis saa tehdä Suomessa ansiotyötä, vaan hänen on hankittava oleskelulupa. Oleskelulupa voidaan myöntää tilapäisen tai jatkuvaluonteisen työnteon perusteella taikka toisin päin, oikeus työntekoon voi perustua eripituisiin oleskelulupiin. Määrätyissä tilanteissa ulkomaalainen voi tehdä Suomessa ansiotyötä ilman oleskelulupaa. Esimerkiksi marjojen ja hedelmien poimijat, joiden työnteke kestää enintään kolme kuukautta, voivat työskennellä ilman oleskelulupaa. (www.migri.fi.)

Ulkomaalaislain 73 §:ssä säädetään asiakirjoista, joita työnantajan on liitettävä työntekijän oleskelulupahakemukseen:

- 1) työsopimuslain ([55/2001](#)) 2 luvun 4 §:ssä tarkoitettu selvitys työnteon keskeisistä ehdoista;
- 2) vakuutus siitä, että ehdot ovat voimassa olevien säännösten ja asianomaisen työehtosopimuksen mukaiset tai, jos työehtosopimusta ei ole sovellettava, että ne vas-

⁴ EU:n jäsenvaltioita Suomen lisäksi ovat Alankomaat, Belgia, Bulgaria, Espanja, Irlanti, Iso-Britannia, Italia, Itävalta, Kreikka, Kypros, Latvia, Liettua, Luxemburg, Malta, Portugali, Puola, Ranska, Romania, Ruotsi, Saksa, Slovakia, Slovenia, Tanska, Tšekki, Unkari ja Viro.

taavat työmarkkinoilla vastaavissa tehtävissä toimiviin työntekijöihin noudatettavaa käytäntöä; sekä

3) työvoimatoimiston vaatiessa selvitys siitä, että työnantaja on huolehtinut ja vastaisuudessa kykenee huolehtimaan velvoitteistaan työnantajana.

Työnantajan on varmistauduttava siitä, että palvelukseen tulevalla ja palveluksessa olevalla ulkomaalaisella on vaadittava työntekijän oleskelulupa tai että hän ei tarvitse oleskelulupaa.

Työnantaja, joka ottaa palvelukseensa muun kuin unionin kansalaisen, tähän rinnastettavan tai tämän perheenjäsenen taikka pysyvällä oleskeluluvalla oleskelevan ulkomaalaisen, tulee viivytyksettä toimittaa työvoimatoimistolle 1 momentissa tarkoitettu selvitys sekä ilmoittaa työpaikan luottamusmiehelle, luottamusvaltuutetulle ja työsuojeluvaltuutetulle ulkomaalaisen nimi sekä sovellettava työehtosopimus.

Työnantajan tulee säilyttää työpaikalla tiedot palveluksessaan olevista ulkomaalaisista ja heidän työnteko-oikeutensa perusteista siten, että ne ovat tarvittaessa vaivattomasti työsuojeluviranomaisen tarkastettavissa. Työnantajan on säilytettävä tiedot ulkomaalaisen palvelussuhteen päättymisestä neljä vuotta.

Alla olevassa taulukossa on kuvattu ulkomaalaisen verovelvollisuuden lajit Suomessa. Ulkomaalaisen verovelvollisuuden laji riippuu työsuhteen pituudesta sekä siitä, onko työnantaja rekisteröity Suomessa vai ei.

Taulukko 4. Ulkomaalaisen verotus (Lähde: Työ- ja elinkeinotoimisto, www.mol.fi)

	Työnantaja rekisteröity Suomessa	Työnantaja ulkomailla
Työ alle 6 kk Suomessa	<ul style="list-style-type: none"> * Rajoitetusti verovelvollinen Suomessa * Lähdevero 35 % palkasta (mukaan lukien luontoisedut; lounas-, asunto- tai puhelinetu) * 510 € / kk tai 17 € / pv vähennys palkasta ennen veron perimistä * Lähdeverokortin saa verotoimistosta, hakulomake saatavissa myös internetin kautta 	<ul style="list-style-type: none"> * Suomi ei verota, jos ulkomailla oleva työnantaja maksaa palkan * Edellytyksenä on, että ulkomaisella työntekijällä ei ole kiinteää toimipaikkaa Suomessa * Poikkeuksena vuokratyöntekijät, jotka tulevat pohjoismaista, Baltian maista, Moldovasta, Georgiasta tai maista, joiden kanssa Suomella ei ole verosopimusta. Tällaisen vuokratyöntekijän palkkatuloa verotetaan Suomessa. Henkilön tulee itse hakea ennakkojen määräämistä lomakkeella "Ennakkoverohakemus"
Työ yli 6 kk Suomessa	<ul style="list-style-type: none"> * Yleinen verovelvollisuus Suomessa * Verotetaan samalla tavoin kuin Suomessa pysyvästi asuvia * Annettava veroilmoitus Suomeen 	<ul style="list-style-type: none"> * Yleinen verovelvollisuus Suomessa * Suomella verotusoikeus, jos työntekijä oleskelee yli 183 päivää verosopimuksessa tarkoitettuna ajanjaksona * Haettava ennakoiden määräämistä, koska ulkomaisella työntekijällä ei ole ennakonpidätyksen perimisvelvollisuutta Suomessa * Annettava veroilmoitus Suomeen

2.2 Rikokset ja rikkomukset

Ulkomaalaisen työvoiman käyttämiseen liittyy monia säädöksiä, joissa tietynlaiset menettelytavat tai laiminlyönnit on kriminalisoitu. Kriminalisointeja löytyy sekä erityislaeista että rikoslaista.

Ulkomaalaislaissa on säädetty työnantajan ulkomaalaisrikkomuksesta. Lain 186 § mukaan:

Työnantaja tai tämän edustaja, joka

- 1) tahallaan tai huolimattomuudesta pitää palveluksessaan ulkomaalaisen, jolla ei ole oikeutta ansiotyön tekemiseen,
 - 2) tahallaan tai törkeästä huolimattomuudesta antaa viranomaiselle virheellisiä tai harhaanjohtavia tietoja ulkomaalaisen työntöön ehdoista taikka työtehtävistä ja niiden asettamista vaatimuksista, taikka
 - 3) tahallaan tai törkeästä huolimattomuudesta laiminlyö 73 §:n 3 momentissa säädetyn velvollisuuden [toimittaa työvoimatoimistoon selvitystä työntöön keskeisistä ehdoista]
- on tuomittava työnantajan ulkomaalaisrikkomuksesta sakkoon, jollei teosta muualla laissa ole säädetty ankarampaa rangaistusta.

Myös työntekijä voi syyllistyä ulkomaalaisrikkomukseen. Lain 185 §:n mukaan:

Ulkomaalainen, joka

- 1) tahallaan oleskelee maassa ilman vaadittavaa matkustusasiakirjaa, viisumia tai oleskelulupaa taikka laiminlyö velvollisuutensa rekisteröidä oleskelunsa taikka hakea oleskelukortti tai pysyvä oleskelukortti,
 - 2) tahallaan oikeudetta tekee ansiotyötä tai harjoittaa elinkeinoa,
 - 3) tahallaan jättää noudattamatta 118 §:n nojalla määrätyn ilmoittautumisvelvollisuuden, 119 §:n nojalla määrätyn muun velvollisuuden tai 130 §:n nojalla annetun kutsun saapua antamaan tietoja oleskelustaan taikka
 - 4) tahallaan tulee maahan, vaikka hänelle on määrätty maahantulokielto yleiseen järjestykseen tai yleiseen turvallisuuteen taikka kansanterveyteen liittyvistä syistä,
- on tuomittava ulkomaalaisrikkomuksesta sakkoon

Laissa lähetetyistä työntekijöistä on sanktioitu lähetettyjä työntekijöitä koskevan lain rikkomisesta. Rangaistavaan menettelyyn voi syyllistyä kolmella eri tavalla. Lain 4 a §:ssä säädetään velvollisuudesta asettaa edustaja:

Jos lähetetyn työntekijän 1 §:ssä tarkoitettulla työnantajalla (*lähettävä yritys*) ei ole liikepaikkaa Suomessa, sillä on oltava Suomessa edustaja, jolla on kelpoisuus toimia lähettävän yrityksen puolesta tuomioistuimessa sekä vastaanottaa tämän puolesta haasteita ja muita viranomaisasiakirjoja. Edustaja on asetettava viimeistään lähetetyn työntekijän työskentelyn alkaessa, ja valtuutuksen tulee kestää vähintään 12 kuukautta siitä, kun lähetetyn työntekijän työskentely Suomessa on päättynyt. Työn teettäjän on lähettävän yrityksen kanssa tekemissään sopimuksissa tai muutoin käytettävä

vissään olevin keinoin huolehdittava siitä, että lähetävä yritys asettaa tässä tarkoitetun edustajan.

Edustajaa ei tarvitse asettaa, jos lähetetyn työntekijän lähetettynä olo kestää enintään 14 päivää. Jos lähetetyn työntekijän ja tämän työnantajan välillä on tehty useita peräkkäisiä, keskeytymättöminä tai vain lyhytaikaisin keskeytyksin jatkuvia määräaikaisia työsopimuksia lähetettynä olosta, lähetettynä olon katsotaan jatkuneen yhdenjaksoisena.

Lain 4 b §:ssä säädetään puolestaan velvollisuudesta ylläpitää tietoja lähetetyistä työntekijöistä:

Työnantajalla tai, jos työnantajalla ei ole liikepaikkaa Suomessa, 4 a §:ssä tarkoitettula edustajalla on oltava lähetetyn työntekijän työskentelyn alkaessa kirjallisina hallussa:

- 1) lähetävän yrityksen yksilöintitiedot ja tiedot vastuuhenkilöistä lähetävän yrityksen sijoittautumisvaltiossa;
- 2) lähetetyn työntekijän yksilöintitiedot;
- 3) työsopimuslain 2 luvun 4 §:n mukainen selvitys lähetetyn työntekijän työsopimukseen sovellettavista työehdoista; sekä
- 4) selvitys lähetetyn työntekijän työnteke-oikeuden perusteesta.

Jos lähetävällä yrityksellä ei ole velvollisuutta asettaa edustajaa 4 a §:n mukaan, 1 momentissa tarkoitettut tiedot on oltava lähetävän yrityksen hallussa myös silloin, kun sillä ei ole liikepaikkaa Suomessa.

Lähetetyn työntekijän työsuhteessa noudatettavien vähimmäistyöehtojen turvaamisen varmistamiseksi lähetävän yrityksen on ilmoitettava työn teettäjälle ennen työskentelyn alkamista Suomessa, kenellä 1 momentissa tarkoitettut tiedot ovat työntekijän lähetettynä olon aikana. Tiedot on säilytettävä kaksi vuotta siitä, kun lähetetyn työntekijän työskentely Suomessa on päättynyt.

Lain 8 a §:ssä säädetään tietojen antamisesta henkilöstön edustajille:

Jos lähetetyn työntekijän lähetettynä olo kestää yli kahdeksan päivää, työnantajan tai 4 a §:ssä tarkoitettun edustajan on lähetetyn työntekijän valtuutuksella annettava asianomaisen henkilöstöryhmän valitsemalle luottamusmiehelle tai työsopimuslain 13 luvun 3 §:ssä tarkoitettulle luottamusvaltuutetulle tämän lain 4 b §:n 1 momentin 3 kohdassa tarkoitettut tiedot työntekijän työsopimukseen sovellettavista työehdoista.

Rangaistusäännökset yllä kuvattujen velvoitteiden laiminlyönneistä on kirjattu lain 9 a §:ään:

Jos työnantaja tai tämän edustaja taikka 4 a §:n mukaan asetettu edustaja tahallaan tai huolimattomuudesta rikkoo 4 b §:ssä tarkoitettujen tietojen ja selvitysten hallussapitoa tai ilmoitusvelvollisuutta koskevia säännöksiä tai laiminlyö antaa 8 a §:ssä tarkoitettut tiedot henkilöstön edustajalle, on hänet tuomittava lähetetyistä työntekijöistä annetun lain rikkomisesta sakkoon. *Lähetetyistä työntekijöistä annetun lain rikkomisesta* tuomitaan myös työn teettäjä tai tämän edustaja, joka tahallaan tai huolimattomuudesta laiminlyö 4 a §:ssä säädetyn huolehtimisvelvollisuuden, työn teettäjän edustaja kuitenkin vain huomioon ottaen työpaikalla annetut ohjeet ja menettelytavat.

Rikoslaissa säädetään menettelytavoista, jotka voivat koskea niin koti ja/tai kuin ulkomaalaista työvoimaa.

Äärimmäisen hyväksikäytön muoto on *ihmiskauppa*. Oleellista ihmiskaupan tunnusmerkistön täyttymiselle on, että rikoksen uhri on erehdytetty tai hänet on riippuvaista asemaa tai turvattomuutta hyväksi käyttäen alistettu esim. toimimaan prostituoituna. Uhri on yleensä riippuvuussuhteessa rikoksen tekijään, joka ylläpitää riippuvuutta laittomin keinoin esimerkiksi uhkailemalla, väkivallalla tai vapautta rajoittamalla. Ihmiskauppa on yksilöön kohdistuva rikos.

Suomen rikoslaissa ihmiskauppaa koskevat säädökset tulivat voimaan 1.8.2004. Sitä ennen vastaväntyyppiset teot olivat rangaistavia mm. paritusta ja työsyryntää koskevien pykälien perusteella.

Rikoslain 25 luvun 3 §:ssä on *ihmiskauppaa* koskeva kriminalisointi:

Joka

- 1) käyttämällä hyväksi toisen riippuvaista asemaa tai turvatonta tilaa,
- 2) erehdyttämällä toista tai tämän erehdyttä hyväksi käyttämällä,
- 3) maksamalla korvauksen toista vallassaan pitävälle henkilölle tai
- 4) ottamalla vastaan sellaisen korvauksen

ottaa toisen valtaansa, värvää toisen taikka luovuttaa, kuljettaa, vastaanottaa tai majoittaa toisen hänen saattamiseksi 20 luvun 9 §:n 1 momentin 1 kohdassa tarkoitettua tai siihen rinnastettavan seksuaalisen hyväksikäytön kohteeksi, pakkotyöhön tai muihin ihmisarvoa loukkaaviin olosuhteisiin taikka elimien tai kudoksien poistamiseksi taloudellisessa hyötymistarkoituksessa, on tuomittava *ihmiskaupasta* vankeuteen vähintään neljäksi kuukaudeksi ja enintään kuudeksi vuodeksi.

Ihmiskaupasta tuomitaan myös se, joka ottaa valtaansa kahdeksatoista vuotta nuoremman henkilön taikka värvää, luovuttaa, kuljettaa, vastaanottaa tai majoittaa tämän 1 momentissa mainitussa tarkoituksessa, vaikka mitään 1 momentin 1–4 kohdassa tarkoitettua keinoa ei olisi käytetty.

Yritys on rangaistava.

Törkeäksi ihmiskaupan kvalifio 3a §:ssä kuvatut tekotavat. Jos ihmiskaupassa:

- 1) käytetään 3 §:ssä tarkoitettujen keinojen sijasta tai lisäksi väkivaltaa, uhkausta tai kavaluutta,
- 2) aiheutetaan tahallisesti tai törkeällä huolimattomuudella toiselle vaikea ruumiinvamma, vakava sairaus tai hengenvaarallinen tila taikka näihin rinnastettavaa erityisen tuntuva kärsimystä,
- 3) rikos kohdistuu kahdeksatoista vuotta nuorempaan lapseen tai henkilöön, jonka kyky puolustaa itseään on olennaisesti heikentynyt, tai
- 4) rikos on tehty osana 17 luvun 1 a §:n 4 momentissa tarkoitettua järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaa

ja rikos on myös kokonaisuutena arvostellen törkeä, rikoksentekijä on tuomittava *törkeästä ihmiskaupasta* vankeuteen vähintään kahdeksi ja enintään kymmeneksi vuodeksi.

Törkeästä ihmiskaupasta tuomitaan myös se, joka alistaa toisen orjuuteen tai pitää toista orjuudessa, kuljettaa orjia tai käy kauppaa orjilla, jos teko kokonaisuutena arvostellen on törkeä. Yritys on rangaistava.

Kiskonnantapainen työsyryntä on ihmiskaupan kaltainen rikos. Tällaisessa tilanteessa työnantaja asettaa työntekijän huomattavan epäedulliseen asemaan käyttämällä hyväksi esim. tämän riippuvaista asemaa, tietämättömyyttä tai ymmärtämättömyyttä. Kyseessä ovat käytännössä aina ulkomaiset työntekijät, jotka eivät kykene vaatimaan oikeuksiaan tietämättömyyden, kielitaidottomuuden ja työntajasta riippuvaisen asemansa vuoksi. Tilanne lähestyy ihmiskauppaa, jos työtä teetetään kohtuuttomasti työsuojelullisia näkökohtia huomioimatta tai ihmisarvoa loukkaavissa oloissa. Joissakin tapauksissa työntekijät ovat joutuneet maksamaan työnantajalle tai tämän edustajalle useita tuhansia euroja kotimaassaan päästäkseen Suomeen töihin. Velkasuhde on siten mahdollistanut työntekijöiden kontrollin jopa ennen Suomeen saapumista. Kiskonnantapaisesta työsyrynnästä säädetään rikoslain 47 luvun 3 a §:ssä:

Jos työsyrynnässä asetetaan työnhakija tai työntekijä huomattavan epäedulliseen asemaan käyttämällä hyväksi työnhakijan tai työntekijän taloudellista tai muuta ahdinkoa, riippuvaista asemaa, ymmärtämättömyyttä, ajattelemattomuutta tai tietämättömyyttä, tekijä on, jollei teosta muualla laissa säädetä ankarampaa rangaistusta, tuomittava *kiskonnantapaisesta työsyrynnästä* sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi.

Rikoslain 6 a §:ssä on puolestaan sanktioitu *luvattoman ulkomaisen työvoiman käyttö*, johon voivat syyllistyä niin työnantaja kuin työn teettäjänkin tietyin edellytyksin:

Työnantaja tai tämän edustaja, joka ottaa palvelukseen tai pitää palveluksessa ulkomaalaisen, jolla ei ole työntekijän oleskelulupaa tai muuta työntekoon Suomessa oikeuttavaa lupaa, on tuomittava *luvattoman ulkomaisen työvoiman käytöstä* sakkoon tai vankeuteen enintään yhdeksi vuodeksi.

Luvattoman ulkomaisen työvoiman käytöstä tuomitaan myös urakan tai aliurakan antaja tai työn teettäjä taikka heidän edustajansa, joka laiminlyö varmistautua siitä, että sen ulkomaiselle yritykselle antamassa urakointi- tai aliurakointityössä taikka ulkomaisen yrityksen sen käyttöön asettamana vuokratyövoimana työskentelevillä ulkomalaisilla työntekijöillä on työntekijän oleskelulupa tai muu työntekoon Suomessa oikeuttava lupa.

Työnantaja voi syyllistyä myös muihin työrikoksiin. Rikoksen uhreja voivat olla sekä koti- että ulkomaalaiset työntekijät. Rikoslain 47 luvussa 1 §:ssä säädetään *työturvallisuusrikoksesta*:

Työnantaja tai tämän edustaja, joka tahallaan tai huolimattomuudesta

1) rikkoo työturvallisuusmääräyksiä tai

2) aiheuttaa työturvallisuusmääräysten vastaisen puutteellisuuden tai epäkohdan taikka mahdollistaa työturvallisuusmääräysten vastaisen tilan jatkumisen laiminlyömällä valvoa työturvallisuusmääräysten noudattamista alaisessaan työssä tai jättämällä huolehtimatta taloudellisista, toiminnan järjestämisestä koskevista tai muista työsuojelun edellytyksistä,

on tuomittava *työturvallisuusrikoksesta* sakkoon tai vankeuteen enintään yhdeksi vuodeksi.

Luvun 2 §:ssä määritellään *työaika-suojelurikos*:

Työnantaja tai tämän edustaja, joka tahallaan tai törkeästi huolimattomuudesta

1) työntekijän vahingoksi laiminlyö työaika- tai vuosilomakirjanpidon, pitää sitä väärin, muuttaa, kätkee tai hävittää sen taikka tekee sen mahdottomaksi lukea tai

2) menettelee työaika- tai vuosilomalainsäädännössä rangaistavaksi säädetyllä tavalla työsuojeluviranomaiselta saadusta kehotuksesta, määräyksestä tai kiellosta huolimatta, on tuomittava *työaika-suojelurikoksesta* sakkoon tai vankeuteen enintään kuudeksi kuukaudeksi.

Työsyrynnästä säädetään 3 §:ssä. Tunnusmerkistön täyttyminen ei edellytä kiskonnantapaisen työsyrynnän tapaamista, että työnantaja käyttää hyväksi työnhakijan tai työntekijän taloudellista tai muuta ahdinkoa, riippuvaista asemaa, ymmärtämättömyyttä, ajattelemattomuutta tai tietämättömyyttä. Työsyrynnän tunnusmerkistö kuitenkin edellyttää, että syrjintä tapahtuu esim. kansalaisuuden *perusteella*. Työsyryntä on sanktioitu lievemmin kuin kiskonnantapainen työsyryntä, joka edellyttää, että työntekijä on asetettu *huomattavan* epäedulliseen asemaan. Työsyryntään syyllistyy:

Työnantaja tai tämän edustaja, joka työpaikasta ilmoittaessaan, työntekijää valitessaan tai palvelussuhteen aikana ilman painavaa, hyväksyttävää syytä asettaa työnhakijan tai työntekijän epäedulliseen asemaan

1) rodun, kansallisen tai etnisen alkuperän, kansalaisuuden, ihonvärin, kielen, sukupuolen, iän, perhesuhteiden, sukupuolisen suuntautumisen, perimän, vammaisuuden tai terveydentilan taikka

2) uskonnon, yhteiskunnallisen mielipiteen, poliittisen tai ammatillisen toiminnan tai muun näihin rinnastettavan seikan perusteella,

on tuomittava *työsyrynnästä* sakkoon tai vankeuteen enintään kuudeksi kuukaudeksi.

Työnantajan velvoitteita, työsuhdetta ja työsuojelua säädellään myös erityislaeissa, joiden noudattamatta jättäminen on tietyissä tekemuodoissaan kriminalisoitu. Nämäkin säännökset voivat koskea niin koti- ja/tai kuin ulkomaalaista työvoimaa.

Työturvallisuuslain 63 §:ssä määritellään *työturvallisuusrikkomus*, johon työnantaja voi syyllistyä seuraavilla tavoilla:

Työnantaja tai 7 §:ssä tarkoitettu henkilö taikka näiden edustaja, joka tahallaan tai huolimattomuudesta laiminlyö tässä laissa tai sen nojalla annetussa säädöksessä säädetyt

1) käyttöönotto- tai määräaikaistarkastuksen suorittamisen;

2) selvityksen tai suunnitelman tekemisen;

3) suojalaitteen tai henkilökohtaisen suojaimen varaamisen tai asentamisen;

4) työtä koskevan luvan hankkimisen tai ilmoituksen tekemisen;

5) koneen, välineen tai muun teknisen laitteen ja terveydelle vaarallisen aineen käytössä tarvittavan käyttö-, huolto- ja muun vastaavan ohjeen antamisen tai

6) tämän lain nähtävänä pitämisen,

on tuomittava, jollei teosta muualla laissa säädetä ankarampaa rangaistusta, *työturvallisuusrikkomuksesta* sakkoon.

Työturvallisuuslain 52 a §:ssä määrätään yhteistä rakennustyömaata johtavalle tai valvovalle rakennuttajalle velvollisuus huolehtia siitä, että jokaisella siellä työskentelevällä on työmaalla liikkueensa näkyvillä henkilön yksilöivä kuvallinen tunnistus. Laiminlyönti on kriminalisoitu työturvallisuuslain 63 §:ssä. Tämä koskee niin koti- kuin ulkomaalaisia työntekijöitä.

Työturvallisuusrikkomuksesta tuomitaan myös:

52 a §:ssä tarkoitettu henkilö, joka tahallaan tai huolimattomuudesta laiminlyö huolehtia tekemissään sopimuksissa tai muutoin käytettävissään olevin keinoin yhteisellä rakennustyömaalla työskentelevän henkilön tunnistetta koskevasta mainitussa pykälässä säädetystä velvollisuudesta.

Työterveyshuoltolain 23 §:ssä on sanktioitu *työterveyspalvelujen laiminlyönti*. Laki lähetetyistä työntekijöistä edellyttää, että lähettävä työnantaja järjestää lähetetyille työntekijöille Suomen työterveyshuoltolain mukaisen työterveyshuollon Suomessa. Sanktioituun tekoon voi siten syyllistyä myös silloin, kun kysymyksessä on lähetetty työntekijä.

Työnantaja tai tämän edustaja, joka tahallaan tai huolimattomuudesta jättää noudattamatta mitä 4 §:n 1 momentissa säädetään työterveyspalvelujen järjestämisestä tai ei noudata työsuojeluviranomaisen järjestämisvelvollisuuden sisällöstä antamaa päätöstä, on tuomittava *työterveyspalvelujen laiminlyömisestä* sakkoon.

Työaikalain 42 §:ssä säädetään *työaika-rikkomuksesta*. Säännös koskee myös lähetettyjä työntekijöitä siltä osin kuin heihin sovelletaan työaikalakia.

Työnantaja tai tämän edustaja, joka tahallaan tai huolimattomuudesta rikkoo tämän lain tai sen nojalla annettuja muita kuin maksuvelvollisuutta, sopimista, oikeustoimen muotoa, työaikakirjanpitoa tai nähtävänä pitoa koskevia säännöksiä tai määräyksiä, on tuomittava *työaika-rikkomuksesta* sakkoon. Työaika-rikkomuksesta tuomitaan myös moottoriajoneuvon kuljettaja, joka jättää tekemättä säädetyt merkinnät ajopäiväkirjaan tai ei pidä ajopäiväkirjaa mukanaan ajon aikana.

Tapaturmavakuutuslain 55 § a momentissa on sanktioitu mm. *vakuuttamisvelvollisuuden laiminlyönti*. Säännös koskee myös lähetettyjä työntekijöitä, joiden tulee olla tapaturmavakuutettuja Suomessa.

Työnantaja tai tämän edustaja, joka tahallaan laiminlyö työnantajan tämän lain mukaisen vakuuttamisvelvollisuuden tai tahallaan jättää viipymättä tekemättä 39 §:n 1 momentissa mainitun tapaturmailmoituksen tai sanotun pykälän 4 momentissa mainitun ilmoituksen poliisille, on tuomittava, jollei teko, huomioon ottaen sen haitallisuus ja vahingollisuus sekä muut tekoon liittyvät seikat, ole kokonaisuutena arvostellen vähäinen tai teosta muualla laissa säädetä ankarampaa rangaistusta, *tapaturmavakuutuslain mukaisen työnantajavelvollisuuden rikkomisesta* sakkoon. Salassapitovelvoitteiden rikkomisen osalta on voimassa, mitä viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain 35 §:ssä säädetään.

2.3 Tilaajavastuulaki

Vuoden 2007 alusta tuli voimaan ns. tilaajavastuulaki. Lakia tilaajan selvitysvelvollisuudesta ja vastuusta ulkopuolista työvoimaa käytettäessä sovelletaan tilanteissa, joissa käytetään työvoiman vuokrausta ja alihankintaa. Tilaajavastuulain mukaan työn tilaajalla on velvollisuus selvittää sopimuskumppaninsa valmiudet hoitaa lainmukaiset velvoitteet. Samalla varmistetaan, että alihankkijat

ja työvoimaa vuokralle antavat yritykset noudattavat työnantajavelvoitteitaan. Lailla tähdätään alihankkijoiden ja vuokrattujen työntekijöiden työsuhteen vähimmäisehtojen toteutumiseen. Sen toteutumista valvoo Uudenmaan työsuojelupiiri. Jos tilaaja laiminlyö selvitysvelvollisuutensa, seurauksena on laiminlyöntimaksu. (Ks. Alvesalo & Hakamo 2009, 11–12.)

Selvitysvelvollisuus koskee ulko- ja kotimaista yritystä, jos vuokrattujen työntekijöiden työskentely kestää yhteensä yli 10 työpäivää tai alihankintasopimuksen arvo ylittää 7500 euroa. Tilaajavastuulain mukaan tilaajan on pyydettävä ennen sopimuksen tekemistä sopimuskumppanina olevan yrityksen kaupparekisteriote, tiedot rekisteröinnistä ennakkoperintä-, työnantaja- ja arvonnalisäverorekisteriin, todistukset verojen maksamisesta ja verovelosta, todistukset eläkevakuutusten ottamisesta sekä selvitys työhön sovellettavasta [työehtosopimuksesta](#) tai keskeisistä työehdoista. Tilaajavastuutarkastuksilla valvotaan, onko tilaaja hankkinut ennen sopimuksen tekoa työvoiman vuokraajayrityksiä ja alihankkijoita koskevat selvitykset. (Emt., 11 ja 15, www.tem.fi)

Tilaajavastuulakia koskevassa hallituksen esityksessä (HE 114/2006) lain keskeiseksi tavoitteeksi määriteltiin yritysten tasavertaisen kilpailutilanteen turvaaminen alihankintaa ja vuokratyövoiman käyttöä koskevissa tilanteissa. Esityksen mukaan lain taloudelliset vaikutukset näkyisivät lähinnä siinä, että lain käytäntöjen vakiintuessa alihankintaa ja vuokratyövoiman välitystä harjoittavat yritykset rekisteröityisivät asianomaisiin rekistereihin paremmin ja pitäisivät myös rekisterinsä ajan tasaisina. Vaikka lailla ei olisi vaikutuksia talousrikollisuuden kovaan ytimeen, toimisi se esityksen mukaan ennaltaehkäisevästi nimenomaan harmaan talouden ja lainmukaisen toiminnan rajamaastossa toimiville yrityksille, koska se poistaisi markkinoilta epäterveellä tavalla kilpailevia yrityksiä. Tilaajavastuulain taloudelliset vaikutukset heijastuisivat myös jossain määrin työllisyyteen, koska pimeää alihankinta- tai vuokratyövoimaa käyttäviä tilaajayrityksiä karsiutuisi markkinoilta. (HE 114/2006, 15–16, ks. myös Kangasperko 2007)

Koska tilaajan selvitysvelvollisuus ulottuu myös ulkomaisten alihankkijoiden ja vuokratyövoimaa välittävien yritysten taustojen selvittämiseen, lainsäätäjä ennakoி selvitysvelvollisuuden vaikuttavan siihen, että enenevässä määrin kotimaiset ja ulkomaiset yritykset ja niiden työntekijät olisivat aikaisempaa tasavertaisemmassa asemassa. (HE 114/2006, 16–17.)

Mikäli vuokratun työntekijän tai alihankintasopimuksen sopimusosapuolena toimii ulkomainen yritys, on tilaajan hankittava yritykseltä lain 5 §:n 1 momentissa mainittuja selvityksiä vastaavat tiedot yrityksen sijoittautumismaan lainsäädännön mukaisilla todistuksilla. Hallituksen esityksen mukaan tavoitteena on, että selvitysvelvollisuus on ulkomaiden lainsäädäntö huomioon ottaen yhtä laaja kuin Suomessa toimivalla yrityksellä. (HE 114/2006.) EU-maihin sijoittuneet yritykset on rekisteröity ainakin kaupparekisteriä ja arvonnalisäverorekisteriä vastaaviin rekistereihin. EU-maista Suomeen lähetetylle työntekijälle annetaan myös niin sanottu E101-todistus, joka kertoo, että työntekijä kuuluu lähettävän maan sosiaaliturvajärjestelmän piiriin.

3. Ulkomaisen työn käytön valvonta

3.1 Työsuojelupiirin valvonta

Työsuojeluviranomaisen valvonta perustuu työsuojelun valvontalakiin, ja ulkomaalaisten työntekijöiden työehtoja valvotaan periaatteessa samalla tavalla kuin suomalaistenkin työntekijöiden. Ulkomaalaisten työntekijöiden valvontaan liittyy kuitenkin erityissäännöksiä (ks. luku 2). Ulkomaa-

laislakiin, tilaajavastuulakiin, ulkomaalaisrekisterilakiin sekä lakiin lähetetyistä työntekijöistä sisältyy säännöksiä, joiden tarkoituksena on muun ohella tukea ulkomaalaisten työntekijöiden minimi-työehtojen toteutumista ja työehtojen valvontaa. Työsuojeluviranomaisten valvontaan kuuluvat muun muassa ohjeiden ja neuvojen antaminen, ennalta ehkäisevä neuvonta ja koulutus sekä tutkintapyyntöjen tekeminen. (Sorainen 2007, 271–272.)

Työsuojelupiireissä on myös erityisesti ulkomaisen työvoiman käyttöön erikoistuneita tarkastajia. (mm. Ulti-tiimi) Valvonta kohdistetaan työnantajiin, joiden palveluksessa on ulkomaalaista työvoimaa ja toimeksiantajiin, jotka käyttävät ulkomaista alihankinta- tai vuokratyövoimaa. Tarkastuksilla valvotaan muun muassa, että kaikilla työnantajan palveluksessa olevilla ulkomaalaisilla on työnteko-oikeus Suomessa. Velvoite koskee myös toimeksiantajia, jotka teettävät alihankintatyötä ulkomaisella yrityksellä tai käyttävät ulkomaista työvoimaa vuokraavien yritysten kautta tulleita vuokratyöntekijöitä. Ulkomaalaislain mukaan työnantajan on säilytettävä tiedot ulkomaalaisista työntekijöistä ja heidän työnteko-oikeutensa perusteista siten, että ne ovat helposti työsuojeluviranomaisen tarkastettavissa. Valvonnassa selvitetään myös, onko ulkomaalainen työntekijä perehdytetty työtehtäviinsä. Lisäksi valvonnalla pyritään siihen, että Suomessa kaikilla työntekijöillä on lailliset ja samanlaiset työehdot, kansallisuudesta tai etnisestä alkuperästä riippumatta. (www.tyosuojelu.fi.)

Valvontaa suoritetaan erityisesti rakennus-, siivous-, kuljetus-, majoitus- ja ravintola-aloilla sekä metalliteollisuudessa (taulukko 5). Taulukosta 5 ilmenee myös tarkastettavat asiat yksityiskohtaisemmin. Tarkastuksia tehdään työsuojelupiirin omasta aloitteesta ja piiriin tulleiden yhteydenottojen perusteella. Vuonna 2008 Uudenmaan työsuojelupiirissä tehtiin yhteensä 334 tarkastusta ulkomaalaista työvoimaa käyttävien työnantajien ja ulkomaista alihankinta- tai vuokratyövoimaa käyttävien toimeksiantajien työpaikoille. Noin puolet tarkastuksista tehtiin asiakas- ja viranomaisvihjeiden perusteella. Yritystarkastuksilla tavoitettiin noin 12 500 työntekijää. Heistä ulkomaalaisia oli 12 %.

Taulukko 5. Työsuojelupiirien ulkomaisen työvoiman valvonta vuonna 2008

Mihin tarkastustoiminta kohdistui?	Mitä asioita tarkastettiin?
<ul style="list-style-type: none">- rakennustyömaat 87 tarkastusta- rakennusyritykset 47 tarkastusta- majoitus- ja ravitsemisala 54 tarkastusta- kuljetusala 18 tarkastusta- siivousala 20 tarkastusta- metalliala 21 tarkastusta- muut toimialat 25 tarkastusta- lähetetyt työntekijät 45 tarkastusta-erillisiä kehotuksia 16 kappaletta otetaanko pois tämä?	<ul style="list-style-type: none">- työpaikan yleiset tiedot- ulkomaalaisten työntekijöiden työnteko-oikeus- työntekijöiden työsopimukset- työaikakirjanpito- työvuoroluettelot- palkkakirjanpito- lakisääteinen tapaturmavakuutus- työterveyshuollon järjestäminen- lähetetyistä työntekijöistä annetun lain valvominen

(www.tyosuojelu.fi, taulukko koostettu www-sivujen tiedoista)

Jos työsuojeluviranomaisella on todennäköisiä perusteita epäillä rikoslain 47 luvun 6 a §:ssä säädetyn luvattoman ulkomaisen työvoiman käytön, 3 §:ssä säädetyn työsyrynnän, 3a §:ssä säädetyn kiskonnantapaisen työsyrynnän, ulkomaalaislain 185 §:n 1 momentissa säädetyn ulkomaalaisrikkomuksen tai 186 §:ssä säädetyn työnantajan ulkomaalaisrikkomuksen tapahtuneen, työsuojeluviranomaisella on velvollisuus tehdä rikosilmoitus.

ranomaisen on ilmoitettava asiasta poliisille. Säännös poikkeaa työsuojelun valvontalain 50 §:n 1 momentissa säädetystä menettelystä, joka koskee rikosasiasta ilmoittamista. Kyseiseen säännöksen sisältyy lisäys jonka mukaan "ilmoitus voidaan kuitenkin jättää tekemättä, jos tekoa on pidettävä olosuhteet huomioon ottaen vähäisenä eikä yleinen etu vaadi ilmoituksen tekemistä". Jos työsuojeluviranomaisen valvonta perustuu ulkomaalaislakiin, tällaisiin perusteisiin nojaavaa mahdollisuutta jättää asiaa sikseen ei ole. (Sorainen 2007, 268.)

3.2 Verottajan suorittama valvonta

Pohjoismaista ja Baltian maista tulleiden vuokratyöntekijöiden palkkatuloa verotetaan nykyisin Suomessa myös alle kuusi kuukautta kestävässä komennuksissa. Säädökset koskevat myös niistä maista tulleita vuokratyöntekijöitä, joiden kanssa Suomella ei ole verosopimusta. Vuokratyöntekijän tulee itse huolehtia verojensa maksamisesta, jos ulkomaisella vuokratyönantajalla ei ole Suomessa tytäryhtiötä tai kiinteää toimipaikkaa. (Lith 2008, 46.)

Ulkomaisen työnantajan, joka vuokraa työvoimaa Suomeen ilman kiinteää toimipaikkaa, on annettava verotoimistolle tiedot kaikista työntekijöistään ja vuosi-ilmoitus kaikista vuokratyöntekijöistä ja näille maksetuista palkoista. Vuosi-ilmoituslomakkeelta ilmenee myös mm. vuokratyöntekijän työskentelyaika Suomessa. Suomalaisen työn teettäjän tulee antaa verotoimistolle tiedot ulkomaisista yrityksistä, joilta yhtiö on vuokrannut Suomessa tehtävään työhön ulkomaista vuokratyövoimaa. Ilmoitettavia tietoja ovat ulkomaisen yrityksen toimiala, yksilöinti- ja yhteystiedot ja tiedot ulkomaisen yrityksen asettamasta edustajasta Suomessa. Ilmoitusvelvollisuus koskee kuitenkin vain ulkomaista vuokratyövoimaa koskevaa yritystä, mutta ei aliurakoitsijoita. (Emt., 47.)

Ennakkoperintärekisteriin rekisteröidään elinkeinotoimintaa, maataloutta tai muuta tulonhankkimistoimintaa harjoittava. Työkorvauksen maksajan ei tarvitse toimittaa ennakonpidätystä, kun yrittäjä on merkitty ennakkoperintärekisteriin. Työkorvauksen maksaja voi tarkistaa työn suorittajan rekisteröintiaseman YTJ-tietopalvelusta tai verotoimistosta. (www.vero.fi.) Ennakkoperintärekisteriin haakeutuminen ei ole pakollista. Työn tekijä saattaa pitää tarkoituksenmukaisena, että toimeksiantaja toimittaa ennakonpidätyksen satunnaisesta korvauksesta. Verohallinto voi poistaa ennakkoperintärekisteristä laiminlyönteihin syyllistyneen verovelvollisen. Poistamiset tehdään yleensä rekisteröinnin tarkistuspäivinä, joita on kaksi kertaa vuodessa. Ennakkoperintärekisteristä voidaan poistaa tai jättää siihen rekisteröimättä verovelvollinen, joka olennaisesti laiminlyö veronmaksun, verotusta koskevan ilmoitusvelvollisuuden, kirjanpito- tai muistiinpanovelvollisuuden tai muut velvollisuutensa verotuksessa. Rekisteristä voidaan myös poistaa tai jättää siihen merkitsemättä henkilö, jonka johtamat yritykset ovat aiemmin laiminlyöneet velvollisuutensa verotuksessa. Yritys voidaan jättää rekisteröimättä tai poistaa rekisteristä yritystä johtavan henkilön aiempien laiminlyöntien perusteella. Uuden yhtiön perustamisella ei siten voi kiertää rekisteristä poistamista. Rekisteristä poistettu voidaan kuitenkin hakemuksesta merkitä uudelleen rekisteriin sen jälkeen, kun poistamisen perusteena olleet laiminlyönnit on oikaistu. (www.vero.fi.) Ennakkoperintärekisteröintiä suositellaan ulkomaisille yrityksille. Rekisteröinti on suositeltavaa varsinkin silloin, kun ulkomaisella yrityksellä on Suomessa useita toimeksiantoja, mutta niitä ei pysty yksilöimään riittävän tarkasti. (Lith 2009, 27.)

Verohallinnossa on meneillään laaja verovalvontahanke, RAKSA, joka kohdistuu erityisesti rakennusalaan. Hanke ajoittuu vuosille 2008 – 2011. Hankkeen tavoite on harmaan talouden torjunta rakennusallalla, alalla toimivan ulkomaisen työvoiman verovalvonnan kehittäminen sekä rakennus-

alan valvontamenetelmien kehittäminen ja tehostaminen. Valvontahankkeen erityiset kohteet ovat ulkomaisen rakennustyövoiman ja ulkomaisten rakennusyritysten saaminen valvonnan piiriin, korjaus- ja saneeraustoiminta sekä perustajaurakointi ja pientalorakentaminen. RAKSA-hankkeessa pyritään myös tehostamaan viranomais- ja sidosryhmäyhteistyötä sekä yhteistyötä Viron verohallinnon kanssa. Verohallinnon lisäksi hankkeessa ovat mukana poliisihallinto, syyttäjälaitos, ulosottohallinto, työvoimahallinto, työsuojeluhallinto, Maahanmuuttovirasto, Kansaneläkelaitos, Eläketurvakeskus, Tapaturmavakuutusten liitto, Rakennusliitto ja Rakennusteollisuus RT. (www.vero.fi.) Paitsi sidosryhmäyhteistyötä, RAKSA-hanke pyrkii kehittämään verohallinnon eri alueiden välistä yhteistyötä ja koordinoimaan alueellisia valvontahankkeita. Hankkeessa hyödynnetään uutta lainsäädäntöä. (Raksa 2008, hankesuunnitelma.)

3.3 Poliisin toiminta

Poliisi voi tarvittaessa suorittaa tutkinnan selvittäessään ulkomaalaisen työluvan tai maahantulon ja maassa oleskelun edellytyksiä (Ulka 23 §). Käytännössä poliisin valvonta tapahtuu pääasiassa ilmiantojen perusteella yksittäisten valvontaiskujen kautta. (Työministeriö 2003, 18.) Ulkomaalaispoliisi tutkii ne rikokset, jotka ilmenevät ulkomaalaisen lupaprosessin yhteydessä (Poliisiosasto 2003, 12). Jos ulkomaalaisen työvoiman käyttöön liittyy rikos, on poliisin tehtävä suorittaa esitutkinta.

Poliisi antaa työsuojeluviranomaisille tarvittaessa virka-apua työsuojeluviranomaisen työsuhteiden valvontaan liittyvien tehtävien hoitamisessa. Poliisi suorittaa rikosten esitutkinnan ulkomaalaisten työntekijöiden työsuhteisiin liittyvien rikkomusten/rikosten osalta seuraavissa tilanteissa:

1. Poliisin tietoon on tullut yleisöilmoituksen, asianosaisen tai työsuojeluviranomaisen kautta, että asiassa on syytä epäillä rikosta.
2. Poliisin oman selvityksen pohjalta tai yleisövihjeiden perusteella on saatu selville, että yrityksessä on "pimeää" työluvatonta ulkomaista työvoimaa.
3. Poliisi on tehnyt yhdessä muiden viranomaisten kanssa ratsioita yrityksiin, jotka käyttävät ulkomaalaista työvoimaa ja joissa on syytä epäillä väärinkäytöksiä. (Poliisiosasto 2003, 11.)

Keskusrikospoliisissa toimii ns. lama-ryhmä (laiton maahantulo), jonka toiminta jakaantuu kansalliseen ja kansainväliseen tietojenvaihtoon, vakavan, järjestäytyneen rikollisuuden seurantaan, laitoman maahantulon torjuntaan sekä laittomasti maassa oleskelevien ja työskentelevien ulkomaalaisten ilmisaattamiseen. Lama-ryhmä suorittaa itsenäisesti ja yhteistyössä eri viranomaisten kanssa mm. ulkomaalaisiin kohdistettua oleskelu- ja työluvaluvalvontaa sekä laitoman maahantulon torjuntaa vaativia toimenpiteitä omien tutkimustensa ja selvitystensä sekä vihjetietojen perusteella. Myös Helsingin poliisilaitokseen on perustettu oma laitoman maahantulon järjestämisrikoksia tutkiva ryhmä. Rajavartiolaitoksen kanssa toimivan ryhmän tehtävänä on paljastaa ja tutkia erityisesti laitoman maahantulon järjestämistä ja ihmiskauppaa. (www.poliisi.fi).

Rajavartiolaitos huolehtii Suomen rajojen rajavalvonnasta sekä henkilöiden maahantulo- ja maastalähtövalvontaan kuuluvista rajatarkastuksista. Ulkomaalaislain mukaan ulkomaalaisten maahantuloa ja maastalähtöä koskevien säännösten ja määräysten noudattamista valvoo rajavartiolaitos, poliisi ja näiden lisäksi myös tulliviranomaiset toimiessaan passintarkastusviranomaisena.

Keskusrikospoliisissa toimi vuosina 2004 – 2008 Sisäasiainministeriön asettama, tämän selvityksen keskiössä oleva, pimeään ulkomaisen työvoiman torjuntaan ja valvontaan erikoistunut tutkintaryhmä (PUT -yksikkö). PUT -yksikön ensisijainen tehtävä oli paljastaa pimeää ulkomaista työvoimaa käyttäviä yrityksiä tekemällä rakennustyömaille reaaliaikaisia tarkastusiskuja sekä tutkia iskujen yhteydessä paljastuneet talousrikokset sekä varmistaa, että ulkomaalaislain rikkomiset tulevat tutkituiksi. (Keskusrikospoliisi 2008.) PUT -yksikön toiminnasta kerrotaan tarkemmin luvussa 5 (Tulokset).

3.4 Työmarkkinajärjestöjen ja liittojen rooli

Eräs työmarkkinajärjestöjen tärkeä tehtävä on tiedottaa jäsenilleen työlainsäädännöstä. Suomen työlainsäädännöstä ja työelämän suhteista ennakollinen tiedottaminen on keskeistä ulkomaisten työntekijöiden vähimmäistyöehtojen turvaamisessa. Palkansaajajärjestöt ovat kiinnittäneet erityistä huomiota asiaan. Tallinnassa toimineen Suomen työelämän infopisteen tarkoituksena oli lisätä osallista Suomen ja Viron välisten työmarkkinoiden toimivuutta. Infopiste tiedotti Suomen työmarkkinoista ja työelämästä, suomalaisista työehdoista ja työlainsäädännöstä sekä neuvoi Suomeen töihin aikovia. Infopiste oli osa Suomen Ammattiliittojen Keskusjärjestön SAK:n, SAK:laisten liittojen, Toimihenkilöunionin ja Viron Ammatillisen Keskusjärjestön EAKL:n yhteistä projektia. (Poliisiosasto 2003, 14.)

Rakennusliitto on perustanut Tallinnaan toimiston, joka on aloittanut toimintansa lokakuussa 2009. Toimistossa työskentelee virolainen työntekijä, jonka päätehtävä on tiedottaa Suomen Rakennusliitosta, Suomessa noudatettavista työehdoista ja rekrytoida virolaisia Suomessa töissä käyviä rakentajia jäseniksi Rakennusliittoon. (www.rakennusliitto.fi.)

Rakennusala ja sen erityisalat torjuvat harmaata taloutta sopimuksella urakoitsijan ilmoittamismenettelystä. Kilpailun tervehdyttämiseksi ja verojen ja lakeihin perustuvien työnantajamaksujen asianmukaista suorittamista edistääkseen allekirjoittaneet järjestöt suosittavat, että kaikki rakennusalan urakkasopimuksessa tilaajana toimivat ilmoittavat solmimiensa urakkasopimusten urakoitsijoiden nimi-, yhteys- ja urakkahintatiedot (kokonaislaskutus tai sovittu urakkasumma) verohallinnolle. Ilmoitettavia tietoja ovat: urakoitsijan nimi, Y-tunnus, osoite, vastuuhenkilön nimi (ulkomaista yrityksistä myös edustaja Suomessa) sekä työmaan nimi, urakointilaji (esim. maalausurakka), urakkahinta (kokonaislaskutus tai sovittu urakkasumma), urakan aloittamispäivä ja arvioitu valmistumisajankohta. Ilmoitukset lähetetään neljännesvuosittain kaikista samalta urakoitsijalta tilatuista töistä, joiden yhteismäärä (kokonaislaskutus tai sovittu urakkasumma) on vähintään 5.000 euroa neljännesvuosittain. Sopimuksen on allekirjoittanut 17 tilaaja- ja urakoitsijajärjestöä. (www.rakennusteollisuus.fi.) Verohallinto saa menettelyn avulla vertailuaineistoa, jonka avulla saatavat tulla ilmi sellaiset urakat, joita alihankkijayritys ei ole ilmoittanut verottajalle (www.rakli.fi).

4. Ilmitulleita ulkomaiseen työvoimaan liittyviä puutteita ja laittomuuksia

4.1 Poliisin tietoon tulleiden laittomuuksien määrä ja kehitys

Taulukossa 1 on esitetty vuosina 1997 – 2009 poliisin tietoon tulleet ulkomaisen työvoiman käyttöön liittyvät tai mahdollisesti liittyvät rikokset. Esimerkiksi työturvallisuusrikokset ja työsyRJintärikokset eivät rikosnimikkeinä kerro siitä, onko asianomistaja ulkomaalainen vai suomalainen. Tilastoista ei ole eroteltavissa uhrin kansalaisuutta. Ilmitulleiden tapausten määrä on kasvanut yhtäjaksoisesti vuodesta 2001 lähtien. Esimerkiksi poliisin tietoon tulleiden työsyRJintöjen määrä on kasvanut tasaisesti 1997 – 2009. Myös työturvallisuusrikosten määrä on kasvanut.

Luvattoman ulkomaisen työvoiman käyttö- nimike tuli voimaan vuonna 2004. Sitä ennen vastaava nimike oli työluPARikos. Tarkasteluajanjaksolla työluPARikoksia ilmeni yhteensä 517 kappaletta vuoteen 2005 mennessä. Määrä oli korkein vuonna 2000, jolloin työluPARikoksia ilmeni 133 kappaletta. Vuodesta 2004 lähtien luvattoman ulkomaisen työvoiman käytöstä on kirjattu poliisille yhteensä 114 rikosilmoitusta (taulukko 1). Siten kyseiset rikokset ovat vähentyneet selvästi. Tässä lienee taustalla uusien jäsenmaiden tulo Euroopan unioniin vuonna 2004, jolloin vapaan liikkuvuuden pii-riin tuli useita uusia jäsenmaita.

Taulukko 1. Poliisin tietoon tulleet ulkomaisen työvoiman käyttöön liittyvät tai mahdollisesti liittyvät rikokset vuosina 1997 – 2009. Lähde: Poliisin tulostietojärjestelmä

Vuosi	Ihmis- kauppa	Törkeä ihmis- kauppa	Työ- syRJintä	Kiskonn- tapainen työsyRJintä	Luvattoman ulkomaisen työvoiman käyttö	Työn- välitys- rikos	Työaika- suojelu- rikos	Työ- turvalli- suus- rikos	Yht.
1997	0	0	21	0	0	0	16	161	198
1998	0	0	24	0	0	0	11	163	198
1999	0	0	16	0	0	0	10	155	181
2000	0	0	19	0	0	1	9	153	182
2001	0	0	34	0	0	0	10	152	196
2002	0	0	36	0	0	1	14	172	223
2003	0	0	36	0	0	0	11	188	235
2004	0	0	54	2	14	1	9	195	275
2005	4	1	53	5	15	1	18	217	314
2006	2	3	66	16	32	0	22	207	348
2007	2	1	79	14	19	0	20	204	339
2008	6	2	73	14	14	0	18	211	338
2009	1	0	55	38	20	1	10	156	281
Yht	15	7	566	89	114	5	178	2334	3308

Viranomaishavaintojen mukaan ihmiskauppa liittyy kiinteästi harmaan talouden alueella tapahtuviin talousrikoksiin. Ulkoministeriön johtama, eri ministeriöiden ja järjestöjen edustajista koostunut työryhmä arvioi vuonna 2005, että Suomi on vuosittain satojen ihmiskaupan uhrien kauttakulku- ja kohdemaana. Suurin osa Suomeen tulevista tai Suomen kautta kuljetettavista ihmiskaupan uhreista on täysi-ikäisiä, mutta alaikäistenkään uhrien mahdollisuutta ei voida sulkea pois. Uhrit joutuvat usein seksuaalisen mutta myös muun, kuten työhön liittyvän hyväksikäytön kohteeksi. (www.intermin.fi.) Vuoteen 2009 mennessä on tullut ilmi yhteensä 15 ihmiskauppatapausta ja 7 törkeää ihmiskauppatapausta (taulukko 1).

Kiskonnin tapainen työsyryjintä on ihmiskaupan tapainen rikos. Rikoslain työrikoksia käsittelevään 47 lukuun tuli vuonna 2004 uudet säädökset mm. työsyryjinnästä ja kiskonnantapaisesta työsyryjinnästä. Kiskonnantapaisen työsyryjinnän toteutuminen edellyttää, että työnantaja käyttää hyväksi esimerkiksi työntekijän ahdinkoa, riippuvaista asemaa, ymmärtämättömyyttä tai tietämättömyyttä. Työsyryjinnästä voi olla kyse silloin, jos työnantaja asettaa ilman painavaa syytä työntekijän epäedulliseen asemaan iän, sukupuolen, uskonnon tms. syyn vuoksi. Poliisin tulostietojärjestelmään on lain voimaantulon jälkeen kirjattu yhteensä 89 tapausta, joissa rikosnimikkeenä on kiskonnantapainen työsyryjintä. Ilmitulleiden tapausten määrä on kasvanut 2004 – 2009. (Taulukko 1.)

Taulukossa 2 on esitetty erikseen työnantajan ja työntekijän ulkomaalaisrikkomukset vuosina 1997 – 2009. Työntekijän ulkomaalaisrikkomuksia tuli poliisin tietoon huomattavasti enemmän (16 700) kuin työnantajan ulkomaalaisrikkomuksia (309).

Ilman asianmukaista työlupaa olevia työntekijöitä työllistävä työnantaja voidaan tuomita työnantajan ulkomaalaisrikkomuksesta. Poliisin tietoon tulleet työnantajan ulkomaalaisrikkomukset ovat kasvaneet tasaisesti 1997 – 2009. Kun vuonna 1997 niitä ilmeni neljä kappaletta, vuonna 2009 vastaava määrä on 83.

Taulukko 2. Poliisin tietoon tulleet työnantajan ja työntekijän ulkomaalaisrikkomukset vuosina 1997–2009

Ilmoitettu	Työnantajan ulkomaalaisrikkomus	Ulkomaalaisrikkomus	Yhteensä
1997	4	1241	1245
1998	7	1163	1170
1999	7	1285	1292
2000	10	1741	1751
2001	6	2327	2333
2002	6	3113	3119
2003	6	2374	2380
2004	13	1317	1330
2005	14	843	857
2006	51	228	279
2007	49	251	300
2008	53	392	445
2009	83	425	508
Yhteensä	309	16700	17009

Lähde: Poliisin tulostietojärjestelmä

Ulkomaalaisen syylistyminen ulkomaalaisrikkomukseen on kyseessä muun muassa silloin, kun ulkomaalainen tekee maassa ansiotyötä ilman vaadittavaa työlupaa. Vuonna 2009 poliisin tietoon tuli 425 ulkomaalaisrikkomusta. Toisin kuin työnantajan ulkomaalaisrikkomukset, työntekijän ulkomaalaisrikkomukset ovat vähentyneet tarkasteluajanjaksolla (taulukko 2). Työntekijän ulkomaalaisrikkomusten vähentymisen taustalla on todennäköisesti uusien jäsenmaiden tulo Euroopan unioniin vuonna 2004.

4.2 Työsuojelupiirien havaitsemat rikkeet ja epäkohdat

Uudenmaan työsuojelupiirissä toimii ns. Ulti-tiimi, joka valvoo ulkomaalaisten työntekijöiden työnteke-oikeuden ja työsuhteen ehtoja. Vuonna 2008 tiimi toteutti 334 tarkastusta. Viranomaisaloitteisia tarkastuksia tehtiin rakennus-, ravintola-, siivous-, kuljetus- ja metallialoille. Vihjetietoihin perustuvia tarkastuksia tehtiin kaikille aloille. Vihjetietoihin perustuvien tarkastuksien osuus oli edellisen vuoden tapaan säilynyt noin 50 %:ssa kokonaistarkastusmäärästä. (Uudenmaan työsuojelupiiri 2009, 1–2.)

Vuonna 2008 Ulti-tiimi tavoitti yritystarkastuksilla noin 12 500 työntekijää, joista ulkomaalaisia oli 12 %. Ulkomaista työvoimaa käyttäviin työnantajiin liittyen löydettiin eniten puutteita palkkauksessa, työaikakirjanpidossa sekä työterveyshuollon järjestämisessä. Yritystarkastuksilla löytyi kaksi työnteke-oikeudetonta työntekijää. Lisäksi rakennustyömailla työskenteli ainakin neljä luvaton työntekijää. (www.tyosuojelu.fi.)

Tarkastustulosten perusteella lähetettyjen työntekijöiden työsuhteen ehdot poikkeavat huomattavasti samanlaista työtä tekevien suomalaisten työntekijöiden työsuhteen ehdoista. Lähetettyjen työntekijöiden palkkaus oli työehtosopimuksen vähimmäistason mukainen ainoastaan 36 %:ssa tarkastetuista yrityksistä. Lähetettyjen työntekijöiden palkkauksessa ei ollut pääsääntöisesti huomioitu lainkaan työehtosopimusten vaativuusryhmäluokittelua, vaan palkkaryhmäksi oli ilmoitettu työehtosopimuksen alin ryhmä. Tarkastuksissa havaittiin myös, että yli- ja sunnuntaityökorvausten maksamisessa oli suuria puutteita. Lähetetyistä työntekijöistä annetun lain mukaan lähetettyjen työntekijöiden työhön tulee soveltaa työterveyshuoltolakia. Käytännössä ainoastaan 36 % lähettävistä yrityksistä oli järjestänyt työterveyshuollon lähetetyille työntekijöille. Lisäksi ongelmia on ollut tapaturmavakuuttamisessa ja työaika-asiakirjojen laatimisessa. (Uudenmaan työsuojelupiiri 2009, 5.)

Taulukossa 3 on esitetty toimialoittaiset tarkastustulokset. Ongelmia oli havaittu etenkin pienissä ja keskisuurissa yrityksissä ja lähetettyjen työntekijöiden suhteen. Ulkomaalaisten työntekijöiden osuus oli suurin ravintola-alalla. Näissä työntekijöissä ei tavattu lähetettyjä työntekijöitä, tosin puutteita säännösten noudattamisessa oli paljon. Metallialalla puolestaan ulkomaalaisten työntekijöiden osuus oli pieni, mutta ulkomaalaisista työntekijöistä lähetettyjen työntekijöiden osuus oli hyvin korkea. Näiden työntekijöiden työsuhteen ehdoissa oli paljon puutteita. Metallialalla työntekijöiden työskennellessä suomalaisen työnantajan palveluksessa työsuhteen ehdoissa ei juurikaan havaittu ongelmia: työaikakirjanpito ja työterveyshuolto oli järjestetty suurimmassa osassa työpaikoista ja palkkaus oli työehtosopimuksen mukainen. Tähän moneen muuhun alaan verrattuna hyvään tilanteeseen on luultavasti syynä toimiva työntekijöiden edustus työpaikoilla sekä työpaikan sisäinen kontrolli. Rakennustyömaavalvonnan yhteydessä ei juurikaan kohdattu luvaton ulkomaalaista

työvoimaa, vaikka päätoteuttajan ylläpitämät tiedot työmaan ulkomaalaisten työntekijöiden työnte-ko-oikeuden perusteista olivatkin usein puutteelliset. Työmaatarkastukset ja niiden yhteydessä teh-tävä henkilötunnistevalvonta koettiin hyviksi apuvälineiksi yritystarkastuskohteiden valinnassa. (Uudenmaan työsuojelupiiri 2009, 2-4.)

Ulkomaalaistarkastuksia tehtiin vuonna 2008 myös niin sanottuun sekalaiseen kenttään eli ministe-riön määrittelemien painopistealojen ulkopuolelle. Sekalaisen kentän yrityksiin kohdistettiin 25 tar-kastusta, joista 14 suuntautui henkilöstövuokrausyrityksiin. Muita kohteita olivat muun muassa maatilayritys, vaatetusalan yritys, elintarvikealan yrityksiä ja lentoyhtiö. Sekalaisen kentän tarkas-tuksista 60 % tehtiin vihjetietojen perusteella. Vuoden 2008 sekalaisen alan tarkastuksilla tavoitet-tiin yhteensä 4444 työntekijää, joista ulkomaalaisia oli 706 eli vajaa 16 %. Heistä 75 % tuli uusista EU-maista. Henkilöstövuokrausyritysten suurimmat ongelmat olivat työvuoroluetteloiden laatimi- sessa (42 % kunnossa), työaikakirjanpidossa (25 % kunnossa) ja työehtosopimuksen mukaisessa palkkauksessa (58 % kunnossa). Muissa kuin henkilöstövuokrausyrityksissä työvuoroluettelot olivat kunnossa ainoastaan joka toisessa paikassa (50 %). Lisäksi työaikakirjapidon laatimisessa (62,5 % kunnossa) ja palkkauksessa (67 % kunnossa) havaittiin selviä puutteita. (Uudenmaan työsuojelupii- ri 2009, 5.)

Taulukko 3. Uudenmaan työsuojelupiirin ulkomaalaisten työntekijöiden työnteko-oikeuden ja työsuhteen ehtoja valvovan tiimin tarkastustuloksia vuonna 2008

	Rakennusala	Ravintola-ala	Kuljetusala	Siivousala	Metalliala
Kohde	Rakennustyömaat, Rakennusyritykset	Pienet etniset ravintolat	Pienet järjestäytymättömät yritykset ja suuret Linja-autoyritykset	Enimmäkseen pienet yritykset	Pienet järjestäytymättömät yritykset ja suuret
Tarkastusten määrä	132	53	18	18	19
Mitä valvottiin	Onko päätoteuttajalla tiedot työmaalla työskentelevistä työntekijöistä, kuvalisten tunnistekorttien käyttö, yritystarkastuksissa käytiin läpi ulkomaalaisten työntekijöiden työnteko-oikeuden perusteet, työsuhteen ehdot ja lähetettyihin työntekijöihin liittyvä lainsäädäntö Työmaatar-kastuksissa	Palkka, lisät, korvaukset, työaikakirjanpito, työvuoroluettelot, työterveyshuollon järjestäminen	Ajo- ja lepoajat, työaika- ja palkkakirjanpito, ulkomaalaisten työnteko-oikeus, työterveyshuollon järjestäminen	Työsuhteen ehdot eli palkkaus ja työaikakirjanpito Luvat	Työsuhteen ehdot
Kuinka paljon työntekijöitä tavoitettiin (ulkomaalaisten osuus suluissa)	2083 (29 %) Yritystarkastuksissa 969 (35 %)	196 (74 %)	337 (28 %)	2500 (27 %)	(8 %)
Ulkomaalaisten lähtömaa ja työntekijästatus	Uusista Eu-maista 68 %, kolmansista maista 18 %	Kolmannet maat (79 %) Ei yhtään lähetettyä tai vuokra-työntekijää	Uusien EU-maiden kansalaisia 51 %, kolmansien maiden kansalaisia 49 %, Ulkomaalaisista 44 % lähetettyjä; kaikki kolmansista maista	Kolmannet maat (80 %) Lähetettyjä 1 %, jotka kaikki Eu-maista Yksi luvaton työntekijä	Ulkomaalaisista työntekijöistä 82 % lähetettyjä
Löydökset	Päätoteuttajan ylläpitämät tiedot työmaan ulkomaalaisten työntekijöiden työnteko-oikeuden perusteista usein puutteelliset Lähetettyjen työntekijöiden osalta havaittu puutteita työsuhteen ehdoissa; palkkaus, tapaturmavakuutus, työterveyshuolto	Palkkaus (27 %):lla TES:in mukainen) työaikakirjanpito, työvuoroluettelot, työterveyshuolto (43 % järjestänyt) Työnantajat huonosti perillä ulkomaalaislain velvoitteista	Pienissä yrityksissä ajo- ja lepoaikoja noudatettiin ainoastaan tyydyttävästi, työaikakirjanpidon laiminlyöntejä, työvuoroluettelon puuttumisia, työsuhteen ehtojen laiminlyöntejä mm. palkkauksessa, työterveyshuollon ja tapaturmavakuutuksen laiminlyöntejä	Pienissä ja keskisuurissa yrityksissä runsaasti puutteita, puutteet liittyivät pääosin työsuhteen ehtoihin etenkin TES:in edellyttämien lisien maksuun	Lähetettyjen työntekijöiden työsuhteiden ehdoissa paljon puutteita. Puutteita työnteko-oikeuden varmistamisesta ja edustajan asettamisesta huolehtimisesta

Uudenmaan työsuojelupiiri vastaa myös tilaajavastuulain valvonnasta. Tilaajavastuulaki tuli voimaan vuoden 2007 alusta. Lakia tilaajan selvitysvelvollisuudesta ja vastuusta ulkopuolista työvoimaa käytettäessä sovelletaan tilanteissa, joissa käytetään työvoiman vuokrausta ja alihankintaa. Lain mukaan työn tilaajalla on velvollisuus selvittää sopimuskumppaninsa valmiudet hoitaa lainmukaiset velvoitteensa. Samalla varmistetaan, että alihankkijat ja työvoimaa vuokralle antavat yritykset noudattavat työnantajavelvoitteita. (Alvesalo & Hakamo 2009, 11–12.) Lain tuomia velvoitteita on esitelty tarkemmin tämän raportin luvussa 2.

Uudenmaan työsuojelupiirin tarkastajat tekivät vuonna 2008 yhteensä 985 tilaajavastuutarkastusta kaikkien työsuojelupiirien alueilla. Lähes 60 %:ssa tarkastuksista havaittiin puutteita tilaajan selvitysvelvollisuuden noudattamisessa. Noin joka toisessa tarkastetuista sopimuksista oli puutteita selvityksessä työhön sovellettavasta työehtosopimuksesta ja kaupparekisteriotteesta. Laiminlyöntimaksuun johtaneissa tapauksissa puutteet koskivat useimmiten verojen maksamista, eläkevakuuttamista ja työehtosopimusselvitystä. Kahdessakymmenessä tapauksessa laiminlyöntimaksu määrättiin liittyen ulkomaisen alihankkijan tai vuokratyöyrityksen kanssa tehtyyn sopimukseen. (www.tyosuojelu.fi)

Erikseen rakennusalaan tarkasteltaessa, alalle tehtiin 392 tilaajavastuulakia koskevaa työsuojelutarkastusta vuonna 2008. Määrätyistä laiminlyöntimaksuista joka neljäs koski ulkomaisen sopimuskumppanin kanssa tehtyjä sopimuksia. Niissä tilaajayrityksiltä puuttui usein E101-todistukset ulkomaalaisista lähetetyistä työntekijöistä tai todistukset olivat puutteellisia. Laiminlyöntimaksut määrättiin yleisimmin verojen maksamista ja eläkevakuutuksen ottamista ja maksamista koskevien selvitysten puutteiden vuoksi. (www.tyosuojelu.fi.)

Vuonna 2008 rakennusalan tilaajavastuutarkastuksia tehtiin yrityksissä ja työmailla. Tarkastuksissa havaittiin myös myönteistä kehitystä. Monet koko Suomen alueella toimivat urakoitsijayritykset olivat parantaneet menettelytapojaan tilaajavastuulain noudattamisessa; yritykset olivat kehittäneet hankintaohjeistuksiaan ja sopimuskäytäntöjään. (www.tyosuojelu.fi.)

Vuonna 2009 työsuojeluviranomainen valvoi tehostetusti ulkomaisen kausityövoiman käyttöä maataloudessa Itä-Suomen alueella. Tarkastetuista valvontakohteista vain puolet oli järjestänyt työntekijöilleen lakisääteisen työterveyshuollon. Puolet tarkastetuista työnantajista oli kokonaan tai osittain laiminlyönyt työaikakirjanpidon pitämisen. Noin 40 % tarkastetuista työpaikoista palkkaus ei täyttänyt työehtosopimuksen vaatimuksia, erityisesti urakkahinnoittelussa todettiin olevan puutteita. Näistä tapauksista kolmasosa ilmoitettiin poliisille tutkittavaksi työsyryntänä. Valtaosa maatalouden kausityövoimasta on työsuojeluviranomaisten mukaan nykyään ulkomaalaisia työntekijöitä. (<http://www.avi.fi>)

4.3 Ulkomaalaisille sattuneet tapaturmat ja työturvallisuus

Lähetettyjen työntekijöiden tapauksiin epäillään liittyvän myös työturvallisuuden laiminlyöntejä. (Marttinen 2009, 25). Työsuojelupiirin tarkastukset ovat osoittaneet laiminlyöntejä lähetettyjen työntekijöiden tapaturmavakuuttamisessa (Uudenmaan työsuojelupiiri 2009, 5).

Tapaturmavakuutuslaitosten liiton tietojen mukaan muille kuin suomalaisille tapahtuneiden tapaturmien määrä on kasvanut vuoden 2000 tasosta. Tuolloin muille kuin suomalaisille sattuneiden ja

korvattujen tapaturmien määrä oli 63 kun se vuonna 2006 oli 515 kappaletta. Eniten tapaturmia oli sattunut vuonna 2006 muussa liike-elämää palvelevassa toiminnassa (85 kpl), rakentamisessa (71 kpl), julkisessa hallinnossa ja maanpuolustuksessa (52 kpl) ja maa- ja riistataloudessa (49 kpl). Ammateittain tarkasteltuna työtapaturmia oli sattunut eniten siivoojille (48 kpl), maataloustyöntekijöille (38 kpl) ja talonrakennustyöläisille (36 kpl) (TVL tilastot 2006.) Vuonna 2005 Suomessa vakuutetuille ulkomaalaisille sattuneiden tapaturmien määrä kolminkertaistui vuoteen 2004 verrattuna. Asiaan vaikuttivat mm. uusien EU-maiden kansalaisten tulo Suomen työmarkkinoille ja tapaturmien tilastointiin liittyvä ns. täky-uudistus. (Tapaturmavakuutus 1/2007, 10.)

Maahanmuuttajille sattuneita työtapaturmia on Suomessa tutkittu Työministeriön ja Työterveyslaitoksen (2007, 139–141) tutkimuksessa vuodelta 2007. Tutkimuksen mukaan, vastoin ennako-odotuksia, maahanmuuttajille sattui harvemmin tapaturmia kuin suomalaisille työntekijöille. Tulos saatiin sekä vastaajien itsensä raportoimien että vakuutusyhtiölle ilmoitettujen tapaturmien perusteella. Tulokset poikkeavat niistä ulkomaisista tutkimustuloksista, joiden mukaan maahanmuuttajille tapahtuu useammin tapaturmia kuin kantaväestölle. Aikaisempien tutkimusten lähempi tarkastelu osoitti, että niissä oli tutkittu usein koko maan tilannetta, jolloin maahanmuuttajat ovat valikoituneet vaarallisempiin töihin kuin kantaväestö. Jos tarkastellaan samassa työssä maahanmuuttajia ja kantaväestöä, ei selviä eroja havaita. Suomessa loukkaantuneen esimies tekee vakuutusyhtiölle tapaturmailmoituksen, joten taipumus jättää tapaturmat ilmoittamatta pitäisi olla harvinaisempaa kuin Yhdysvalloissa. Siellä maahanmuuttajien on havaittu jättävän usein ilmoittamatta heille sattuneet tapaturmat (Azaroff ym. 2003 sit. Vartia et al. 2007, 141).

Pimeään työvoiman ollessa kyseessä, myös heille sattuneiden tapaturmien voi olettaa jäävän suurelta osin ilmoittamatta viranomaisille. Kuten aiemmin on todettu, pimeiltä työntekijöiltä puuttuvat usein tapaturmavakuutukset. Yllä käsitellyt luvut ulkomaalaisille sattuneista työtapaturmista käsitävät ainoastaan Suomessa vakuutetut ulkomaalaiset. Myös edellä mainitussa tutkimuksessa (Vartia et al. 2007) ovat kyseessä vakuutusyhtiölle ilmoitetut tapaturmat.

4.4 Ihmiskaupparaporttoijan havainnot

Ensimmäinen kansallisen ihmiskaupparaporttoijan Venla Rothin raportti (Vähemmistövaltuutettu 2010) annettiin Eduskunnalle vuonna 2010. Ihmiskaupparaporttoijan mukaan ulkomaisen työvoiman käyttöön liittyy Suomessa työperäiseen ihmiskauppaan ja siihen liittyvään työvoiman hyväksikäyttöön viittaavia piirteitä.

Raportissa selvitettiin ulkomaisen työvoiman käyttöön liittyviä mahdollisia ongelmia tarkastelemalla sellaisia tuomioistuinratkaisuja työsyrynnästä ja kiskonnantapaisesta työsyrynnästä, joissa asianomistajana on ollut ulkomaalaistaustainen henkilö tai joissa on ollut havaittavissa ihmiskauppaan viittaavia seikkoja. Tuomioistuihin edenneiden juttujen vähäisyyden vuoksi raporttiin kerättiin tietoja mm. työsuojelupiirien poliisille esitutkintaa varten tekemistä ilmoituksista. Tarkastelun kohteena olleet tapaukset jakaantuivat kolmeen ryhmään (Emt., s.130):

- Suomalainen työnantaja hyväksikäyttää ulkomaalaisen työntekijän heikkoa asemaa sekä mahdollista tietämättömyyttä omista oikeuksistaan ja teettää hänellä esimerkiksi ylipitkiä työpäiviä ja -viikkoja ilman eri korvausta.

- Maahanmuuttajataustaiset henkilöt järjestävät synnyinmaansa kansalaisia Suomeen töihin ja käyttävät hyväkseen heidän heikkoutta ja riippuvuutta asemaansa sekä mahdollista tietämättömyyttään Suomen työlainsäädännöstä. Näissä tapauksissa henkilöiden välillä sukulaisuus- tai perhesuhteilla on tärkeä merkitys, sillä vastaajat ja asianomistajat sekä heidän perheensä ovat keskenään tuttuja.
- Saman kansalaisuuden omaavat ulkomaalaistaustaiset henkilöt ovat perustaneet Suomeen yrityksen ja järjestäneet asiat niin, että yksi henkilöistä toimii työnantajana ja muut työntekijöinä. Työntekijät saattavat näissäkin tapauksissa tehdä pitkiä työpäiviä ja -viikkoja ilman eri korvausta, eikä toiminta muiltakaan osin täysin noudata työlainsäädäntöä. Näissä tapauksissa asianomistajat eivät kuitenkaan yleensä vaadi vastaajalle rangaistusta, eikä heillä ole korvausvaatimuksia työntajansa kohtaan.

Ihmiskaupparaporttien havaintojen mukaan suurimmat ulkomaisen työvoiman käytön ongelmat liittyvät alipalkkaukseen ja ylittämiseen ilman eri korvauksia. Työntekijöiden tekemästä työstä ei aina pidetä työaikakirjanpitoa tai siihen ei merkitä kaikkia heidän tekemiään tunteja. Ulkomaisilla työntekijöillä saatetaan teettää jopa 12 tunnin työpäiviä seitsemänä päivänä viikossa ilman ylityökorvauksia. Työntekijöille saatetaan myös maksaa selvää alipalkkaa, eikä heidän palkansa rakentumista riittävästi eritellä. (Emt., 134.)

Kansallisen ihmiskaupparaporttien mukaan ulkomaiset työntekijät saattavat työskennellä Suomessa ilman työsopimusta tai työsopimukset saatetaan tehdä kielellä, jota työntekijä ei ymmärrä. Tällä tavoin työntekijät saadaan muodollisesti sitoutumaan hyvinkin huonoihin työehtoihin. Työntekijöitä saatetaan myös asuttaa epäinhimillisissä olosuhteissa. Työntekijöitä saatetaan kieltää puhumasta suomalaisten tai muiden henkilöiden kanssa, jotta he eivät saa tietää, että heidän kohtelunsa on asiatonta tai lainvastaista. Suomenkielen opiskelu on saatettu kieltää, samoin ammattiliittoihin yhteydenottamista saatetaan rajoittaa ja työntekijöitä on uhkailtu työsuhteen välittömällä päättämisellä. Useimmiten hyväksikäyttö liittyy työntekijöiden ulkomaalaisuudesta johtuvaan haavoittuvuuteen. (Emt., 135)

4.5 Julkisuudessa käsiteltyjä tapauksia ja ilmiöitä

Seuraavaksi esitellään mediassa käsiteltyjä ulkomaalaisiin työntekijöihin liittyviä väärinkäytöksiä. Kuvaukset perustuvat (lehdissä tai muissa medioissa) mediassa raportoituihin uutisiin sisältäen suoria lainauksia uutisista.

Kiinalaiset kivimiehet

Iittalan Kivijalosteella työskenteli vuosituhaten alussa yhteensä 12 kiinalaista kivenhakkaajaa eripituisissa työsuhteissa. Rakennusliitto ryhtyi keväällä 2002 selvittämään miesten palkkausta ja työoloja. Kiinalaiset kivimiehet saivat runsaasti julkisuutta usean vuoden ajan. Muun muassa MTV3 raportoi käräjäoikeuden tuomiosta 30.6.2004 (www.mtv3.fi)

Valtionsyyttäjän mukaan työsyrynnän tunnusmerkit täyttyivät, koska vain kiinaa puhuville työntekijöille maksettiin palkkaa ja korvauksia noin kolmannes suomalaisen työsopimuksen määrittämästä summasta. Kiinalaismiehillä ei myöskään ollut lomaetuuksia.

Oikeudenkäynnissä keskeiseksi erimielisyyden syyksi nousi kysymys miesten työnantajasta. Puolustuksen mukaan työntekijät olivat heidät välittäneen kiinalaisen yrityksen palkkalistoilla ja liittalan Kivijaloste oli maksanut miesten palkkoja kyseiselle yritykselle.

Käräjäoikeus katsoi, ettei osapuolilla ollut työsopimuslain mukaista työsopimusta, mutta toisaalta miehet työskentelivät Kivijalosteen johdon ja valvonnan alaisina. Oikeus viittasi myös Rooman sopimukseen, jonka mukaan myös lähetettyjen työntekijöiden työehtojen tulee olla sopusoinnussa paikallisten lakien kanssa.

Kivijaloste oli Kiinassa sopinut maksavansa kunkin kivimiehen työstä 700 Yhdysvaltain dollaria (4680 mk) kuussa, josta kiinalaisen välitysyhtiön palkkion piti olla 250 dollaria ja kivimiehen palkan 450 dollaria. Kivijaloste maksoi kivimiehille 200 dollaria käteen ja piti 100 dollaria ruokakuluihin. Loppuosa palkasta määrittyi hakatun kivimäärän mukaan, ja nämä niin sanotut metrirahat lähetettiin Kiinaan.

Käräjäoikeus totesi tapauksesta: "Kivimiesten asema on tavallaan tullut järjestetyksi siten, ettei mikään taho ole suoranaisesti ottanut vastuulleen työnantajan ominaisuuteen kuuluvia velvoitteita."

Helsingin Sanomat (www.hs.fi) uutisoi 14.9.2007 Turun hovioikeuden tuominneen liittalan kivijalosteen maksamaan korvaukset 12 kiinalaismiehelle. Mikäli tuomio saa lainvoiman, lehti kirjoittaa, kivimiehet saavat hyvät korvaukset työsuhteistaan, joissa työskentelivät Kalvolassa vuosina 2001 – 2003.

Uutisessa kerrotaan, että suurin yhden miehen saama korvaus on hieman alle 40 000 euroa ja pienin runsaat 13 000 euroa ja että yhteensä summa on noin 300 000 euroa. Uutisessa kerrotaan myös, että miehille määrätty kärsimyskorvaukset ovat tuhannen euron molemmin puolin ja että oikeus määräsi maksajaksi osin myös yhtiön toimitusjohtajan.

Myöhemmin marraskuussa 20.11.2007 Helsingin Sanomat (www.hs.fi) kirjoitti, että kiinalaisten kivimiesten palkkasaatavat on siirretty miesten entisen työnantajan yrityssaneerauspesään.

"Kivimiehistä tulee nyt velkojia, jotka todennäköisesti saavat vain osan palkkasaatavastaan. Hämeenlinnan käräjäoikeus päätti kolme vuotta sitten, että liian pientä palkkaa saaneille kiinalaisille kivimiehille on maksettava lisäpalkkaa. Turun hovioikeus vahvisti päätöksen syyskuussa."

Venäläiset bussikuskit

Työsuojeluhallinnon internetsivuilla on tiedotettu 1.10.2009 venäläisten bussikuskien syrjintätapauksesta otsikolla "Venäläisten bussikuskien syrjintä kävi kalliiksi" (www.tyosuojelu.fi). Seuraavassa on lainaus työsuojeluhallinnon tiedotteesta, josta ilmenee mistä tapauksessa oli kyse:

"Venäläisten bussikuskien tapaus tuli ilmi, kun Tampereen työvoimatoimiston työlupayksikkö pyysi Hämeen työsuojelupiiriä virka-apuna selvittämään bussikuskien työlupahakemuksessa olleita palkkaepäselvyyksiä. Työsuojelupiirin tarkastaja selvitti asiaa ja totesi, että kuljettajille maksettiin kul-takin edestakaiselta matkalta palkkaa 27 euroa ja päiväraha 40 euroa. Linja-autoliikenteen työehtosopimuksen mukaan tuntipalkan olisi vuoden 2007 alussa tullut olla 10,27 euroa."

Hämeen työsuojelupiiri ilmoitti epäilemänsä kiskonnantapaisen työsyryjinnän poliisitutkintaan. Työn-

antaja oli maksamalla huomattavan paljon liian alhaista palkkaa saanut laskelman mukaan laitonta taloudellista hyötyä yhteensä 122.235,81 euroa. Laskelmassa oli peruspalkan lisäksi otettu huomioon vuosilomapalkka, lomakorvaus ja ns. pekkasvapaiden korvaukset.

Käräjäoikeus katsoi, että syytettynä ollut yrityksen hallituksen ainoa jäsen oli syyllistynyt kiskonnantapaiseen työsyryntään ja työaika-suojelurikokseen. Käräjäoikeuden mukaan arvioitaessa, ovatko asianomistajat asetettu huomattavan epäedulliseen asemaan, voidaan vertailukohtana ottaa huomioon Suomessa linja-autoalalla voimassa olevan työehtosopimuksen määräykset alalla maksettavista minimipalkoista ja päivärahoista samanlaisessa työssä oleville kuljettajille. Asianomistajien suostumus alempiin palkkoihin ei poista työnantajan velvollisuutta noudattaa suomalaisia säännöksiä ja määräyksiä.

Käräjäoikeus tuomitsi syytetylle neljän kuukauden ehdollisen vankeusrangaistuksen. Lisäksi hänet tuomittiin liiketoimintakieltoon kolmeksi vuodeksi. Syytetty veloitettiin maksamaan yhteensä 91.850 euroa oikeudenkäyntikuluja sekä palkka- ym. saatavia kahdelle kuljettajalle. Lisäksi syytetty ja yhtiö veloitettiin menettämään valtiolle kolmannen kuljettajan palkkasaatavia vastaava määrä eli 40.128 euroa."

Ravintolatyöntekijät

Alipalkattuja ravintolatyöntekijöitä koskevia tapauksia on tullut ilmi useitakin eri tapauksia. Helsingin Sanomat uutisoi 23.1.2009 (www.hs.fi) savonlinnalaisesta ravintolasta, jota pitänyt kiinalaispariskunta maksaa työntekijöilleen 400 000 euroa korvauksena liian pienistä palkoista ja henkisestä kärsimyksestä. Helsingin Sanomat kirjoittaa tapauksesta näin:

"Osapuolten kesken solmitun sopimuksen mukaan korvauksia saa kymmenen kiinalaista työntekijää. Vahingonkorvauksien osuus summasta on 330 000 ja henkisten kärsimysten 70 000 euroa. Yksittäiset korvaukset vaihtelevat vajaasta 87 000 eurosta noin 2 400 euroon riippuen siitä, kuinka kauan kukin työntekijä oli töissä yrityksessä.

Itse rikosjutussa oikeus antaa kansliapäätöksen helmikuussa. Syyttäjä vaatii yrittäjäpariskunnalle ehdollista vankeutta muun muassa kiskonnasta ja työsyrynnästä. Korvausten osalta syyttäjä hyväksyi sovinnon.

Syyttäjän mukaan rikollinen toiminta tapahtui vuosina 1997 – 2006. Työntekijät saivat palkkaa 200–1000 euroa kuussa. He itse laskivat vahingoikseen 700 000 euroa. Alun perin työntekijät vaativat vastaajille rangaistusta myös törkeästä kiskonnasta ja ihmiskaupasta. Sovinnon myötä he luopuivat näistä vaatimuksista. Omistajapariskunnalta on saatu vakuustakavarikkoon varoja, jotka kattavat maksettavat korvaukset."

"Sen sijaan käräjäoikeus joutuu ratkaisemaan, syyllistykö pariskunta muun muassa kiskontaan ja kiskonnantapaiseen työsyryntään. Syyttäjän mukaan he käyttivät hyväksi työntekijöiden ymmärtämättömyyttä ja tietämättömyyttä Suomen lainsäädännöstä, kun he maksoivat näille liian vähän palkkaa ja teettivät liikaa töitä.

Syyttäjä vaati molemmille ehdollista vankeutta, mutta rouvalle ankarampaa. Syytetyt kiistivät syytteet. He väittivät olleensa yhtä tietämättömiä kuin alaisensakin työehtosopimusten säännöksistä."

Iltaasanomat uutisoi myöhemmin 20.2.2009 juttuun liittyvästä ratkaisusta otsikolla "Ehdollista vankeutta kiinalaisravintolan jutussa Savonlinnassa", että Savonlinnan käräjäoikeus tuomitsi kiinalaisen pariskunnan yhdeksän kuukauden ehdolliseen vankeuteen ja viiden vuoden liiketoimintakieltoon. Iltaasanomat kertoo tuomiosta ja sen perusteista seuraavaa:

"Tuomio tuli muun muassa kiskonnasta ja kiskonnantapaisesta työsyrynnästä, työaika-suojelurikoksesta ja työnantajan ulkomaalaisrikkomuksesta. Oikeus katsoi, että pariskunta käytti hyväkseen kielitaidottomien työntekijöiden ymmärtämättömyyttä ja tietämättömyyttä Suomen lainsäädännöstä, työnantajan velvollisuuksista ja omista oikeuksistaan työntekijöinä."

Marjanpoimijat

Myös ulkomaisten marjanpoimijoiden asema on herättänyt runsaasti keskustelua. Ongelmana on pidetty sitä, että marjanpoimijoita ei valvota ja suojella työsuojeluviranomaisten toimesta. Tämä johtuu siitä, että työsuojeluviranomaisten arvion mukaan marjanpoimijoiden osalta kysymyksessä ei ole työsuhte. Tämä tulkinta on herättänyt runsaasti keskustelua, ja on jopa esitetty että ulkomaisia marjanpoimijoita kohdellaan Suomessa perustuslain vastaisesti.

Yle uutisoi (www.yle.fi) 19.8.2009 otsikolla "Työsuojelupiiri ei puutu marjanpoimintaan", Pohjois-Suomen työsuojelupiirin sanovan, että vastuu ulkomaisista marjanpoimijoista kuuluu niille, jotka myöntävät viisumeja Suomeen. Uutisessa kerrotaan, että Pohjois-Suomen piiripäällikön Pentti Pekkalan mukaan työsuojelupiirillä ei ole toimivaltaa koko asiassa. Uutisessa siteerataan Pekkala ja tuodaan myös esille työoikeuden professori Seppo Koskisen sekä vähemmistövaltuutetun kommentit asiassa.

"Niin kauan kun marjanpoimijat eivät ole työsuhteessa, ei työsuojelupiirikään aio puuttua heidän tilanteeseen, sanoo piiripäällikkö Pekkala."

- Pohjois-Suomen työsuojelupiiri on selvittänyt ulkomaalaisten marjanpoimijoiden asemaa vuodesta 2004 lähtien, ja kun on arvioitu eri tekijöitä, niin tässä ei ole kyseessä työsuhte, ja silloin meillä ei ole toimivaltaa.

- Työsopimuslaissa sanotaan ne tunnusmerkit, mitkä pitää täyttää, kun on kyseessä työsuhte. Niiden perusteella on tehty kokonaisarvio, että tässä ei ole kyse työsuhteesta.

Työoikeuden professori Seppo Koskinen arvioi vastikään, että jollakin tavalla ulkomaisia marjanpoimijoita tulisi kuitenkin valvoa ja suojella. Myös vähemmistövaltuutettu lausui keväällä, että työsuhteen olemassaolosta riippumatta marjanpoimijoiden oloja tulisi valvoa. Piiripäällikkö Pentti Pekkala heittää pallon lähtömaiden viisumiviranomaisille.

- Voisi kuvitella, että silloin kun myönnetään viisumeita poimijoille, niin lähtömaassa tehtäisiin nämä asiat selväksi ja harkittaisiin sitten sitä, että onko viisumi tarpeellista antaa vai ei. Mutta se ei ole meidän asia. "

Toisessa Ylen uutisessa 17.8.2009 siteerattiin SAK:n Lapin aluetoimikuntaa, jonka mukaan ulkomalaisia marjanpoimijoita hyväksikäytetään ja alistetaan. Uutisessa kerrotaan, että SAK:n mukaan marjayritykset sitovat poimijat hallintaansa korvausta vastaan annetulla majoituksella ja autoilla ja että marjanpoimijalla ei ole mahdollisuutta päättää, kenelle hän marjat myy ja mihin hintaan. Uutisessa sanotaan SAK:n Lapin aluetoimikunnan vertaavan tilannetta torpparijärjestelmään.

"- Kysymys on ihmisen hädänalaisen tilan hyväksikäytöstä. Tämänkaltaista toimintaa on häpeällistä ja sitä ei voi hyväksyä missään oloissa, aluetoimikunta kirjoittaa tiedotteessaan. Sen mukaan marjanpoimijoiden pitäisi olla työsuhteessa marjoja ostaviin yrityksiin. Suomen yrittäjät pitävät sitä kannattamattomana, mutta ruotsalaisyrityksillä on varaa maksaa poimijoille palkka ja jalostaa tuotteet suomalaisyrittäjien kanssa samoille markkinoille, SAK sanoo. "

Ylen uutisessa "Marjanpoimijoiden asema perustuslain vastainen" 14.8.2009 siteerataan Lapin yliopiston työoikeuden professoria Seppo Koskista, jonka uutisoidaan olevan sitä mieltä, että ulkomaisia marjanpoimijoita kohdellaan Suomessa perustuslain vastaisesti. Yle kirjoittaa, että Koskisen mukaan marjanpoimijoiden hyväksikäyttö on lopetettava ja heille on maksettava riittävä palkka. Yle kirjoittaa myös, että Koskisen mukaan suomalaisen työnantajan olisi otettava vastuu poimijoiden riittävästä palkkatasosta. Seuraavassa on lainaus uutisesta:

"Koskinen toteaa, että Suomi on perinteisesti ollut hyvinvointivaltio, johon liittyy keskeisesti periaatte, että Suomessa työtä tekevät ovat suomalaisen työnsuojan piirissä.

- Tältä kannalta arvioiden tilanne ei ole edes meidän lainsäädäntömme mukainen. Kyllä se on lainvastainen, jopa voi sanoa, että perustuslain vastainen eli lainsäädännön taustalla olevien hyvien periaatteiden vastainen. Kyllä tällainen väärinkäyttö pitää lopettaa.

Koskisen mielestä suomalaisen poimijoiden tilaajan on vastattava kohtuullisesta palkasta. Hänen mukaansa suomalaisen työnantajan olisi otettava vastuu siitä, että poimijat saavat riittävän palkan.

- Ehkä se olisi realistisin keino hoitaa asia. Suomalaisen tilaajan kautta hoidettaisiin tämä asia edes jossakin määrin parempaan tilaan. Toinen olisi se, että työsuojeluviranomaiset voisivat siihen panna nostaa tarkastustoiminnassaan, Koskinen arvioi."

4.6 Tuomiot, sanktiot ja muut seuraamukset

Tässä luvussa käsitellään ulkomaisen työvoimaan käyttöön liittyviä tuomioita. Taulukoissa 6 ja 7 on tilastot vuosina 2005 – 2008 annetuista tuomiosta liittyen tai mahdollisesti liittyen ulkomaisen työvoiman käyttöön. Rangaistuksia koskevia tiedot on kerätty tilastokeskuksen internet PX-Web tietokannasta (<http://pxweb2.stat.fi>).

Tilastokeskuksen tietojen mukaan ihmiskaupasta ei aikavälillä 2005 – 2008 annettu alioikeuksissa yhtään tuomiota. Törkeästä ihmiskaupasta, josta voidaan tuomita vankeuteen vähintään kahdeksi ja enintään kymmeneksi vuodeksi annettiin alioikeuksissa 2005 – 2008 tuomio yhteensä 12 tapauksessa. Vankeusrangaistukset olivat kaikki ehdottomia, ja pituudeltaan ne olivat keskimäärin noin kolme ja puoli vuotta.

Kiskonnantapaisesta työsyrynnästä voidaan tuomita sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi. Aikavälillä 2005 – 2008 annettiin alioikeuksissa tuomio yhteensä seitsemässä tapauksessa. Kolmen kuukauden ehdolliseen vankeuteen tuomittiin yksi henkilö, ja sakkoja tuomittiin kuudessa tapauksessa. Päiväsakkojen lukumäärä oli keskimäärin 62 ja kokonaismäärältään tuomitut sakot olivat keskimäärin 1327 euroa.

Työsyrynnästä annettiin samalla aikavälillä yhteensä 34 tuomiota. Työsyrynnästä on tuomittava joko sakkoon tai vankeuteen enintään kuudeksi kuukaudeksi. Sakkoon tuomittuja oli 33 henkilöä. Päiväsakkojen lukumäärä oli keskimäärin 34 ja kokonaismäärältään tuomitut sakot olivat keskimäärin 992 euroa.

Luvattoman ulkomaisen työvoiman käytöstä tuomittiin 17 tapausta vuonna 2005, jonka jälkeen tapaukset ovat laskeneet muutamaa tuomioon vuosittain (taulukko 6). Luvattoman ulkomaisen työvoiman käytöstä voidaan tuomita sakkoon tai vankeuteen enintään yhdeksi vuodeksi. Aikavälillä 2005 – 2008 annettiin Tilastokeskuksen tietojen mukaan alioikeuksissa tuomio yhteensä 27 tapauksessa. Vankeusrangaistukseen ei tuomittu ketään. Sakkoja tuomittiin 24 henkilölle. Päiväsakkojen lukumäärä oli keskimäärin 22. Kokonaismäärältään tuomitut sakot olivat keskimäärin €923.

Työturvallisuusrikoksista annettujen tuomioiden määrä on noussut jossain määrin vuodesta 2005. Vuonna 2008 tapauksia oli 188, kun vuonna 2005 169. (Taulukko 6.)

Taulukko 6. Ulkomaisen työvoiman käyttöön liittyvät tai mahdollisesti liittyvät tuomiot vuosina 2005–2008.

Vuosi	Ihmiskauppa	Törkeä ihmis- kauppa	Työ- syryntä	Kiskonn- tapainen työsyryntä	Luvattoman ulkomaisen työvoiman käyttö	Työn- välitys- rikos	Työaika- suojelu- rikos	Työ- turvalli- suus- rikos	Yht.
2005	-	-	8	-	17	-	3	169	197
2006	-	7	12	4	5	-	5	144	177
2007	-	-	5	-	2	-	7	181	195
2008	-	5	9	3	3	-	7	188	215
Yht.	-	12	34	7	27	-	22	682	784

Työnantajan ulkomaalaisrikkomuksia ja rikoslain mukaisia työnantajan työluparikoksia oli käsitelty tuomioistuimissa keskimäärin korkeintaan muutamia kymmeniä vuosittain vuoteen 2003 mennessä. Seuraamukset olivat sakkoja. (Poliisiosasto 2003, 17.) Vuosina 2005 – 2008 oikeudessa tuomittuja oli yhteensä kuusi tapausta, yhdestä tapauksesta kolmeen vuosittain (taulukko 7).

Vuosina 2005 – 2008 ulkomaalaisrikkomuksista oli tuomittu yhteensä 15 tapausta, joista useimmat vuosina 2005 ja 2008 (taulukko 7).

Taulukko 7. Työnantajan ja työntekijän ulkomaalaisrikkomukset vuosina 2005–2008

Tuomi- ot	Työnantajan ulko- maalaisrikkomus	Työntekijän ulkoma- alaisrikkomus	Yhteensä
2005	1	7	8
2006	3	1	4
2007	2	1	3
2008	-	6	6
Yhteen- sä	6	15	21

Työnantajan ulkomaalaisrikkomuksesta voidaan tuomita sakkoon. Aikavälillä 2005 – 2008 annettiin tuomio yhteensä kuudessa tapauksessa. Päiväsakkojen lukumäärä oli keskimäärin € 24, Kokonaismäärältään tuomitut sakot olivat keskimäärin noin € 280. Vertailun vuoksi todettakoon, että ulkomaalaisrikkomuksesta (jossa sanktioidaan työntekijää, mm. luvattoman työn tekeminen) voidaan tuomita sakkoon. Aikavälillä 2005 – 2008 annettiin Tilastokeskuksen tietojen mukaan tuomio yhteensä kuudessatoista tapauksessa. Päiväsakkojen lukumäärä oli keskimäärin € 30, Kokonaismäärältään tuomitut sakot olivat keskimäärin noin € 760. Tuomioiden vähäinen määrä verrattuna poliisin tietoon tullessiin tapauksiin johtuu rangaistusmääräysmenettelyn käyttämisestä.

5. Tutkimuksen tausta, tutkimuskysymykset ja tutkimusmenetelmät

5.1 Pimeän ulkomaisen työvoiman valvonta- ja tutkintayksikön (PUT) lähtökohdat ja tausta

Sisäasiainministeriö asetti 14.5.2003 työryhmän selvittämään erityisen ministeriön organisoiman valvontayksikön tarkoituksenmukaisuutta ulkomaalaisten työntekijöiden työsuhteiden ensisijaisena valvontaviranomaisena. Työ tuli saada valmiiksi 31.8.2003 mennessä. Työryhmän tehtävä oli selvittää, onko tarkoituksenmukaista perustaa sisäasiainministeriöön erillinen valvontayksikkö valvomaan ulkomaalaisten työntekijöiden työsuhteita ja tekemään ehdotuksensa valvonnan järjestämiseksi siinä tapauksessa, että yksikön perustamista ei katsottaisi tarkoituksenmukaiseksi vaihtoehdoksi. (Sisäasiainministeriön poliisiosasto 2003, kuvailulehti ja alkusanat.)

Työryhmä päätyi ehdottamaan ensisijaisena vaihtoehtona erillisen määräaikaisen projektiyksikön perustamista sisäasiainministeriön alaisuuteen valvomaan ulkomaista työvoimaa hyväksikäyttäviä harmaan talouden alueella toimivia työnantajia, työvoiman välittäjiä ja aliurakoitsijoita sekä tekemään esitutkintaa. Työryhmän ehdotuksen mukaan projektiyksikön ei tullut kohdistaa valvontaa ja tutkintaa yksinomaan ulkomaisten työntekijöiden työehtojen valvontaan eli työsuhdevalvontaan eikä myöskään työluvan olemassaoloon. Valvonnan ja tutkinnan kohteeksi tuli työryhmän mukaan ottaa työvoiman käyttöön liittyvät väärinkäytökset ja laiminlyönnit kokonaisuudessaan. Tämä edellyttää työryhmän mukaan hyvin toimivaa viranomaisyhteistyötä, joka mahdollistaa toiminnan tehon ja vaikuttavuuden parantamisen eri viranomaisten tiedonsaanti- ja toimintamahdollisuuksien hyväksikäytöllä sekä eri laiminlyönneistä aiheutuvien sanktioiden yhteisvaikutuksella. Työryhmä ehdotti, että yksikköön tulisi sijoittaa yhdyshenkilöt ainakin vero- ja työsuojeluhallinnosta. (Emt.)

Työryhmä esitti lisäksi erilaisia toimenpiteitä viranomaisyhteistyön tehostamiseksi ja valvontamahdollisuuksia heikentävien lainsäädännön puutteiden korjaamiseksi sekä tiedottamisen lisäämistä ulkomaalaisille työntekijöille Suomen vähimmäistyöehdoista, työelämän suhteista ja eri viranomaisten tehtävistä. Työryhmä esitti myös ulkomaalaisten työntekijöiden työsuhteiden valvonnan liittämistä harmaan talouden torjuntaohjelmaan. Työryhmä mukaan väärinkäytösten torjunnan keskeisenä välineenä on pidetty erilaisia viranomaistoimia kuten työluvamenettelyä ja työsuojelupiirin, poliisin sekä verottajan tekemiä valvontaiskuja. (Emt.)

Projektiyksikkö (PUT- yksikkö) perustettiin 1.1.2004 ja se sijoitettiin Keskusrikospoliisin pääosastolle Vantaalle. Hankkeeseen palkatun henkilöstön kokonaismäärä oli yhteensä 25 henkilöä. Yksikön

toiminta aloitettiin samaan aikaan kuin Baltian maat liittyivät Euroopan Unioniin. Yksikkö toimi hankerahoituksella vuosina 2004 – 2007, jonka jälkeen yksikön rahoitus vakinaistettiin ja sulautettiin osaksi KRP:n pääosaston talousrikoslinjaa, sen reaaliaikaiseksi toiminnoksi. (Keskusrikospoliisi 2008).

Pimeä ulkomainen työvoima-yksikön loppuraportissa on todettu, että jokaisessa yksikön tutkimuksessa, rakennusalaan koskevassa rikoskokonaisuudessa todettiin pimeän työn käyttöä. Loppuraportissa kerrotaan olevan ongelmallista, että esitutkinnassa ei yleensä ulkomaisia työntekijöitä tavoiteta ja että tästä syystä arvio pimeästi työskennelleiden ulkomaisten henkilöiden määrästä perustuu kuulustelukertomuksista saatuun tietoon, työmaille suoritettuihin tarkastuksiin sekä verottajan tekemiin laskelmiin. Yksikön omien arvioiden mukaan tutkittavina olleisiin juttuihin on liittynyt satoja ulkomaisia pimeitä työntekijöitä. Loppuraportissa todetaan, että tarkkaa lukumäärää on mahdotonta laskea, sillä suoritetuissa kuulusteluissa ulkomaisten työntekijöiden määriä on tyypillisesti kerrottu kymmenien henkilöiden tarkkuudella. (Pimeän ulkomaisen työvoiman torjunta ja valvonta PUT-hanke 2004 – 2008.) Tässä tutkimuksessa raportoidaan yksikön toimintaa esitutkimateriaaliin kirjattujen havaintojen perusteella.

5.2 Tutkimuksen tarkoitus ja tutkimuskysymykset

Tutkimuksen tavoitteena on kuvata pimeän ulkomaisen työvoiman käyttöön liittyviä rikosepäilyjä, menettelytapoja, toimintaympäristöä ja tutkintamenetelmiä. Keskusrikospoliisin pimeän ulkomaisen työvoiman valvonta- ja tutkintayksikön (PUT) tutkimista tapauksista kerättiin muun muassa seuraavia tietoja:

- miten tapaukset ovat tulleet ilmi
- kuinka paljon tapauksia on esiintynyt
- mitä rikosnimikkeitä ja tekotapoja tapauksissa esiintyy
- millaisia ovat tapausten toimintaympäristöt
- onko tapauksissa havaittu olevan yhteyksiä ammattimaiseen ja järjestäytyneeseen rikollisuuteen
- poliisin käyttämät tutkintatoimenpiteet

5.3 Tutkimuksen aineisto ja menetelmät

Tutkimuksen aineisto koostuu pimeän ulkomaisen työvoiman valvonta- ja tutkintayksikön (PUT) aikavälillä 1.1.2004 – 15.5.2008 kirjaamista rikosilmoituksista. Toiminta jatkui vielä vuonna 2008, joten kysymys on katkaistusta otoksesta.

Aineisto sisältää tapauksia muun muassa rakennus-, teollisuus- ja ravintola-aloilta. Aineiston havainnot kerättiin Poliisiasiantietojärjestelmästä ja esitutkinta-asiakirjoista. Havaintoyksikkönä on poliisin kirjaama rikosilmoitus ja tutkinnan kohteena ollut yritys. Muuttujat koostuvat havaintoyksiköistä kerätyistä luokitelluista tiedoista. Aineistossa ei ole mukana salattuja rikosilmoituksia.

Rikosilmoituksiin ja esitutkinta-aineistoon kirjattuja tietoja analysoitiin SPSS tilasto-ohjelmalla. Tietojen perusteella oli tarkoitus kuvata ulkomaisella työvoimalla teetettyyn työhön liittyviä käytäntöjä, siihen liittyviä laittomia menettelytapoja sekä toimintaympäristöä. Tavoitteena oli saada tietoa muun muassa viranomaisien tietoon tulleiden tapausten ja epäiltyjen laiminlyöntien ja rikosten määristä, tekotavoista, laillisten ja laittomien työntekijöiden määrästä, käytetyistä tutkinta- ja valvontatoimenpiteistä sekä niiden määristä ja ajallisista kestoista.

Rikosilmoituksia koskevat tiedot on poimittu PUT -yksikön vetäjältä, rikostarkastaja Markku Ranta-Aholta saadun ilmoituslistan perusteella. Tuloksia käsiteltäessä yksittäisistä poliisille tehdyistä tai poliisin tekemistä ilmoituksista käytetään termiä *juttu, tapaus tai rikosilmoitus*. Yhdessä rikosilmoituksessa voi olla useita rikosnimikkeitä ja yhden nimikkeen alla monta osatekoa.

Tutkinnassa tai jo ilmoitusvaiheessa voi käydä ilmi, että kysymys on suuremmasta kokonaisuudesta, rikossarjasta, jossa samat tai osittain samat henkilöt ovat syyllistyneet useisiin rikoksiin. Näistä rikoksista osa voi olla jo poliisin tiedossa eli niistä on tehty rikosilmoitus. Uusista havaitusta rikoksista kirjataan yleensä uusi rikosilmoitus. Esitutkinnassa juttukokonaisuuskokonaisuus voi muodostua yhdestä tai useammasta ilmoituksesta. Poliisi tutkii mahdollisuuksiensa mukaan useista rikosilmoituksista koostuvia tapauksia yleensä yhtenä kokonaisuutena. Joskus poliisin tietoon voi tulla lisää rikoksia vielä tutkinnan myöhemmässä vaiheessa. Juttu(kokonaisuus) saattaa sisältää siis eri aikoina poliisin tietoon tulleita rikosilmoituksia, joiden tutkinta on saatettu aloittaa eri aikoina. Tuloksia ei ollut mahdollista tarkastella juttukokonaisuuksittain. Tämä johtuu siitä, että kaikista rikosilmoituksista ei välttämättä näkynyt, mihin juttukokonaisuuteen ne liittyvät. Juttukokonaisuuksilla tarkoitetaan tutkinnallisia kokonaisuuksia eli niin sanottuja operaatioita.

Ilmoitusten numerot on ajettu Patjasta eli Poliisiasiantietojärjestelmästä suoralla tietokantahaulla 20.5.2008. (aikaväli 1.1.2004 – 15.5.2008, tutkiva yksikkö 2560/P). Osa rikosilmoituksiin liittyvistä tiedoista on saatu valmiina tietokantahakuina rikosilmoituksista ja osa on kerätty poliisin esitutkinta-aineistosta. Tietoja on poimittu poliisin tutkintailmoituksesta, esitutkintapöytäkirjan johdannosta sekä verottajan tarkastuskertomuksesta. Verottajan tarkastuskertomusten osalta pääasiallisesti lähteenä on käytetty lopullista verotarkastuskertomusta, mutta jos tätä ei ole ollut saatavilla, lähteenä on käytetty alustavaa verotarkastuskertomusta. Verottajan tarkastuskertomuksesta poimitut tiedot kertovat yrityksen toiminnasta vain siltä ajalta, jolle verotarkastus on kohdistettu. Verotarkastus suoritetaan yleensä tilikaudelle, tietyille aikavälille, jolloin yhtiön tilille on tullut maksusuorituksia (= havaittu toiminta). Verotarkastuksen havaintoja tehtäessä on hyödynnetty kaupparekisteritietoja, tilitietoja (myös tilien avaustiedot), verottajalle annettuja valvontailmoituksia, veroilmoituksia, verottajan kausitietoja, toimeksiantajien saamia laskuja, toimeksiantajien (= todistajien) kuulustelukertomuksia sekä muita kuulustelukertomuksia. Suurin osa verottajan toimenpide-esityksistä (menetetyt ennakonpidätykset jne.) perustuu arvioihin, koska kirjanpitoa ei yleensä ole ollut saatavilla. Sitä ei ole pidetty, se ei ole totuudenmukainen tai se on tuhottu. Verotarkastajasta ja jutun luonteesta riippuen tarkastuskertomusten tiedon sisältö vaihtelee. Kaikista aineiston yrityksistä ei ole verotarkastuskertomuksia, koska ne eivät ole olleet tarkastuksen kohteena. Joidenkin juttujen osalta on tietoja kerätty myös ylimääräisestä materiaalista kuten asiakirjoista, joihin poliisi on perustanut näyttönsä.

Aineistossa on paljon myös niin sanottuja liitännäisrikoksia, esimerkiksi ampuma-aserikoksia ja huumausainerikoksia. Nämä tutkinnan yhteydessä ilmenneet rikokset ovat mukana tarkasteluissa. Tutkinnat liiketoimintakieltojen määrittämiseksi sisältyvät myös aineistoon.

Syksyllä 2008 suoritettiin vielä lisähakuja poliisiasiantietojärjestelmästä aineiston yrityksiin liittyen. Tarkoituksena oli selvittää, oliko kyseisiin yrityksiin ja toimijoihin liittyen kirjattu muissa poliisin tutkintayksiköissä rikosilmoituksia pimeään ja/tai ulkomaiseen työvoimaan liittyen. Suoritetuissa hauissa ei kuitenkaan löytynyt yrityksiin liittyviä muita rikosilmoituksia.

5.4 Tulosten esitystapa

Rikosilmoituksia eli juttuja oli aineistossa yhteensä 147 kappaletta. Rikosilmoituksiin sisältyi yhteensä 381 rikosnimikettä, ja 450 osatekoa. Juttuihin (147 kpl) oli kirjattu tietoja 52 yrityksestä. Toisin sanoen, PUT -yksikön esitutkimamateriaalista löytyi 1.1.2004 – 15.5.2008 yhteensä 52 sellaisten yrityksiä koskevia tietoja, joiden tutkinta suoritettiin PUT -yksikössä. Rikosilmoitukset ja yritykset eivät menneet yksi yhteen siten, että kutakin 52 yritystä kohden olisi yksi rikosilmoitus. Yhden yrityksen osalta oli aineistossa kaksi eri rikosilmoitusta. Kolmeen rikosilmoitukseen liittyi kaksi eri yritystä ja yhteen kolme eri yritystä. Ilmoituksia, joihin oli kirjattu yritys (tai useampi) oli 48 kappaletta ja ilmoituksia, joihin ei ollut kirjattu yritystä oli 99 kappaletta. Niihin rikosilmoituksiin, joihin oli kirjattu yritystä koskevia tietoja, sisältyi yhteensä 218 rikosnimikettä eli 57 % aineiston kaikista rikosnimikkeistä.

Tuloksia esiteltäessä ensimmäinen käsiteltävä havaintoyksikkö on yritys ja tarkasteltavien yritysten määrä on 52. (luku 6.1). Toinen havaintoyksikkö on juttu eli rikosilmoitus, jolloin tarkastellaan 147 rikosilmoitusta (luku 6.2). Ensin käsitellään esitutkiminnan kohteena olleita, esitutkimamateriaaliin kirjattuja yrityksiä. Esitutkinnaissa todennetusti ulkomaista työvoimaa käyttäneiden yritysten tiedot esitetään lisäksi erikseen omassa alaluvussaan. Pimeää ja ulkomaista työvoimaa sisältäneissä jutuissa rikosnimikkeet olivat useimmiten vero- tai kirjanpitorikoksia. Lisäksi ne yritykset, joissa itse rikosnimikkeet olivat ulkomaiseen työvoimaan liittyviä tai joissa oli esiintynyt ulkomaisen työvoiman hyväksikäyttöön (eli yksittäisiin työntekijöihin kohdistuneisiin oikeudenloukkauksiin tai luvattoman työvoiman käyttöön) liittyviä rikosepäilyjä, on esitelty erikseen.

Yritysten esittelyn jälkeen esitellään tutkitut rikosilmoitukset eli juttuihin kirjatut rikos – ja tutkintanimikkeet ja muu poliisitutkintaan liittyvä aineisto kuten poliisin toteuttamat pakkokeinot, jutuilla aiheutetut rikosvahingot ja takaisin saatu rikoshyöty. Lisäksi käsitellään juttujen tutkinta-aikoja. Kuten yritysaineiston esittelyssä, myös juttuja esiteltäessä, ulkomaista työvoimaa sisältäneet tapaukset käsitellään omana kokonaisuutenaan. Ulkomaista työvoimaa sisältäneiden yritysten juttuja myös verrataan niiden yritysten juttuihin, joissa ulkomaista työvoimaa ei havaittu käytetyn. Vertailusta ei voi tehdä tilastollisia johtopäätöksiä yritysten määrän ollessa pieni ja koska kaikkien muutujien osalta ei kaikista yrityksistä ollut edes tietoja saatavissa.

Tuloksia tarkasteltaessa on huomioitava yllä kuvatut, rikoksia koskevien tietojen kirjaamiseen liittyvät käytännöt. Esitetyt lukumäärät kertovat ainoastaan sen, mitä PUT -yksikön rikos- ja tutkintailmoituksiin oli kirjattu. Koska PUT -yksikön tutkimien tapausten yhteydessä ilmenneitä uusia rikoksia on saatettu siirtää muiden yksikköjen tutkittavaksi, ne eivät näy tässä aineistossa. Tästä syystä rikosilmoituksiin kirjattujen rikosnimikkeiden ja osatekojen lukumäärä ei anna täydellistä kuvaa PUT -yksikön tapausten laajuudesta. Vastaavasti osa tapauksiin liittyvistä yrityksistä on jäänyt kirjaimatta PUT -yksikön rikosilmoituksiin. Aineisto antaa kuitenkin kuvan siitä, minkälaisiin rikoksiin PUT -yksikön tutkinta kohdentui.

6. Tulokset

6.1 Yritysaineisto

6.1.1 Yritysten taustoista

Tässä luvussa esitellään aineiston yritykset ryhmätasolla ja muun muassa se, miten yritysten rikosepäilyt ovat tulleet poliisin tietoon. Luvussa käsitellään yritysten toimiala, työntekijöiden määrä, lakisääteisten velvoitteiden hoitaminen, erilaisiin rekistereihin kuuluminen ja verottajan arvio laininlyödyistä veroista, palkoista ja sosiaaliturvamaksuista ja muista lisäyksistä kuten peitelystä osingosta. Yritysten toimialatieto on kerätty poliisin esitutkimusmateriaalista, eikä siten perustu Tilastokeskuksen toimialaluokitukseen. Aineistossa esiintyi yhteensä 52 yritystä. Taulukoissa on esitetty tiedot niiden yritysten osalta, joista tiedot olivat saatavilla. Kahden yrityksen osalta ei aineistoon ollut kirjattu mitään yritystietoja.

Lähes kaikki yritykset (48 yritystä) olivat ilmoittaneet toimialansa kaupparekisteriin. Kaupparekisteri on julkinen rekisteri, johon merkitään yrityksiä eli elinkeinonharjoittajia koskevat tiedot. Pääsääntöisesti kaikkien yritysten tulee ilmoittautua kaupparekisteriin. Yritysten tulee myös ilmoittaa kaupparekisteritietojensa muutokset ja useimpien yritysten on toimitettava tilinpäätöstietonsa kaupparekisteriin. (www.prh.fi.)

Taulukossa 8 on yritysten kaupparekisteriin ilmoittamat toimialat ja esitutkinnassa havaitut yritysten toimialat. Esitutkinnassa havaittuja toimialoja kutsutaan jatkossa tosiasiallisiksi toimialoiksi, vaikka viranomaisen kirjaamat havainnot eivät välttämättä kerro koko totuutta yritysten toiminnasta. Rakennusala oli yleisin sekä yritysten ilmoittamista että tosiasiallisista toimialoista. Puolet yrityksistä toimi rakennusosalalla. Toiseksi yleisintä oli, että yritys toimi tosiasiallisesti työvoiman hankinnan ja välittämisen parissa, vaikka vain kaksi yritystä oli ilmoittanut työvoiman hankinnan ja välittämisen toimialakseen kaupparekisteriin. Sen sijaan monialaisen toiminnan oli ilmoittanut toimialakseen kolmannes yrityksistä, vaikka esitutkimusmateriaalin mukaan monialaisesti toimi vain 8 % yrityksistä eli neljä yritystä. Yrityksistä kaksi harjoitti tosiasiallisesti kuittikauppaa. Nämä yritykset olivat todennäköisesti perustettu pelkästään rikollista toimintaa varten.

Taulukko 8. PUT -yksikön tutkinnan kohteena olleiden yritysten tosiasiallinen ja kaupparekisteriin ilmoitettu toimiala. N ja %

Yrityksen todellinen toimiala	N	%	Yrityksen kaupparekisteriin ilmoittama toimiala	N	%
Rakennus	26	53	Rakennus	24	50
Työvoiman hankinta ja välittäminen	10	20	Työvoiman hankinta ja välittäminen	2	4
Moniala	4	8	Moniala	15	31
Ravintola	2	4	Ravintola	2	4
Teollisuus	2	4	Teollisuus	1	2
Kuittikauppa	2	4	Arvopaperikauppa, kiinteistön osto, myynti ja vuokraus	1	2
Kuljetus	1	2	Kuljetus	1	2
Tukku- ja vähittäiskauppa	1	2	Tukku- ja vähittäiskauppa	1	2
Isännöinti, kiinteistönhoito	1	2	Isännöinti, kiinteistönhoito	1	2
Yhteensä	49	100	Yhteensä	48	100

Yrityksistä 42:n osalta oli tieto kaupparekisteriin merkitsemisen alkamisvuodesta (taulukko 9). Eniten yrityksiä oli merkitty kaupparekisteriin vuosina 2003 ja 2002, vaikkakin 17 yritystä (40 %) oli merkitty kaupparekisteriin jo ennen 2000-lukua. Näistä 11 yritystä oli merkitty kaupparekisteriin 1990-luvulla ja kuusi yritystä 1980-luvulla. Esitutinnan kohteena olleet yritykset eivät siis olleet pelkästään uusia yrityksiä.

Taulukko 9. Yritysten kaupparekisteriin merkinnän alkamisvuosi, N ja %

Alkamisvuosi	N	%
1981–1989	6	14
1990–1999	11	26
2000–2005	25	59
Yhteensä	42	100

Ennakkoperintärekisteriin oli esitutkimateriaalin mukaan merkitty 23 yritystä. Hakeutuminen ennakkoperintärekisteriin ei ole pakollista. Työn tekijä voi pitää tarkoituksenmukaisena, että toimeksiantaja toimittaa ennakonpidätyksen satunnaisesta korvauksesta. Verohallinto voi poistaa ennakkoperintärekisteristä laiminlyönteihin syyllistyneen verovelvollisen milloin tahansa. (www.vero.fi ks. myös luku 3.3.)

Oheisessa taulukossa 10 on ennakkoperintärekisteriin kuulumisen esitetty siten, että yritykset on jaettu niihin, joilla rekisteröinti kattaa päivälleen koko säännöllisenä työnantajana toimimisen ajanjakson ja niihin, joiden kohdalla ei näin ole. Säännöllisistä työnantajista alle joka kolmannen ennakkoperintärekisteröinti kattoi koko työnantajana toimimisen ajanjakson. Yhdellä säännöllisenä työnantajana toimineella yrityksellä ennakkoperintärekisteröinnin ja työnantajana toimimisen ajanjakson erotus oli jopa 14 vuotta. Muutamalla yrityksellä erotus oli puolesta vuodesta pariin vuoteen. Useimmiten kyse oli kuitenkin kuukausista, viikoista tai päivistä.

Taulukko 10. Säännöllisinä työnantajina toimineiden yritysten ennakkoperintärekisteriin merkinnät, N ja %

Säännöllisinä työnantajina toimineiden yritysten ennakkoperintärekisterimerkinnät	N	%
Ennakkoperintärekisteröinti kattaa koko työnantajana toimimisen ajanjakson	7	30
Ennakkoperintärekisteröinti ei kata koko työnantajana toimimisen ajanjaksoa	16	70
Yhteensä	23	100

Arvonlisäverovelvollisten rekisteriin oli merkitty 43 yritystä. Liiketoiminnan harjoittajan tulee maksaa arvonlisäveroa, jos tilikauden liikevaihto on yli 8 500 euroa. Liikevaihto koostuu tavaroiden ja palvelujen myynnistä. Yrittäjän tulee itse ilmoittautua arvonlisäverovelvolliseksi. Arvonlisäverovelvolliseksi voi ilmoittautua verollisen toiminnan aloittamispäivästä alkaen tai siitä päivästä lähtien, jolloin ilmoittautuja on ryhtynyt hankkimaan tavaroita tai palveluja verollista liiketoimintaansa varten. Verohallinto on linjannut, että perustamisilmoitus on syytä antaa myös silloin, kun yrittäjä on epävarma arvonlisäverovelvollisuudestaan. Mikäli yrittäjä ei pidä itseään verovelvollisena, hänen tulee ilmoituksessa selvittää ne syyt, miksi toiminta ei ole arvonlisäverollista. Verovirasto ilmoittaa rekisteröinti-ilmoituksella arvonlisäverovelvollisten rekisteriin merkitsemisestä tai merkitsemättä jättämisestä. (www.vero.fi.)

Arvonlisäverovelvollisten rekisteriin merkityistä yrityksistä 16 %:lla ei ollut kirjattu laiminlyötyä arvonlisäveroa. Suurimmalla osalla (84 %) rekisteriin merkityllä yrityksellä oli laiminlyötyä arvonlisäveroa vastuullaan (taulukko 11).

Taulukko 11. Arvonlisäverovelvollisten rekisteriin merkittyjen yritysten arvonlisäverovelvollisuuden hoitaminen, N ja %

Yrityksen arvonlisäverovelvollisuuden hoitaminen	N	%
Yrityksellä ei verottajan arvioimaa laiminlyötyä alv:ta	7	16
Yrityksellä on verottajan arvioimaa laiminlyötyä alv:ta	36	84
Yhteensä	43	100

Yrityksistä valtaosan (91 %) osakepääomaksi oli merkitty korkeintaan 8500 euroa. suurin osakepääoma oli 33 638 euroa. (taulukko 12).

Taulukko 12. Yritysten osakepääoman määrä, N ja %

Osakepääoma, euroa	N	%
2522–3364	11	31
8000–8450	21	60
10 091–13 455	2	6
33 638	1	3
Yhteensä	35	100

Tutkittuja yrityksiä oli yhteensä 52. Tarkasteltavasta muuttujasta riippuen, 35 – 39 yrityksen osalta oli tieto verottajan arvioimasta laiminlyödyistä arvonlisäveroista, sosiaaliturvamaksuista, palkoista joista ei ollut tehty ennakonpidätystä, menetetyistä ennakonpidätyksistä ja tunnistamattomille työntekijöille maksetuista palkoista. Lisäksi 29 yrityksen osalta oli tieto muista lisäyksistä kuten peitellystä osingosta. (taulukko 13.) Euromääräiset arvot poikkesivat voimakkaasti yrityksittäin. Esi-merkiksi verottajan arviot laiminlyödyistä arvonlisäveroista vaihtelivat yrityksestä riippuen 1371 eurosta 685 940 euroon ja arviot palkoista, joista ei ollut tehty ennakonpidätystä noin neljästä tuhannesta eurosta neljään miljoonaan euroon. Mukana on siis yrityksiä pienimuotoisesta mittavaan toimintaan saakka. Mediaani on järjestetyn aineiston keskimäinen havainto. Laiminlyötyjen arvonlisäverojen mediaani oli 76 000, ja mediaani palkoista, joista ei ollut tehty ennakonpidätystä 188 000 euroa.

Taulukko 13. Verottajan arvio laiminlyödyistä arvonlisäveroista, sosiaaliturvamaksuista, palkoista, joista ei ole tehty ennakonpidätystä, muista lisäyksistä kuten peittelystä osingosta ja tunnistamattomille työntekijöille maksetusta palkasta, euroa. Yritysten lukumäärä, pienin arvo, suurin arvo, mediaani, keskiarvo ja keskihajonta.

	N	Pienin arvo	Suurin arvo	Mediaani	Keskiarvo	Keskihajonta	Yhteensä, kaikki yritykset
Verottajan arvio laiminlyödyistä arvonlisäveroista	35	1371	685 940	75 525	145 338	170 337	5 086 842
Verottajan arvio laiminlyödyistä sosiaaliturvamaksuista	41	133	121 140	6141	16 860	24 638	691 261
Verottajan arvio palkoista, joista ei ole tehty ennakonpidätystä	39	4508	4085 491	187 639	587 227	854 549	22 901 864
Verottajan arvio tunnistamattomille työntekijöille maksetusta palkasta	38	1700	2 33 268	114 925	354 498	473 603	13 470 923
Verottajan arvio menetyksistä ennakonpidätyksistä	39	702	780 091	62 151	133 954	179 038	5 224 212
Verottajan arvio muista lisäyksistä (peitelty osinko yms.)	29	29 800	4020 432	112 838	321 890	740 735	9 334 822

Yrityksistä 13 oli aiemmin toiminut toisella toiminimellä ja kymmenellä oli aputoiminimi. Neljä aineiston yritystä liittyivät yrityshistoriansa eli aikaisempien toiminimiensä perusteella toinen toisiinsa. Lisäksi kaksi muuta yritystä liittyivät toinen toisiinsa aikaisempien toiminimiensä perusteella. Toisin sanoen, nämä kaksi yritystä näyttävät vaihtaneen nimiä keskenään. Bulvaani oli käytössä 29 yrityksessä (56 %)). Bulvaanilla tarkoitetaan näennäisesti itsenäistä välikättä, joka kantaa vastuun todellisen päättäjän ja hyötyjätahon toimenpiteistä.

Yrityksistä 26 ei ollut ilmoittanut työntekijöitään eläkevakuutukseen ja 14 yritystä oli tehnyt sen, mutta ei totuudenmukaisesti. Yhden yrityksen osalta asia oli epävarma. Näin ollen eläkevakuuttaminen ei ollut kunnossa juuri missään niistä yrityksistä, joiden osalta tieto eläkevakuuttamisesta oli ylipäänsä kirjattu aineistoon.

Yritykset ryhmiteltiin toimeksiantajien eli tilaajien määrän mukaan (taulukko 14). Toimeksiantajilla tarkoitetaan tässä yhteydessä verotarkastuskertomuksessa mainittuja yrityksiä ja henkilöitä, jotka ovat suorittaneet maksuja yritykselle verotarkastuksen ajanjaksona. Se, kuinka selkeästi toimeksiantajat oli kirjattu, riippui verotarkastajasta, kertomuksesta ja rikoksen luonteesta. Ongelmana oli, ettei tilaajista löytynyt systemaattisesti tietoja tutkimusaineistosta. Yhteensä toimeksiantajia oli yritysaineistossa 489. Keskimäärin yrityksillä oli 17 toimeksiantajaa.

Yleisintä (35 %) oli, että yrityksellä oli yhdestä viiteen toimeksiantajaa. Seuraavaksi yleisintä oli, että toimeksiantajia oli 6 – 10 (19 %), 13 – 16 (19 %) tai 22 – 32 (19 %). Yhdellä yrityksellä oli jopa 102 toimeksiantajaa ja yhdellä 52 toimeksiantajaa. Kymmenen yrityksen osalta toimeksiantajien määrä ei ollut tiedossa. On syytä huomioida, että kyseessä on toimeksiantajien määrä siltä ajalta, johon verotarkastus on kohdistettu. Kysymys ei ole ollut satunnaisesta yritystoiminnasta, vaan rikosepäilyjen kohteena olleiden yritysten palveluja on käyttänyt laajahko tilaajakunta.

Taulukko 14. Yritysten toimeksiantajien määrä, N ja %

Toimeksiantajien määrä	N	%
1 – 5 toimeksiantajaa	11	35
6 – 10 toimeksiantajaa	6	19
13 – 16 toimeksiantajaa	6	19
22 – 32 toimeksiantajaa	6	19
52 toimeksiantajaa	1	3
102 toimeksiantajaa	1	3
Yhteensä	31	100

Tiedot tunnistettujen ja tunnistamattomien työntekijöiden määrästä on esitetty taulukossa 15. Tunnistetuilla työntekijöillä tarkoitetaan työntekijöitä, joille verotarkastuksen perusteella on ollut mahdollista kohdistaa palkkaa. Tunnistamattomien työntekijöiden määrä viittaa puolestaan verottajan arvioimaan lukumäärään niistä työntekijöistä, joille ei ole ollut mahdollista kohdistaa palkkaa.

Tunnistettuja työntekijöitä oli kohdennettavissa yhteensä 38 yritykseen. Yleisintä (47 %) oli, että yrityksessä oli työskennellyt yhdestä viiteen työntekijää. Joka viides yritys oli työllistänyt kuudesta kymmeneen työntekijää ja 12 – 20 työntekijää työllisti yrityksistä 16 %. Yrityksistä neljässä (11 %) oli työskennellyt 21 – 30 työntekijää. Lisäksi yhdessä yrityksessä oli työskennellyt 41 työntekijää, joille oli mahdollista kohdentaa palkkaa. Samoin yhdessä yrityksessä oli työskennellyt 49 työntekijää, joiden palkat olivat osoitettavissa näille työntekijöille maksetuiksi.

Tunnistamattomia eli pimeitä työntekijöitä oli verottajan havaintojen mukaan työskennellyt yhteensä 17 yrityksessä. Poliisin kirjauksia epäilyistä pimeästä työvoimasta löytyi kuitenkin 41 yrityksen osalta. Yleisintä oli, että tunnistamattomien työntekijöiden määräksi oli arvioitu yhdestä viiteen tai kuudesta kymmeneen henkilöä. Erään yrityksen osalta esitutkinta-aineistoon oli kirjattu tunnistamattomien työntekijöiden määräksi "kymmeniä". Kolmessa yrityksessä tunnistamattomien työntekijöiden määräksi oli arvioitu yli 50 henkilöä; yhdessä yrityksessä heitä arvioitiin olleen 56, toisessa 75 henkilöä ja kolmannessa jopa 214 henkilöä. Yhteensä tunnistamattomia työntekijöitä oli tapauksissa 433 kappaletta, jonka lisäksi yhteen juttuun oli kirjattu "kymmeniä". PUT -yksikön tutkimissa yrityksissä oli verottajan arvioiden mukaan tunnistamattomia työntekijöitä yhteensä vajaa viisisataa. Tunnistettuja työntekijöitä oli yhteensä 392.

Taulukko 15. Tunnistettujen ja tunnistamattomien työntekijöiden lukumäärä yrityksissä, N ja %

Tunnistettujen työntekijöiden lukumäärä	N	%	Tunnistamattomien työntekijöiden lukumäärä	N	%
1 – 5	18	47	1 – 5	6	35
6 – 10	8	21	6 – 10	5	29
12 – 20	6	16	12 – 20	2	12
21 – 30	4	11	kymmeniä	1	6
41	1	3	56	1	6
49	1	3	75	1	6
			214	1	6
Yhteensä	38	100	Yhteensä	17	100

6.1.2 Rikokset ja niiden ilmitulo

Esitutkintapöytäkirjoista ilmeni, että yrityksistä suurin osa (66 %) oli tullut ilmi muiden tapausten tutkinnan myötä. Toiseksi useimmin yritykset olivat tulleet ilmi verottajan tarkastuksessa ja kolmanneksi useimmin vihjetiedon kautta (taulukko 16).

Taulukko 16. Yritysten rikosepäilyjen ilmitulotavat, N ja %

Ilmitulotavat	N	%
Tutkittaessa	31	66
Verottaja	9	19
Vihjetieto	3	6
Konkurssipesä	1	2
Tarkastusisku	1	2
Työministeriö	1	2
Työsuojelupiiri	1	2
Yhteensä	47	100

Yleisimpiä yritysten toiminnan puitteissa tutkittuja rikoksia (taulukko 17) olivat törkeät veropetokset (34 %), törkeät kirjanpitorikokset (18 %), rekisterimerkintärikokset (12 %) ja kirjanpitorikokset (7 %). Tutkintoja liiketoimintakieltoon määräämiseksi oli nimikkeistä 5 %. Luvattoman ulkomaisen työvoiman käyttöä oli tutkituista rikosnimikkeistä kuusi kappaletta (3 %), kiskonnantapaisia työsyryjintöjä viisi, ulkomaalaisrikkomuksia kaksi ja työnantajan ulkomaalaisrikkomuksia kaksi. Vaikka yritysaineistossa oli runsaasti havaintoja hoitamatta jääneistä eläkevakuutusmaksuista, tutkinnan kohteena näissä tapauksissa oli vain yksi työeläkevakuutusmaksupetos (koko aineistossa kaksi tapausta).

Taulukko 17. Yritystoiminnan puitteissa kirjatut rikokset

Rikosnimike	N	%
Törkeä veropetos	74	34
Törkeä kirjanpitorikos	40	18
Rekisterimerkintärikos	27	12
Kirjanpitorikos	15	7
Tutkinta liiketoimintakiellon määräämiseksi	11	5
Väärennys	7	3
Luvattoman ulkomaisen työvoiman käyttö	6	3
Veropetos	3	1
Törkeä rahanpesu	3	1
Liiketoimintakiellon rikkominen	3	1
Kiskonnantapainen työsyRJintä	5	2
TyösyRJintä	2	1
Ulkomaalaisrikkomus	2	1
Luvatön tavaraliikenteen harjoittaminen	2	1
Työnantajan ulkomaalaisrikkomus	2	1
Työaikasuojelurikos	2	1
Työsopimuslakirikkomus	2	1
Työturvallisuusrikos	2	1
Törkeä velallisen epärehellisyys	1	0,5
Työnvälitysrikos	1	0,5
Kaupallisista tavarankuljetuksista tiellä annetun lain säännösten rikkominen	1	0,5
Markkinointirikos	1	0,5
Törkeä kavallus	1	0,5
Törkeä työeläkevakuutusmaksupetos	1	0,5
Huumausaineen käyttörikos	1	0,5
Kiskonta	1	0,5
Väärän todistuksen antaminen viranomaisille	1	0,5
Työterveyspalveluiden laiminlyönti	1	0,5
Yhteensä	218	100

6.1.3 Ulkomaista työvoimaa käyttävät yritykset

Yritysten taustoista

Tässä luvussa esiintyviin tarkasteluihin on otettu mukaan kaikki ne yritykset, jotka olivat käyttäneet ulkomaista työvoimaa. Näin siis jos esitutkinta-aineistossa oli mainittu yrityksen käyttävän ulkomaista työvoimaa tai jos esitutkimateriaalissa esiintyi vierasperäisiä nimiä. Tällaisia yrityksiä oli yhteensä 29 eli 56 % kaikista tutkituista 52 yrityksestä. Valtaosassa ulkomaista työvoimaa käyttäneistä yrityksistä tutkinnan kohteena ovat olleet verorikokset ja muut ns. rahatalousrikokset. Joka kymmenennessä tutkituista yrityksistä (5 kpl) tutkinnan kohteena oli sellainen ulkomaisen työvoiman hyväksikäyttöön liittyvät rikosepäily, jossa oikeudenloukkauksen kohteena oli yksittäisiä työntekijöitä. Näissä tapauksissa oli epäilty syyllistyneen luvattoman työvoiman käyttöön, työnantajan ulkomaalaisrikkomukseen, ulkomaalaisrikkomukseen, kiskonnantapaiseen työsyRJintään, työturvallisuusrikkomukseen, työsopimuslakirikkomukseen ja työterveyspalveluiden laiminlyöntiin. Näistä viidestä

ulkomaisen työvoiman hyväksikäytöstä epäilyistä yrityksestä kerrotaan yksityiskohtaisemmin jäljempänä.

Ulkomaisten työvoiman käyttöä oli vaikea todentaa tutkimuksessa käytetyn esitutkimateriaalin perusteella. Kuten yllä on mainittu, yrityksen oli kirjattu käyttäneen ulkomaista työvoimaa, jos aineistossa oli mainittu niin tai jos esitutkinta- ym. materiaalissa esiintyi vierasperäisiä nimiä. Työntekijöiden todellisesta alkuperästä on vaikea sanoa mitään, jos heitä ei ole tavoitettu, puhuteltu tai kuulusteltu tutkinnan aikana. Pimeään työvoiman kohdalle on tehty merkintä, jos esitutkinta-aineistossa on mainittu, että yritys on käyttänyt pimeää työvoimaa.

Taulukoissa 18–26 on esitetty samat tulokset kuin edellisen luvun taulukoissa, joissa esiteltiin yrittäjäaineisto kokonaisuudessaan. Ulkomaista työvoimaa käyttäneiden yritysten tietojen lisäksi tekstissä kerrotaan tuloksia niiden yritysten osalta, joiden ei ollut kirjattu käyttäneen ulkomaista työvoimaa. Näitä yrityksiä oli yhteensä 23, mutta kaikkien osalta tiedot eivät olleet kattavia. Useimmissa muuttujissa tiedot oli noin 20 yrityksen osalta. Jos määrä on huomattavasti pienempi, se mainitaan tekstissä.

Ulkomaista työvoimaa käyttäneistä yrityksistä suurin osa (66 %) toimi rakennusalalla (taulukko 18). Loput ulkomaista työvoimaa käyttäneistä yrityksistä toimivat työvoiman hankinnan ja välityksen parissa, monialaisesti, ravintola-alalla tai teollisuudessa. Neljä todellisuudessa rakennusalalla toimivista yrityksistä ilmoitti toimialakseen jonkun muun kuin rakennusalan. Myös yksi teollisuudessa toimiva ja työvoiman hankinnan ja välittämisen parissa toimiva yritys ilmoitti muun toimialan, kuin millä yritys todellisuudessa toimi. Sen sijaan monialayrittäjyyden oli ilmoittanut toimialakseen yrityksistä useampi kuin oli tosiasiallisesti monialaisesti toimivien yritysten määrä.

Niistä yrityksistä, joiden kohdalle ei ollut kirjattu ulkomaista työvoimaa rikostutkinta-aineistoon, 35 % toimi rakennusalalla ja 35 % työvoiman hankinnan ja välittämisen parissa. Näin ollen ulkomaista työvoimaa käyttäneet yritykset olivat painottuneet selkeämmin rakentamisen toimialalle kun taas muut yritykset työvoiman hankinnan ja välittämisen toimialalle. Ilmoitettu toimiala oli yhtä usein rakennusala.

Taulukko 18. Ulkomaista työvoimaa käyttäneiden yritysten todellinen toimiala ja ilmoittama toimiala, N ja %

Yrityksen todellinen toimiala	N	%	Yrityksen kaupparekisteriin ilmoittama toimiala	N	%
Rakennus	19	66	Rakennus	14	50
Työvoiman hankinta ja välittäminen	3	10	Työvoiman hankinta ja välittäminen	2	7
Moniala	3	10	Moniala	9	32
Ravintola	2	7	Ravintola	2	7
Teollisuus	2	7	Ravintola	1	4
Kuittikauppa	-	-	Teollisuus	-	-
Kuljetus	-	-	Arvopaperikauppa, kiinteistön osto, myynti ja vuokraus	-	-
Tukku- ja vähittäiskauppa	-	-	Kuljetus	-	-
Isännöinti, kiinteistönhoito	-	-	Tukku- ja vähittäiskauppa	-	-
			Isännöinti, kiinteistönhoito		
Yhteensä	29	100	Yhteensä	28	100

Ulkomaista työvoimaa käyttäneistä yrityksistä 72 % oli perustettu kaupparekisterimerkinnän mukaan vasta 2000-luvulla. (taulukko 19). Niistä yrityksistä, joille ei oltu kirjattu ulkomaista työvoimaa, 44 % oli merkitty kaupparekisteriin 2000-luvulla, 39 % 1990-luvun aikana ja 17 % 1980-luvulla. Tämän vertailun perusteella ulkomaista työvoimaa käyttäneet yritysten kaupparekisteriin merkinnät olivat siis tuoreempia.

Taulukko 19. Ulkomaista työvoimaa käyttäneiden yritysten kaupparekisteriin merkinnän alkamisvuosi, N ja %

Alkamisvuosi	N	%
1981-1989	3	12
1993-1997	4	16
2000-2005	18	72
Yhteensä	25	100

Ulkomaista työvoimaa käyttäneistä yrityksistä alle joka kolmannella ennakkoperintärekisterimerkintä kattoi koko työnantajana toimimisen ajanjakson (taulukko 20). Aineiston yritys, joka oli toiminut työnantajana 14 vuotta ilman ennakkoperintärekisteriin merkitsemistään, käytti ulkomaista työvoimaa. Tarkasteltaessa niitä yrityksiä, joiden yhteyteen ei ollut kirjattu ulkomaista työvoimaa, puuttuvia tietoja oli paljon. Vain kuuden yrityksen osalta oli tiedot säännöllisenä työnantajana olemisen ajankohdasta ja ennakkoperintärekisteriin kuulumisen ajankohdasta. Näistä kuudesta tapauksesta kahdessa ennakkoperintärekisteröinti kattaa työnantajana toimimisen ajanjakson ja neljässä ei.

Taulukko 20. Ulkomaista työvoimaa käyttäneiden yritysten ennakkoperintärekisterimerkinnät. Mukana vain säännöllisinä työnantajina toimineet yritykset, N ja %

Säännöllisinä työnantajina toimineiden yritysten ennakkoperintärekisterimerkinnät	N	%
Ennakkoperintärekisteröinti kattaa koko työnantajana toimimisen ajanjakson	5	31
Ennakkoperintärekisteröinti ei kata koko työnantajana toimimisen ajanjaksoa	11	69
Yhteensä	16	100

Arvonlisäverovelvollisista ulkomaista työvoimaa käyttäneistä yrityksistä 16 %:lla ei ollut verottajan arvioimaa laiminlyötyä arvonlisäveroa kun 84 %:lla sitä oli (taulukko 21.) Jakauma oli samanlainen niillä yrityksillä, joiden ei ollut kirjattu käyttäneen ulkomaista työvoimaa.

Taulukko 21. Arvonlisäverovelvollisten, ulkomaista työvoimaa käyttäneiden yritysten arvonlisäverovelvollisuuden hoitaminen, N ja %

Yrityksen arvonlisäverovelvollisuuden hoitaminen	N	%
Yrityksellä ei verottajan arvioimaa laiminlyötyä alv:ta	4	16
Yrityksellä on verottajan arvioimaa laiminlyötyä alv:ta	21	84
Yhteensä	25	100

Taulukossa 22 on esitetty ulkomaista työvoimaa käyttäneiden yritysten osakepääoman määrät. Suurimman osan osakepääomaksi oli merkitty 8000 – 8500 euroa. Ulkomaista työvoimaa käyttäneissä yrityksissä oli muutama yli 10 000 euron osakepääoman yritys. Toimeksiantajia oli yleisimmin yrityksillä ollut yhdestä viiteen (taulukko 23). Tunnistettujen työntekijöiden määrä oli joka kolmannessa yrityksessä yhdestä viiteen ja joka neljännessä korkeintaan 20 henkilöä. Tunnistamattomien työntekijöiden määräksi verottaja oli arvioinut useimmiten niin ikään yhdestä viiteen henkilöä tai kuudesta kymmeneen henkilöä. (Taulukko 24).

Tarkasteltaessa niitä yrityksiä, joiden ei ollut havaittu käyttäneen ulkomaista työvoimaa, osakepääoma oli noin 60 %:lla yrityksiä 8000 – 8500 euroa ja 40 %:lla tätä vähemmän. Yli 10 000 euron osakepääoman yrityksiä ei esiintynyt.

Taulukko 22. Ulkomaista työvoimaa käyttäneiden yritysten osakepääoman määrä, N ja %

Osakepääoma, euroa	N	%
2523	4	22
8000 - 8409	11	61
10 091 - 13455	2	11
33 638	1	6
Yhteensä	18	100

Toimeksiantajien määrä oli tiedossa 13 yrityksen osalta. Toimeksiantajien määrä vaihteli yrityksittäin tasaisesti 1 – 52 välillä. Esimerkiksi 1 – 5 toimeksiantajaa oli 15 %:ssa yrityksiä.

Taulukko 23. Ulkomaista työvoimaa käyttäneiden yritysten toimeksiantajien määrä, N ja %

Toimeksiantajien määrä	N	%
1 - 5 toimeksiantajaa	8	44
6 - 10 toimeksiantajaa	3	17
15 - 16 toimeksiantajaa	3	17
22 - 32 toimeksiantajaa	3	17
102 toimeksiantajaa	1	6
Yhteensä	18	100

Tunnistettuja työntekijöitä oli verotarkastuskertomuksissa identifioitu 13 yrityksen yhteyteen. Tunnistettuja työntekijöitä oli koko aineistoissa yhteensä 392, joista suuri osa liittyi (304) ulkomaista työvoimaa sisältäneisiin juttuihin. Suurimmassa osassa yrityksiä (69 %) tunnistettuja työntekijöitä oli 1 – 5 henkilöä. Tunnistamattomia työntekijöitä oli yhdistetty viiteen yritykseen. Tunnistamattomien työntekijöiden määrä vaihteli yrityksittäin kahdesta henkilöstä kahteentoista henkilöön. Tunnistamattomia työntekijöitä oli koko aineistossa kirjattu verotarkastuskertomuksiin yhteensä 433. Lisäksi yhdessä tapauksessa tunnistamattomien työntekijöiden määräksi oli kirjattu "kymmeniä". Näistä, arviolta vajaa viidestäsadasta aineistoon sisältyvästä tunnistamattomasta työntekijästä noin puolet liittyi ulkomaista työvoimaa käyttäneisiin yrityksiin.

Taulukko 24. Tunnistettujen ja tunnistamattomien työntekijöiden lukumäärä ulkomaista työvoimaa käyttäneissä yrityksissä, N ja %

Tunnistettujen työntekijöiden lukumäärä	N	%	Tunnistamattomien työntekijöiden lukumäärä	N	%
1 - 5	8	33	1-5	4	36
6 - 10	5	21	6-10	3	27
11 - 20	6	25	20	1	9
21 - 30	3	13	kymmeniä	1	9
41	1	4	56	1	9
49	1	4	75	1	9
Yhteensä	24	100	Yhteensä	11	100

Taulukossa 25 on esitetty verottajan arviot laiminlyödyistä arvonlisäverosta, sosiaaliturvamaksuista, palkoista joista ei ole tehty ennakonpidätystä, menetetyistä ennakonpidätyksistä, tunnistamattomille työntekijöille maksetusta palkasta ja muista lisäyksistä kuten peitellystä osingosta. Summat vaihtelevat suuresti yrityksittäin, kuten koko yritysaineistoa tarkasteltaessa.

Taulukko 25. Verottajan arvio laiminlyödyistä arvonlisäveroista, sosiaaliturvamaksuista, palkoista, joista ei ole tehty ennakonpidätystä, muista lisäyksistä kuten peitellystä osingosta ja tunnistamattomille työntekijöille maksetusta palkasta ulkomaista työvoimaa käyttäneissä yrityksissä, euroa. Yritysten lukumäärä, pienin arvo, suurin arvo, mediaani, keskiarvo ja keskihajonta.

	N	Pienin arvo	Suurin arvo	Mediaani	Keskiarvo	Keskihajonta	Yhteensä, kaikki yritykset
Verottajan arvio laiminlyödyistä arvonlisäveroista	21	1371	604 637	75 962	140 089	153 090	2 941 869
Verottajan arvio laiminlyödyistä sosiaaliturvamaksuista	25	133	121 140	7256	19 695	28 436	492 378
Verottajan arvio palkoista, joista ei ole tehty ennakonpidätystä	24	4508	4 085 491	233 835	676 812	985 629	16 243 493
Verottajan arvio tunnistamattomille työntekijöille maksetusta palkasta	23	1700	1 559 958	138 227	331 925	394 366	7 634 268
Verottajan arvio menetetyistä ennakonpidätyksistä	24	702	780 091	79 817	153 423	188 717	3 682 159
Verottajan arvio muista lisäyksistä (peitelty osinko yms.)	15	30 000	722 900	136 000	175 380	177 710	2 630 696

Niiden yritysten osalta, jotka eivät olleet käyttäneet ulkomaista työvoimaa (23 kpl) , taulukon 25 tiedot olivat saatavilla 14 – 16 yrityksen osalta muuttujasta riippuen. Verottajan arvio laiminlyödyttä arvonlisäverosta oli näiden yritysten osalta suurempi niin keskiarvolla (153 212 euroa) kuin mediaanillakin (60 379 euroa) mitattuna verrattuna ulkomaista työvoimaa käyttäneisiin yrityksiin. Myös verottajan arvio tunnistamattomille työntekijöille maksetuista palkoista oli korkeampi (keskiarvo 389 110 euroa, mediaani 104 705 euroa). Sen sijaan verottajan arvio laiminlyödyistä sosiaaliturvamaksuista, verottajan arvio palkoista joista ei ollut tehty ennakonpidätystä, verottajan arvio menetetyistä ennakonpidätyksistä ja verottajan arvio muista lisäyksistä kuten peitellystä osingosta olivat korkeammat ulkomaista työvoimaa todennetusti käyttäneillä yrityksillä verrattuna muihin yrityksiin.

Niillä yrityksillä, joiden ei ollut havaittu käyttäneen ulkomaista työvoimaa, laiminlyötyjen sosiaaliturvamaksujen keskiarvo oli 12 430 euroa (mediaani 3597 e), ilman ennakonpidätystä maksettujen palkkojen keskiarvo 443 891 euroa (mediaani 138 000 e), menetettyjen ennakonpidätysten keskiarvo 102 804 euroa (mediaani 26 176 e) ja muiden lisäysten kuten peitellyn osingon keskiarvo 478 866 euroa (mediaani 103 948 e).

Ulkomaista työvoimaa käyttäneet yritykset olivat tulleet ilmi useimmiten (72 %) tutkittaessa ja toiseksi useimmin verottajan kautta (12 %) (taulukko 26). Ne yritykset, joiden ei ollut todettu käyttäneen ulkomaista työvoimaa, olivat tulleet myös useimmiten ilmi tutkittaessa (60 %) ja toiseksi useimmin verottajan kautta (25 %).

Taulukko 26. Ulkomaista työvoimaa käyttäneiden yritysten rikosepäilyiden ilmitulotapa, N ja %

Ilmitulotapa	N	%
Tutkittaessa	18	72
Verottaja	3	12
Tarkastusisku	1	4
Työministeriö	1	4
Työsuojelupiiri	1	4
Vihjetieto	1	4
Yhteensä	25	100

Ulkomaista työvoimaa käyttäneistä yrityksistä yhdeksän oli toiminut aiemmin toisella toiminimellä ja seitsemällä oli aputoiminimi. Jo aiemmin kaikkia yrityksiä käsiteltäessä mainittiin neljä toisiinsa yrityshistoriansa perusteella liittyntä yritystä ja lisäksi kaksi muuta näin toisiinsa liittyntä yritystä. Kaikissa mainituissa yrityksissä oli käytetty ulkomaista työvoimaa. Bulvaani oli käytössä neljästätoista ulkomaista työvoimaa käyttäneistä yrityksistä.

Muista kuin ulkomaista työvoimaa käyttäneistä yrityksistä neljä oli toiminut aiemmin toisella toiminimellä ja kolmella oli aputoiminimi. Yrityksistä 15 oli käyttänyt bulvaania. Kun ulkomaista työvoimaa käyttäneitä yrityksiä oli yhteensä 29 ja muita yrityksiä 23, aineiston perusteella aiempi toiminta oli siis yleisempää ulkomaista työvoimaa käyttäneillä yrityksillä. Bulvaani oli puolestaan yleisemmin käytössä muissa yrityksissä.

Ulkomaista työvoimaa käyttäneistä yrityksistä 15 ei ollut ilmoittanut työntekijöitään eläkevakuutukseen, 11 yritystä oli tehnyt sen, mutta ei totuudenmukaisesti. Yhden yrityksen osalta asia oli epä-

varma. Näin ollen eläkevakuuttaminen ei ollut kunnossa juuri missään niistä yrityksistä, joiden osalta tieto eläkevakuuttamisesta oli ylipäänsä kirjattu aineistoon.

Niistä yrityksistä jotka eivät aineiston mukaan olleet käyttäneet ulkomaista työvoimaa, 11 ei ollut ilmoittanut työntekijöitään eläkevakuutukseen ja kolme oli tehnyt sen, mutta ei totuudenmukaisesti. Siten myöskään muissa kuin ulkomaista työvoimaa käyttäneissä yrityksissä eläkevakuuttamista ei ollut hoidettu asianmukaisesti.

Ulkomaisten työvoiman hyväksikäyttöön liittyvät rikosepäilyt

Tutkimuksessa käytetyn esitutkinta-aineiston perusteella ulkomaisten työvoiman hyväksikäyttöön (työntekijään kohdistunut oikeudenloukkaus tai luvattoman työvoiman käyttö) liittyviä rikosepäilyjä oli kahdessa rakennusalan yrityksessä, yhdessä teollisuuden toimialan, yhdessä työvoiman hankintaan ja välitykseen keskittyneessä yrityksessä sekä yhdessä ravintolatoimintaa harjoittavassa yrityksessä. Ravintolayrityksestä oli tehty kaksi erillistä rikosilmoitusta. Yrityksistä kolme oli käyttänyt sekä pimeää että ulkomaista työvoimaa. Työvoiman hankintaan ja välitykseen keskittyneen yrityksen osalta oli tieto ulkomaisten työvoiman käytöstä, mutta pimeän työvoiman käytöstä ei ollut merkintää. Kyseistä yritystä ei siis epäilty vero- ja kirjanpitorikoksista, mutta kylläkin ulkomaisten työvoiman luvattomasta käytöstä ja kiskonnantapaisesta työsyrynnästä. Samoin ravintolayritys oli käyttänyt ulkomaista työvoimaa laittomasti, mutta vero- tai kirjanpitorikoksista ei ollut merkintöjä. Alla olevat kuvaukset perustuvat esitutkintamateriaaliin tehtyihin kirjauksiin.

Sahateollisuuden alan yrityksessä tekotapa oli pimeän, ulkomaisten ja luvattoman työvoiman käyttö ja pimeiden palkkojen kattaminen myymällä tuotteita ohi kirjanpidon. Yritysrypeeseen kuului lisäksi 6 yritystä, joista yhden tuotteita oli myyty ohi kirjanpidon. Pimeää palkanmaksua ja ohi-myyntiä oli harjoitettu vähintään viimeiset viisitoista vuotta. Pimeitä palkkoja oli maksettu 10 – 15 ulkomaiselle työntekijälle. Palkkaa oli maksettu käteisenä ja tilisiirroilla Puolaan. Työntekijät ovat olleet puolalaisia ja virolaisia. Puolalaiselle työntekijälle ei ollut myönnetty työvoimaviranomaisen myönteistä päätöstä ansiotyön aloittamisesta Suomessa. Rikosepäilyt olivat luvattoman ulkomaisten työvoiman käyttö sekä ulkomaalaisrikkomus törkeiden veropetosten, törkeiden kirjanpitorikosten ja tutkinnan liiketoimintakiellon määräämiseksi lisäksi. Epäillyt rikokset olivat tapahtuneet vuosina 1988 – 2005. Verottajan arvio palkoista, joista ei ole tehty ennakonpidätystä on 135 779 euroa. Yhteenlaskettu laiminlyötyjen arvonlisäverojen, sosiaaliturvamaksujen, ennakonpidätysten sekä peitellyn osingon yms. määrä on 329 442 euroa. Takaisin saatu rikoshyöty on 265 261 euroa. Työn toimeksiantajien määrää tai tilaajia ei ole saatu tietoon. Tunnistettuja työntekijöitä oli 49. Mahdollisten tunnistamattomien työntekijöiden lukumäärä ei ollut tiedossa. Kyseisessä tapauksessa oli 4 rikoksesta epäiltyä henkilöä, joista kolme oli suomalaistaja yksi oletettavasti (nimen perusteella) ulkomaalainen. Tapauksen tutkinta kesti 225 vuorokautta ja pakkokeinoja sen yhteydessä käytettiin yhteensä 11 kappaletta. Tapauksen ilmoitti poliisille verottaja.

Rakennusalan yrityksessä tekotapa oli ollut lakisääteisten maksujen ja kirjanpidon laiminlyönti. Ainakin 13 ukrainalaista työntekijää oli ollut vuokrattuina ukrainalaisen ja venäläisen yhtiön kautta Suomessa. Työvoiman välittäjän sekä palkkaavan yrityksen taustalla olivat olleet samat tosiasialliset toimijat. Suomen veroviranomainen katsoi ulkomaisten yhtiöiden olevan keinotekoinen järjestely, joilla oli pyritty välttämään veroja ja muita lakisääteisiä maksuja. Rikosepäilyllä oli 12 verovelkaista intressiyhtiötä. Epäillyt rikokset olivat tapahtuneet vuosina 2003 – 2005. Rikosepäilyt ovat työnantajan ulkomaalaisrikkomuksen ja ulkomaalaisrikkomuksen lisäksi törkeät veropetokset, rekisteri-

merkintärikokset ja törkeä kirjanpitorikos. Rikoksella aiheutetun vahingon oli 218 696 euroa ja takaisin saatu rikoshyöty 20 000 euroa. Toimeksiantajien määrä ei ollut tiedossa. Suurimpien tilaajien joukossa oli suuri ja keski-suuri rakennusalan yritys. Tunnistettujen ja tunnistamattomien työntekijöiden määrästä ei ollut kirjausta. Tässä tapauksessa epäiltyjä oli 12 suomalaista ja kaksi ukrainan kansalaista. Tapaukseen liittyi neljä muuta PUT- aineistoon sisältyvää yritystä, joita koskevissa rikosilmoituksissa oli perinteisiä talousrikosnimikkeitä. Tapauksen tutkinta kesti 421 vuorokautta ja pakkokeinoja sen yhteydessä käytettiin yhteensä 25 kappaletta. Tapauksen esitutkinta käynnistettiin vihjetiedon perusteella.

Toisen rakennusalan yrityksen tekotapa oli ollut kuittikauppa pimeän työvoiman kustannusten häivyttämiseksi ja pimeän ulkomaisen työvoiman käyttö. Osa töistä oli teetetty ulkomaisilla työntekijöillä, joita ei ollut kirjattu yrityksen nimiin eikä yrityksen kirjanpitoon. Palkoista oli jätetty vähentämättä ennakot ja muut työnantajalle kuuluvat maksut kokonaisuudessaan. Virolaisia työntekijöitä oli käytetty tietäen, ettei heillä ole ollut työlupaa. Yrityksellä oli ollut kolme intressiyritystä, joiden nimissä on kirjoitettu perusteettomia alihankintalaskuja (168 kpl, 383 944 €), joiden kautta rahat oli kierrätetty käteisenä takaisin yritykselle. Perusteettomilla laskuilla oli pyritty osoittamaan, että työt olisi tehty yritykselle alihankintana ja näin salaamaan se, että yritys oli tehnyt työt itse. Rikokset ovat tapahtuneet vuosina 2003 – 2005. Rikosepäilyt ovat luvattoman ulkomaisen työvoiman käyttö, törkeät veropetokset, törkeä ja tavallinen kirjanpitorikos, värennykset ja tutkinta liiketoimintakiellon määräämiseksi. Rikoksella aiheutetun vahingon arvo oli 127 045 euroa ja takaisin saatu rikoshyöty 70 000 euroa. Työn tilaajia tai toimeksiantajien määrää ei saatu tietoon. Tunnistettujen työntekijöiden määrä oli seitsemän ja arvio tunnistamattomista työntekijöistä kuusi. Tapauksen epäillyt yhdeksän henkilöä olivat kaikki suomalaisia. Tapauksen tutkinta kesti 159 vuorokautta ja pakkokeinoja sen yhteydessä käytettiin yhteensä 29 kappaletta. Tapauksen ilmoitti poliisille verotaja.

Työvoiman hankintaan ja välitykseen keskittyneen yrityksen osalta tekotapa oli luvattoman ulkomaisen työvoiman välittäminen ja työntekijän asettaminen epäedulliseen asemaan. Yritys oli tuonut ja välittänyt Suomeen ulkomaalaisia opiskelijoita töihin työharjoittelija- nimikkeellä. Työntekijöille ei ollut maksettu työehtosopimusten mukaisia palkkoja vaan ns. harjoitteluaajan palkkaa. Suomessa tehty työ ei vastannut opiskelijoiden opiskelemaa alaa. Yrityksellä oli viiden ulkomaisen yrityksen kanssa yhteistyösopimus työvoiman hankinnasta ja välittämisestä. Opiskelijat maksoivat välityspalkkiota näille yrityksille. Maat, joissa yhteistyöyritykset sijaitsivat, olivat Viro, Latvia, Puola, Tsekki, Bulgaria. Rikokset ovat tapahtuneet vuonna 2004. Esitutkintapöytäkirjaan kirjatut rikosepäilyt olivat kiskonnantapaisia työsyryntöjä, luvattoman ulkomaisen työvoiman käyttöjä, työsyryntöjä, työnvälitysrikos ja markkinointirikos. Opiskelijat olivat työskennelleet viidessä yrityksessä Suomessa, joista yhden osalta maksetut palkat olivat kunnossa. Tutkinnan kohteena olleella työvoimavälitysyrityksellä oli tunnistettuja työntekijöitä 21. Tunnistamattomien työntekijöiden lukumäärä ei ollut tiedossa. Kaikki kuusi epäiltyä olivat Suomen kansalaisia. Rikosnimikkeet yritykseen liittyvässä rikosilmoituksessa olivat kiskonnantapainen työsyryntä, työnvälitysrikos, markkinointirikos, työsyryntä sekä luvattoman ulkomaisen työvoiman käyttö. Tapauksen tutkinta kesti 231 vuorokautta ja pakkokeinoja sen yhteydessä käytettiin yhteensä 5 kappaletta. Tapauksen ilmoitti poliisille Työministeriö.

Viides tapaus koski ravintolaa, jonka omistajapariskuntaa epäiltiin työntekijöidensä lainvastaisesta kohtelusta. Työsuojelupiiri teki elokuussa 2006 ravintolaan työsuojelutarkastuksen, jolla havaittiin yhtiön toiminnassa merkittäviä työsuojelullisia puutteita ja laiminlyöntejä. Esitutkinnassa selvisi muun muassa, että ravintolassa ja ravintolan lähellä sijainneessa tehtaassa työskennelleille ulkomaalaisille työntekijöille oli maksettu palkkaa huomattavasti vähemmän, kuin mitä voimassa-

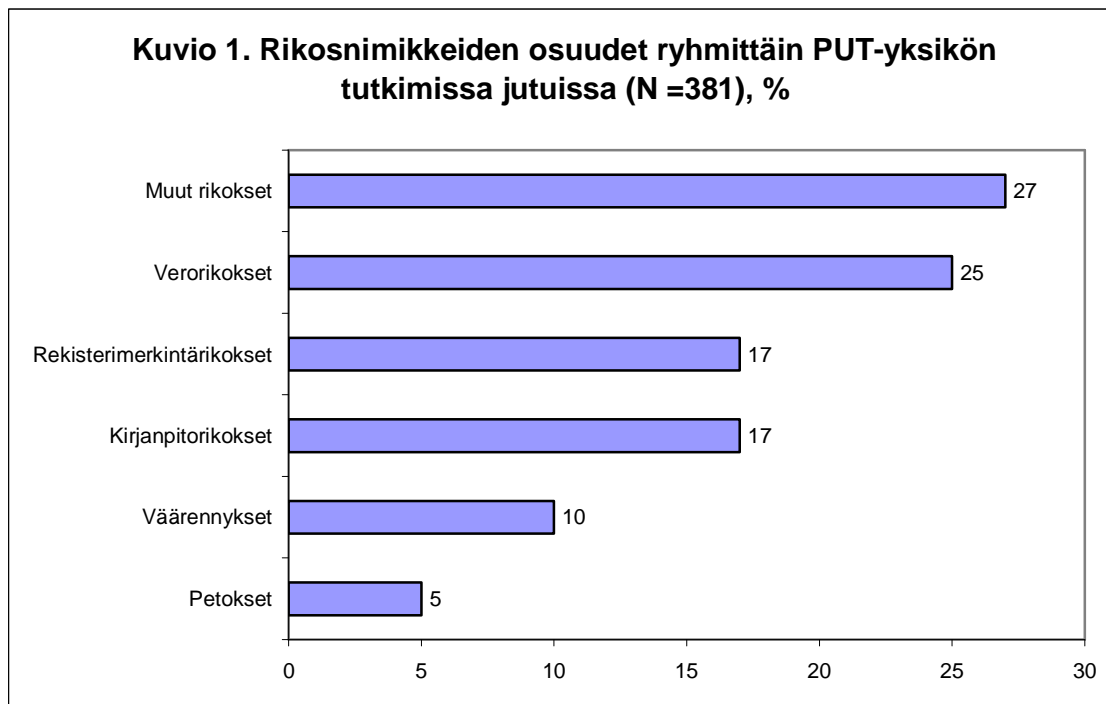
olevan ravintola- ja majoitusalan PAM Ry:n työehtosopimuksen perusteella heille olisi pitänyt minimissään maksaa. Palkkaa ei myöskään ollut maksettu tehtyjen työtuntien mukaan, vaan sen määrä oli työnantajien ennalta sanelema nettomääräinen kokonaispalkka. Työntekijät eivät olleet saaneet lakisääteistä palkkalaskelmaa tai muuta selvitystä tehdyistä työtunneista ja maksetun palkan perusteista, eikä toteutunutta työaikaa kirjattu mitenkään. Heille ei maksettu ilta-, aatto-, sunnuntai tai lisätyökorvausta, vaan heillä teetettiin ylenpalttisesti ylitöitä ilman rahallista korvausta. Myös työterveydenhuoltosopimus on laiminlyöty. Työntekijöiden majoitustilat eivät olleet asianmukaiset, koska niihin oli varastoitu myös elintarvikkeita, vaikka niiden säilytys ei ollut sallittua majoitustiloissa. Jotkut työntekijöistä oli majoitettu tehtaan tiloihin jossa asuminen oli kiellettyä. Jutussa oli asianomistajina kymmenen ravintolan entistä työntekijää, jotka kaikki ovat kiinalaisia. Epäillyt rikokset ovat vuosilta 1997 – 2006. Kiskonnantapaista työsyryntää on käytetty päärikosnimikkeenä vuodesta 2004 lähtien, jolloin nimike tuli rikoslakiin. Sitä ennen käytetty rikosnimike oli kiskonta. Tutkinnassa käytettiin myös muita työrikosten nimikkeitä. Tapauksessa oli syytä epäillä, että kohteluun on vaikuttanut asianomistajien kielitaidottomuus ja tietämättömyys suomalaisesta lainsäädännöstä. Lakisääteisten työntekijöiden velvollisuuksiensa laiminlyömisellä ravintolan omistajapariskunnan epäiltiin saaneen taloudellista hyötyä lähes 650 000 euron arvosta tutkinnassa olleelta kymmenvuotijaksolta. Epäiltyjen omaisuutta asetettiin noin 500 000 euron edestä turvaamistoimenpiteiden alaiseksi. Esitutkinnan aikana omaisuutta saatiin haltuun € 159 110. Tapauksesta tehtiin kaksi työvoiman hyväksikäyttöön liittyvää rikosilmoitusta, joiden rikosnimikkeet olivat kiskonnantapaisten työsyryntään lisäksi työaika-suojelurikos, kiskonta, työehtosopimuslakirikkomus, työterveyspalveluiden laiminlyöminen, väärän todistuksen antaminen viranomaiselle, työnantajan ulkomaalaisrikkomus ja työturvallisuusrikos. Kolmas rikosilmoitus liittyi talousrikoksiin (kirjanpito ja verorikoksia). Tapauksen tutkinta kesti 571 vuorokautta ja pakkokeinoja sen yhteydessä käytettiin yhteensä 28 kappaletta.

6.2 Tutkitut rikosilmoitukset

6.2.1 Kaikki rikosilmoitukset

Rikosnimikkeet

Rikosilmoituksia oli aineistoissa yhteensä 147 kappaletta. Ilmoituksiin sisältyviä rikoksia eli rikosnimikkeitä oli yhteensä 381. Rikosnimikkeet on esitetty ryhmiteltynä kuvassa 1. Eniten aineistossa oli ns. muita rikoksia (27 %) ja verorikoksia (25 %). Rekisterimerkintärikoksia ja väärennyksiä oli aineistossa yhtä paljon; 17 %. Väärennyksiä oli rikosnimikkeistä joka kymmenes ja petoksia 5 %.

"Muut rikosnimikkeet" -ryhmä koostui kirjavasta joukosta rikosnimikkeistä (taulukko 27). Kyseisessä ryhmässä oli 33 eri rikosnimikettä. Kun lasketaan useita kertoja esiintyneet rikosnimikkeet, muita rikosnimikkeitä oli yhteensä 104 kappaletta. Eniten muut rikosnimikkeet -ryhmässä oli tutkintoja liiketoimintakiellon määräämiseksi ja ampuma-aserikoksia. Luvattoman ulkomaisen työvoiman käyttöönotto -nimikkeitä oli kirjattu yhteensä kuusi, kiskonnantapainen työsyryjintä -nimikkeitä viisi, kiskonta -nimike esiintyi kerran ja työsyryjintä -nimike kaksi kertaa. Työnantajan ulkomaalaisrikkomuksia ja ulkomaalaisrikkomuksia oli aineistossa kumpaakin kaksi. Työnvälityksrikoksia oli yksi. Aineistossa oli myös kaksi työsopimuslakirikkomusta, kaksi työaika-suojelurikosta, kaksi työturvallisuusrikosta ja yksi työterveyspalveluiden laiminlyönti.

Rikosnimikkeitä oli enimmillään 11 kappaletta juttua kohden. Tällaisia juttuja oli aineistossa kaksi. Näistä jutuista toinen sisälsi kolme kiskonnantapaisen työsyryjinnän rikosnimikettä ja neljä luvattoman ulkomaisen työvoiman käytön rikosnimikettä. Kyseiseen juttuun liittyi myös työnvälityksrikos, markkinointirikos ja kaksi työsyryjintäilmoitusta.

Niissä ilmoituksissa, joissa esiintyi vain yksi rikosnimike, yleisin rikosnimike oli petos. Toiseksi yleisin oli ampuma-aserikos ja kolmanneksi yleisimmät yksin esiintyneet rikosnimikkeet olivat törkeä veropetos ja rekisterimerkintärikos. Kahden nimikkeen rikosilmoituksissa yleisin yhdistelmä oli rekisterimerkintärikoksen ja väärennyksen yhdistelmä. Kolmen rikosnimikkeen yhdistelmästä yleisin oli törkeiden veropetosten ja kirjanpitorikoksen yhdistelmä. Neljän rikosnimikkeen jutuista yleisin yhdistelmä oli törkeän veropetoksen, kirjanpitorikoksen, rekisterimerkintärikoksen ja tutkinnan liiketoimintakiellon määräämiseksi yhdistelmä. Jos nimikkeitä oli jutussa viisi, yleisintä oli että rikosnimikkeet olivat törkeitä veropetoksia ja törkeitä kirjanpitorikoksia sekä tutkinta liiketoimintakiellon määräämiseksi. Mikäli kyse oli useamman kuin viiden rikosnimikkeen jutuista, esiintyi kutakin yhdistelmää vain yksi kappale.

Taulukko 27. Muut- rikosnimikeryhmän rikosnimikkeet PUT -yksikön rikosilmoituksissa, N ja %

Rikosnimike	N	%
Tutkinta liiketoimintakiellon määräämiseksi	15	14
Ampuma-aserikos	13	13
Ampuma-aserikkomus	6	6
Luvattoman ulkomaisen työvoiman käyttö	6	6
Huumausainerikos	5	5
Laiton tuontitavaraan ryhtyminen	5	5
Kiskonnantapainen työsyryntä	5	5
Rahanpesu	5	5
Törkeä rahanpesu	4	4
Huumausaineen käyttörikos	4	4
Liiketoimintakiellon rikkominen	3	3
Työsyryntä	2	2
Laiton uhkaus	2	2
Lievä laiton tuontitavaraan ryhtyminen	2	2
Vaarallisia esineitä koskevien säännösten rikkominen	2	2
Luvaton tavaraliikenteen harjoittaminen	2	2
Törkeä työeläkevakuutusmaksupetos	2	2
Työnantajan ulkomaalaisrikkomus	2	2
Ulkomaalaisrikkomus	2	2
Törkeä velallisen epärehellisyys	2	2
Työaika-suojelurikos	2	2
Työsopimuslakirikkomus	2	2
Oikeudenkäytössä kuultavan uhkaaminen	1	1
Pahoinpitely	1	1
Työnvälitysrikos	1	1
Kaupallisista tavarankuljetuksista tiellä annetun lain säännösten rikkominen	1	1
Markkinointirikos	1	1
Törkeä kavallus	1	1
Lahjuksen ottaminen elinkeinotoiminnassa	1	1
Työturvallisuusrikos	1	1
Työterveyspalvelujen laiminlyönti	1	1
Kiskonta	1	1
Väärän todistuksen antaminen viranomaisille		
Yhteensä	104	100

Ilmoitustavat

Jutuista suurin osa oli tullut ilmi tutkittaessa (49 %). Toiseksi yleisin ilmitulotapa oli henkilökohtainen ilmoitus (25 %). Joka viides jutuista oli ilmoitettu kirjeitse. Puhelimitse oli ilmoitettu 1 % jutuista ja muulla tavalla 6 % jutuista. Liitetaulukossa 1 raportin lopussa on esitetty juttujen ilmitulotavat niiden sisältämien rikosnimikkeiden määrän mukaan. Jutuissa, joissa oli ainoastaan yksi rikosnimike, lähes yhtä yleistä oli, että juttu oli tullut ilmi joko tutkittaessa (45 %) tai henkilökohtaisen ilmoituksen perusteella (41 %). Juttu oli tullut ilmi selvästi useimmin tutkittaessa, kun rikosnimik-

keitä oli jutussa kahdesta viiteen lukuun ottamatta neljän rikosnimikkeen juttuja, joissa tutkittaessa ilmi tulleiden juttujen osuus oli 40 % ja kirjeitse ilmitulleiden osuus 30 %. Juttu oli tullut ilmi useimmiten kirjeitse, kun rikosnimikkeiden määrä jutussa oli kuusi tai enemmän. Ulkomaisen työvoiman käyttöön liittyvät rikosepäilyt olivat tulleet yleensä ilmi kirjeitse.

Pakkokeinoista

PUT -yksikön tutkimissa jutuissa käytettiin yhteensä 1202 pakkokeinoja. Taulukoissa 28 ja 29 nämä ovat jaettu vapauteen kohdistuneisiin pakkokeinoihin ja muihin kuin vapauteen kohdistuneisiin pakkokeinoihin. Vapauteen kohdistuneita pakkokeinoja oli 525 (44 %) ja muita pakkokeinoja eli omaisuuteen kohdistuneita pakkokeinoja 677 (56 %).

Kaikkia pakkokeinoja yhdessä tarkasteltaessa, yleisin pakkokeino oli kotietsintämääräyksen ja takavarikon yhdistelmä (349 toimenpidettä). Toiseksi yleisin toimenpide oli kotietsintämääräys (203 toimenpidettä) ja kolmanneksi yleisin kiinniottaminen (177 toimenpidettä). Vähiten juttujen yhteydessä oli tehty takavarikkomääräyksiä, noutomääräyksiä ja matkustuskieltopäätöksiä. Keskimäärin tutkintatoimenpiteitä oli koko aineistossa noin kahdeksan juttua kohti.

Pakkokeinojen määrää tarkasteltiin myös suhteessa juttujen sisältämiin rikosnimikkeiden määrään. Yhden rikosnimikkeen jutuissa tutkintatoimenpiteitä oli juttua kohden keskimäärin alle yksi (0,8). Kahden nimikkeen jutuissa tutkintatoimenpiteitä oli 1,25 ja kolmen nimikkeen jutuissa yksi. Neljän nimikkeen jutuissa tutkintatoimenpiteitä oli keskimäärin 18. Viiden nimikkeen jutuissa vastaava määrä oli 11. Kuuden nimikkeen jutuissa tutkintatoimenpiteitä oli tehty keskimäärin 27 juttua kohden, seitsemän nimikkeen jutuissa 79, kahdeksan nimikkeen jutuissa 27 ja yhdentoista nimikkeen jutuissa keskimäärin 108 tutkintatoimenpidettä juttua kohden. Yhdentoista rikosnimikkeen juttuja oli kaksi. Tutkintatoimenpiteet olivat kasautuneet lähinnä näistä toiselle. Pakkokeinoja oli siis sitä enemmän, mitä useampia rikosnimikkeitä juttu sisälsi, vaikkakaan tämä yhteys ei ollut täysin johdonmukainen.

Yhden rikosnimikkeen jutuissa yleisin tutkintatoimenpide oli takavarikko. Useamman rikosnimikkeen jutuissa eniten käytetty toimenpide oli lähes poikkeuksetta kotietsintämääräyksen ja takavarikon yhdistelmä.

Taulukko 28. PUT -yksikön jutuissa kirjatut vapauteen kohdistuneet pakkokeinot

Vapauteen kohdistuneet pakkokeinot	Lukumäärä, N	%
Kiinniottaminen	177	34
Henkilökatsastus, takavarikko	105	20
Henkilökatsastusmääräykset	82	16
Vangitsemisvaatimus	68	13
Henkilötarkastus, takavarikko	50	10
Matkustuskieltopäätös	22	4
Noutomääräys	21	4
Yhteensä	525	100

Taulukko 29. PUT -yksikön jutuissa kirjatut muuhun kuin vapauteen kohdistuneet pakkokeinot yhteensä kaikissa jutuissa

Muuhun kuin vapauteen kohdistuneet pakkokeinot	Lukumäärä, N	%
Kotietsintämääräys, takavarikko	349	52
Kotietsintämääräys	203	30
Takavarikko	107	16
Takavarikkomääräys	18	3
Yhteensä	677	100

Rikoksella aiheutetut vahingot ja rikoshyöty

PUT -yksikön tutkimien juttujen aiheuttamat rikosvahingot olivat yhteensä 17 597 787 euroa ja takaisin saatu rikoshyöty 4 939 747 euroa. Näin ollen haltuun saadun omaisuuden osuus arvioidusta vahingosta oli 28 %. (Taulukko 30.) Rikosvahinkoja oli kirjattu 41 juttuun ja 23 jutusta oli saatu rikoshyötyä takaisin.

Taulukko 30. Rikosvahingot ja rikoshyöty PUT -yksikön tutkimissa jutuissa, yhteissumma, pienin arvo, suurin arvo, mediaani, keskiarvo ja keskihajonta, euroa

	Juttujen lukumäärä	Euroa yhteensä	Pienin arvo, euroa	Suurin arvo, euroa	Mediaani euroa	Keskiarvo euroa	Keskihajonta euroa
Arvioitu vahinkoarvo	41	17 597 787	1065	4 000 000	186 844	429 214	679 643
Takaisin saatu rikoshyöty	23	4 939 747	1841	894 386	80 000	214 772	268 347

Esitutinnan kesto, ilmoitusviive ja tutkintaviive

Esitutinnan kesto oli PUT -yksikön tutkimissa jutuissa keskimäärin 289 vuorokautta, ilmoitusviive 174 vuorokautta ja tutkintaviive 11 vuorokautta. Oheisesta taulukosta 32 ilmenevät myös mainittujen arvojen mediaanit sekä minimi- ja maksimiarvot.

Esitutinnan kesto sekä ilmoitus- ja tutkintaviiveet on laskettu kuten Talousrikokset rikosprosessissa -tutkimuksessa. (Hakamo, Jauhiainen, Alvesalo & Virta 2009, 118, 121, 123). Esitutinnan kesto on laskettu tutkinnan aloittamispäivästä päätöspäivämäärään. Jos tutkinnan aloittamispäivämäärä on puuttunut ilmoituksesta, on käytetty ilmoituspäivämäärää. Ilmoitusviive on laskettu rikoksen viimeisestä tapahtumapäivästä sen ilmoittamispäivämäärään. Mikäli myöhäisintä tapahtumapäivää ei ole ollut saatavilla, korvattiin se aikaisemmalla tapahtumapäivällä. Jos ilmoittamispäivämääräksi oli merkitty aikaisempi ajankohta kuin mitä on rikoksen viimeinen tapahtumapäivämäärä, myöhäisin tapahtumapäivä korvattiin ilmoittamispäivämäärällä. Tutkintaviive laskettiin puolestaan rikoksen ilmoittamispäivämäärästä tutkinnan aloittamispäivämäärään. Jos tutkinnan aloittamispäivämäärä

puuttui, korvattiin se ilmoittamispäivämäärällä. Myös jos tutkinnan aloittamispäivämääräksi oli merkitty aikaisempi ajankohta kuin ilmoittamispäivämäärä, korvattiin se ilmoittamispäivämäärällä.

Jos ilmoitusviivettä tarkastellaan sellaisenaan eli huomioidaan että viive voi olla negatiivinen, niin ilmoitusviiveen keskiarvo laskee 152 vuorokauteen. Mediaaniin tämä ei vaikuttanut. Ilmoitusviive oli negatiivinen 22 jutussa. Nämä tapaukset kertovat siitä, että kyseessä oli reaaliaikaisen tutkinnan yksikkö. Enimmillään rikosepäily oli ilmoitettu 629 vuorokautta aikaisemmin kuin oli rikoksen viimeisin tapahtumapäivä. Tarkasteltaessa tutkintaviivettä samalla tavalla eli huomioimalla negatiiviset viiveet, tutkinta oli eräissä tapauksessa aloitettu 33 vuorokautta ennen rikoksen ilmoittamista. Tämä ei juuri vaikuttanut tutkintaviiveen keskiarvoon. Negatiivisia tutkintaviiveitä oli ainoastaan kolme.

Taulukko 31. PUT -yksikön tutkimien juttujen esitutkinnan kesto (vrk), ilmoitusviive ja tutkintaviive. (keskiarvo, mediaani sekä minimi- ja maksimiaika)

	Esitutkinnan kesto	Ilmoitusviive	Tutkintaviive
Keskiarvo	289	174	11
Mediaani	191	42	0
Minimi	8	0	0
Maksimi	1499	1688	225

Juttujen yhteydet järjestäytyneeseen rikollisuuteen

Aineiston 147 jutuista neljä (3 %) oli luokiteltu järjestäytyneeseen rikollisuuteen kuuluvaksi. Niiden kaikkien tutkinnan tila oli vielä avoin tutkimusaineiston keräämishetkellä. Rikosnimikkeitä näissä jutuissa oli enimmillään vain kaksi. Kyseisessä jutussa rikosnimikkeet olivat törkeän veropetoksen ja kirjanpitorikoksen yhdistelmä. Muiden kolmen jutun rikosepäilyt olivat törkeä petos kahdessa tapauksessa ja petos yhdessä tapauksessa. Ulkomaisen työvoiman käyttöön liittyvät jutut eivät olleet järjestäytyneeseen rikollisuuteen luokiteltuja.

6.2.2 Ulkomaista työvoimaa sisältäneet jutut

Rikosnimikkeet ulkomaista työvoimaa sisältäneissä jutuissa

Tutkimusaineiston jutut, joissa oli havaintojen mukaan käytetty ulkomaista työvoimaa, olivat useimmiten viiden tai neljän rikosnimikkeen rikosilmoituksia. Toiseksi useimmin em. rikosilmoitukset olivat kolmen tai kuuden rikosnimikkeen ilmoituksia. Juttujen yhteismäärä oli 29 kappaletta. Tämä tarkoittaa, että ainoastaan joka viidenteen rikosilmoitukseen sisältyi mainintoja ulkomaisen työvoiman käytöstä. On kuitenkin huomioitava, että muut rikosilmoitukset saattavat liittyä näihin tapauksiin tavalla tai toisella.

Taulukossa 33 on esitetty ulkomaista työvoimaa sisältäneiden rikosilmoitusten rikosnimikkeiden määrät. Ulkomaista työvoimaa todennetusti käyttäneiden yritysten jutuissa rikosnimikkeiden määrä oli keskimäärin noin viisi juttua kohden. Niillä yrityksillä, jotka eivät olleet aineiston perusteella käyttäneet ulkomaista työvoimaa, vastaava luku oli 3,8 juttua kohden eli hieman matalampi.

Yksi yhden rikosnimikkeen juttu oli veropetos. Kahden nimikkeen juttuja ei ollut. Suurin osa kaikista PUT -yksikön tutkimista kolmen tai sitä useamman rikosnimikkeen jutuista liittyi yrityksiin, joissa oli käytetty ulkomaista työvoimaa.

Taulukko 32. Rikosnimikkeiden määrä rikosilmoituksissa, joihin liittyvissä yrityksissä oli käytetty ulkomaista työvoimaa, N ja %

Rikosnimikkeiden määrä	N, rikosilmoitusten määrä	%
1	1	3
2	-	-
3	4	14
4	6	21
5	8	28
6	4	14
7	2	7
8	3	10
9	-	-
10	-	-
11	1	3
Yhteensä	29	100

Ulkomaisen työvoiman hyväksikäyttöön (työntekijään kohdistuneisiin oikeudenloukkauksiin tai luvattoman työvoiman käyttöön) viittaavia rikosepäilyjä liittyi yhteensä ainoastaan kuuteen rikosilmoitukseen. Näissä jutuissa oli vähintään viisi rikosnimikettä. Rikosnimikkeitä, joissa suojeleobjektina on yksittäinen työntekijä, löytyi aineistosta 22 kpl. Tämä tarkoittaa, että PUT -yksikön ilmoituksiin kirjatuista rikosnimikkeistä (381 kpl) ainoastaan 6 % liittyi ulkomaalaisiin työntekijöihin kohdistuneisiin oikeudenloukkauksiin tai luvattoman työvoiman käyttöön (taulukko 33.)

Rikosnimikkeisiin saattaa liittyä yksi tai useampia osatekoja.⁵ Osatekoja oli aineistossa kaiken kaikkiaan 450, joista alla oleviin juttuihin kytkeytyi 114 tekoa. Näistä 66 tekoa liittyi työvoiman hyväksikäyttöön. Toisin sanoen koko aineiston 450 osateosta 14, 6 % liittyi ulkomaisen työvoiman hyväksikäyttöön.

⁵ Rikosnimikkeeksi on voitu kirjata esimerkiksi "työaika-suojelurikos" tai "kiskonnantapainen työsyryjintä", ja osatekoja on kirjattu esimerkiksi 10. Tämä voi tarkoittaa, että sama rikos on tehty 10 kertaa tai 10 työntekijän osalta.

Taulukko 33. Jutut joihin kirjattu ulkomaisen työvoiman hyväksikäyttöön liittyviä rikosnimikkeitä

Juttu 1. Teollisuuden alan yritys: Törkeä veropetos, Törkeä kirjanpitorikos, Luvattoman ulkomaisen työvoiman käyttö, Tutkinta liiketoimintakiellon määräämiseksi, Ulkomaalaisrikkomus, Törkeä veropetos

Juttu 2. Rakennusalan yritys: Törkeä veropetos, Törkeä kirjanpitorikos, Työnantajan ulkomaalaisrikkomus, Ulkomaalaisrikkomus, Törkeä veropetos, Rekisterimerkintärikos, Rekisterimerkintärikos

Juttu 3. Rakennusalan yritys: Törkeä veropetos, Kirjanpitorikos, Väärennys, Väärennys, Törkeä veropetos, Törkeä kirjanpitorikos, Luvattoman ulkomaisen työvoiman käyttö, Tutkinta liiketoimintakiellon määräämiseksi

Juttu 4. Työvoiman hankinta ja välitys Kiskonnantapainen työsyryntä, Työvälytysrikos, Markkinointirikos, Työsyryntä, Luvattoman ulkomaisen työvoiman käyttö, Kiskonnantapainen työsyryntä, Työsyryntä, Kiskonnantapainen työsyryntä, Luvattoman ulkomaisen työvoiman käyttö, Luvattoman ulkomaisen työvoiman käyttö, Luvattoman ulkomaisen työvoiman käyttö

Juttu 5*. Ravintola-alan yritys Kiskonnantapainen työsyryntä, Työaika-suojelurikos, Kiskonta, Työsopimuslakirikkomus, Työterveyspalveluiden laiminlyöminen, Väärän todistuksen antaminen viranomaiselle, Työturvallisuusrikos, Tutkinta liiketoimintakiellon määräämiseksi

Juttu 6*. Ravintola-alan yritys. Kiskonnantapainen työsyryntä, Työnantajan ulkomaalaisrikkomus, Työaika-suojelurikos, Työsopimuslakirikkomus, Työturvallisuusrikos

*Jutut 5 ja 6 koskevat samaa yritystä

Ulkomaista työvoimaa sisältäneiden juttujen ilmoitustavat

Ulkomaista työvoimaa sisältäneet jutut olivat tulleet ilmi useimmiten tutkittaessa (45 %) tai kirjeitse (38 %). Loput jutuista olivat tulleet ilmi henkilökohtaisen ilmoituksen kautta (10 %) tai muulla tavoin (7 %).

Ne yritykset jotka eivät olleet esitutkinta-aineiston perusteella käyttäneet ulkomaista työvoimaa, olivat myös tulleet useimmiten ilmi tutkittaessa (37 %) tai kirjeitse (26 %). Henkilökohtaisen ilmoituksen kautta oli tullut ilmi 16 % yrityksistä ja muulla tavoin viidennes yrityksistä.

Pakkokeinot ulkomaista työvoimaa sisältäneissä jutuissa

Ulkomaista työvoimaa sisältäneissä jutuissa (29 kpl) pakkokeinoja oli käytetty yhteensä 641 kappaletta, mikä on 53 % kaikista PUT -yksikön käyttämistä pakkokeinoista. Taulukoissa 34 ja 35 on esitetty erikseen vapautteen kohdistuneet ja muut pakkokeinot. Ulkomaista työvoimaa käyttäneisiin yrityksiin liittyviin rikosilmoituksiin liittyi keskimäärin 22 pakkokeinoja.

Niillä yrityksillä, jotka eivät olleet esitutkinta-aineiston perusteella käyttäneet ulkomaista työvoimaa, pakkokeinoja oli rikosilmoitusta kohden keskimäärin 14 eli vähemmän kuin ulkomaista työvoimaa käyttäneillä yrityksillä.

Liitetaulukossa 1. on esitetty erikseen niiden juttujen pakkokeinot, joissa itse rikosepäilyt liittyivät ulkomaisen työvoiman hyväksikäyttöön. Mainittuihin kuuteen juttuun oli kohdistettu yhteensä 98 pakkokeinoja vaihdellen jutuittain 4 – 29 pakkokeinoon. Siten PUT -yksikön suorittamista 1202 pakkokeinosta 8 % kohdistui ulkomaisen työvoiman hyväksikäyttöön liittyviin juttuihin.

Taulukko 34. PUT -yksikön jutuissa käytetyt vapauteen kohdistuneet pakkokeinot ulkomaista työvoimaa sisältäneissä jutuissa, N ja %

Vapauteen kohdistuneet pakkokeinot	Lukumäärä, N	%
Kiinniottaminen	105	37
Henkilökatsastus, takavarikko	59	20
Henkilökatsastusmääräykset	40	14
Vangitsemisvaatimus	39	13
Henkilötarkastus, takavarikko	31	11
Matkustuskieltopäätös	4	1
Noutomääräys	10	4
Yhteensä	288	100

Taulukko 35. PUT -yksikön jutuissa käytetyt muuhun kuin vapauteen kohdistuneet pakkokeinot ulkomaista työvoimaa sisältäneissä jutuissa, N ja %

Muuhun kuin vapauteen kohdistuneet pakkokeinot	Lukumäärä, N	%
Kotietsintämääräys, takavarikko	188	56
Kotietsintämääräys	116	31
Takavarikko	39	11
Takavarikkomääräys	10	2
Yhteensä	353	100

Rikoksella aiheutetut vahingot ja rikoshyöty ulkomaista työvoimaa sisältäneissä jutuissa

Ulkomaista työvoimaa sisältävien juttujen aiheuttamat rikosvahingot olivat yhteensä 9 308 405 euroa ja takaisin saatu rikoshyöty oli 2 651 011 euroa (taulukko 36). Näin ollen haltuun saadun omaisuuden osuus arvioidusta rikosvahingosta oli 28 %. Ulkomaista työvoimaa sisältäneistä jutuista kahdeksaantoista oli kirjattu rikosvahinkoja ja 16 jutusta oli saatu rikoshyötyä takaisin.

Niiden yritysten, joihin ei liittynyt ulkomaisen työvoiman käyttöä, rikosvahingot olivat yhteensä 5 678 572 euroa ja takaisin saatu rikoshyöty 1 680 030 euroa. Haltuun saadun omaisuuden osuus arvioidusta rikosvahingosta oli 30 %. Rikosvahinkoja oli kirjattu kahdeksaan tapaukseen ja viidestä oli saatu takaisin rikoshyötyä.

Jos rikosvahingon määrää tarkastellaan juttua kohden mediaanin perusteella, oli rikosvahinko suurempi ulkomaista työvoimaa sisältäneiden yritysten jutuissa (387 849 euroa) kuin niissä jutuissa,

joissa yritykset eivät olleet käyttäneet ulkomaista työvoimaa (177 222 euroa). Keskiarvon perusteella tarkasteltuna asia oli toisin päin. Keskiarvoa nostaa yksi suuri juttu, joka on PUT -yksikön tässä raportissa käsitellyn rikostutkimusaineiston suurin rikosvahinko, 4 miljoonaa euroa. Se ei siis kuulunut juttuihin, jossa olisi käsillä olevan aineiston perusteella havaittu käytetyn ulkomaista työvoimaa.

Takaisin saadun rikoshyödyn määrä oli keskimäärin pienempi ulkomaista työvoimaa sisältäneissä tapauksissa muihin tapauksiin verrattuna. Takaisin saatu rikoshyöty oli ulkomaista työvoimaa sisältäneissä jutuissa keskimäärin 165 688 euroa (mediaani 73 025 e) kun muissa jutuissa se oli 336 006 euroa (mediaani 252 489 e).

Taulukko 36. Rikosvahingot ja rikoshyöty ulkomaista työvoimaa sisältäneissä jutuissa ja niissä jutuissa, joissa ei ollut havaittu käyttäneen ulkomaista työvoimaa. Yhteissumma, pienin arvo, suurin arvo, mediaani, keskiarvo ja keskihajonta, euroa

	Ulkomaista työvoimaa sisältäneet rikosilmoitukset						
	Juttujen lukumäärä	Euroa yhteensä	Pienin arvo, euroa	Suurin arvo, euroa	Mediaani euroa	Keskiarvo euroa	Keskihajonta euroa
Arvioitu vahinkoarvo	18	9 308 405	84 550	1 768 373	387 849	517 134	430 045
Rikoshyöty	16	2 651 011	1841	894 386	73 025	165 688	238 616
	Muut rikosilmoitukset						
	Juttujen lukumäärä	Euroa yhteensä	Pienin arvo, euroa	Suurin arvo, euroa	Mediaani euroa	Keskiarvo euroa	Keskihajonta euroa
Arvioitu vahinkoarvo	8	5 678 572	31 690	4 000 000	177 222	709 822	1 343 427
Rikoshyöty	5	1 680 030	12 000	800 259	252 489	336 006	324 514

Esitutinnan kesto, ilmoitusviive ja tutkintaviive ulkomaista työvoimaa sisältäneissä jutuissa

Ulkomaista työvoimaa sisältäneiden juttujen keskimääräinen tutkinta-aika oli 474 vuorokautta (mediaani 470) ja ilmoitusviive 196 vuorokautta. Tutkintaviive oli ulkomaista työvoimaa sisältäneissä jutuissa kolme vuorokautta. (taulukko 37.)

Niiden yritysten jutuissa, joissa ei ollut havaittu käytetyn ulkomaista työvoimaa, esitutinnan kesto oli keskimäärin 234 vuorokautta (mediaani 230 vrk). Ilmoitusviive oli mainituissa jutuissa 353 vuorokautta ja tutkintaviive yhden vuorokauden.

Ulkomaista työvoimaa sisältävät jutut sitoivat selvästi kauemmin voimavaroja kuin ne jutut, joissa ulkomaista työvoimaa ei ollut käytetty.

Taulukko 37. Esitutinnan kesto (vrk), ilmoitusviive ja tutkintaviive ulkomaista työvoimaa sisältäneiden yritysten jutuissa (N= 29) ja niiden yritysten jutuissa, joiden ei ollut havaittu käyttäneen ulkomaista työvoimaa (N=19) (keskiarvo, mediaani sekä minimi- ja maksimiaika).

	Ulkomaista työvoimaa sisältäneet rikosilmoitukset		
	Esitutinnan kesto	Ilmoitusviive	Tutkintaviive
Keskiarvo	474	196	3
Mediaani	470	0	0
Minimi	98	0	0
Maksimi	1499	1616	48
	Muut rikosilmoitukset		
	Esitutinnan kesto	Ilmoitusviive	Tutkintaviive
Keskiarvo	234	353	1
Mediaani	230	119	0
Minimi	97	0	0
Maksimi	533	1688	20

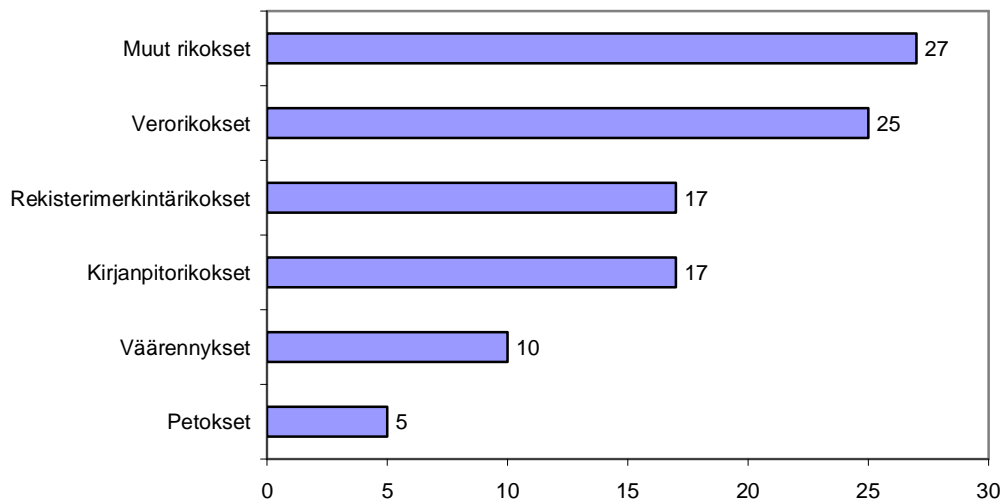
6.3 Vertailua "Talousrikokset rikosprosessissa" -tutkimuksen tuloksiin

Talousrikokset rikosprosessissa -tutkimuksessa tutkimuskohteena olivat kaikki sellaiset poliisin talousrikoksiksi luokittelemat ilmoitukset, joiden esitutkinta oli päätetty vuonna 2004. Tutkimuksessa tuotettiin kuvailevaa tietoa talousrikosten määrästä ja sisällöstä sekä talousrikosjuttujen prosessin kestosta ja prosessiin sisältyvistä viiveistä rikostutkinnasta tuomioon. (Hakamo, Jauhiainen, Alvesalo & Virta 2009, 22.) Tässä luvussa vertaillaan mainitun tutkimuksen tuloksia PUT- yksikön tutkimiin juttuihin. Vertailussa on syytä huomioida otosten suuruuserot ja se että muutama PUT -yksikön jutuista oli mukana molemmissa aineistoissa.

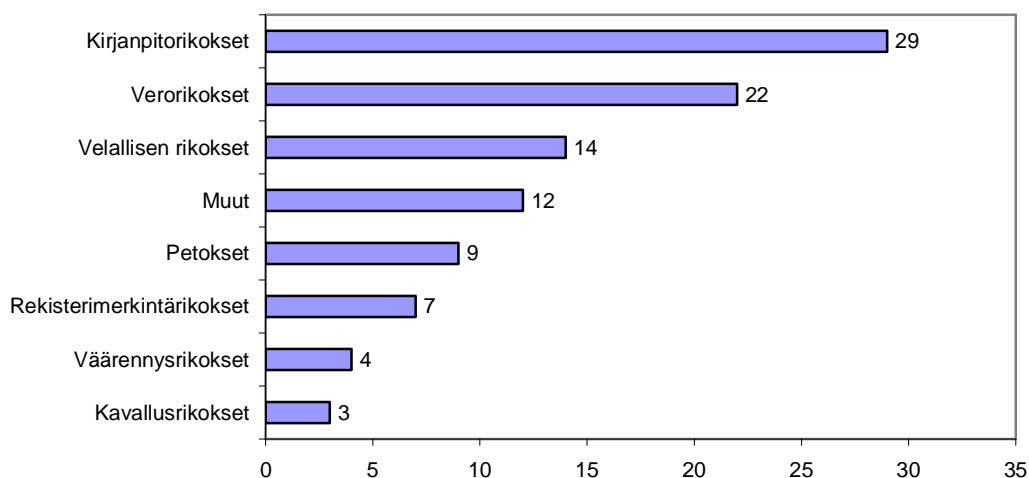
Käsillä olevan tutkimuksen 147 rikosilmoituksessa oli yhteensä 381 rikosnimikettä. Ilmoitusta kohden oli siten 2,6 rikosnimikettä. Talousrikokset rikosprosessissa -tutkimuksessa oli 1361 rikosilmoitusta, joissa oli yhteensä 3023 rikosnimikettä, joten nimikkeitä oli ilmoitusta kohden 2,2 (emt., 59).

Oheisissa kuvioissa 2 ja 3 on sekä PUT -yksikön tutkimien juttujen että Talousrikokset rikosprosessissa -tutkimuksen kohteena olleiden juttujen rikosnimikkeet. Kuviot 2 ja 3 osoittavat, että verorikosten osuus aineistoissa oli suunnilleen yhtä suuri, mutta kirjanpitorikoksia oli selvästi useammin (29 %) talousrikosaineistossa verrattuna PUT -yksikön tutkimiin tapauksiin (17 %). Muita rikoksia ja rekisterimerkintärikoksia oli puolestaan PUT-aineistossa useammin kuin talousrikosaineistossa. Velallisen rikoksia ja kavalluksia oli PUT -yksikön aineistossa kutakin vain yksi, kun velallisen rikoksia oli talousrikosaineistossa 14 % ja kavallusrikoksia 3 %. Aineistojen eroista huolimatta myös PUT -yksikön tutkimista jutuista suurin osa oli ns. perinteisiä talousrikoksia. Muut, yksittäiseen työntekijään kohdistuneet, ulkomaisen työvoiman väärinkäyttöön liittyvät rikosepäilyt olivat poikkeuksia.

Kuvio 2. Rikosnimikkeiden osuudet ryhmittäin PUT-yksikön tutkimissa jutuissa (N =381), %

Kuvio 3. Talousrikosnimikkeiden osuudet ryhmittäin Talousrikokset rikosprosessissa-tutkimuksessa (N = 3023), %

PUT -yksikön tutkimien juttujen arvioitu vahinkoarvo oli 17,6 miljoonaa euroa ja haltuun saadun omaisuuden määrä noin 5 miljoonaa euroa. Talousrikokset rikosprosessissa -tutkimuksen juttujen arvioitu vahinkoarvo oli 111 miljoonaa euroa ja haltuun saadun omaisuuden määrä 28 miljoonaa euroa (Emt., 78). Talousrikokset rikosprosessissa -tutkimuksessa haltuun saadun omaisuuden osuus arvioidusta vahingosta oli hieman pienempi (25 %) kuin PUT -yksikön jutuissa, joissa haltuun saadun omaisuuden osuus arvioidusta vahingosta oli 28 %. Koko maassa takasin saadun rikoshyödyn osuus arvioidusta rikoshyödyistä oli 29 % vuosina 2004 – 2007 (Talousrikollisuuden tilannekuva III/2008, 5) eli hieman suurempi kuin PUT -yksikössä.

Talousrikokset rikosprosessissa -tutkimuksessa tieto yrityksestä, jonka puitteissa rikos oli tapahtunut, oli kirjattu 1126 rikosilmoitukseen, eli enemmistössä rikosilmoituksia oli tämä tieto (83 %).

Yhteensä aineistossa mainittiin 1377 yritystä eli keskimäärin 1,2 yritystä ilmoituksessa. (Emt., 80). PUT -yksikön tutkimista jutuista ainoastaan kolmanneksessa oli tieto yrityksestä, jossa rikos oli tapahtunut.

Kuten PUT -yksikön tutkimiin juttuihin liittyvistä yrityksistä, myös Talousrikokset rikosprosessissa -tutkimuksessa esiintyneistä yrityksistä suurin osa (22 %) toimi rakennusallalla. Toiseksi suurimman osuuden muodostivat kiinteistöalalla toimivat yritykset (19 %) ja kolmanneksi suurimman osuuden tukku- ja vähittäiskaupan alalla toimivat yritykset (17 %) (Emt., 81-82). PUT -yksikön tutkimiin juttuihin liittyvistä yrityksistä jopa puolet toimi rakennusallalla, eli selvästi useampi kuin vertailtavassa tutkimuksessa. Toiseksi suurimman osuuden muodostivat PUT-aineistossa työvoiman hankintaan ja välittämiseen liittyvät yritykset (20 %) ja kolmanneksi suurimman osuuden monialaisesti toimivat yritykset. Ravintola-alaan, kuljetusalaan, isännöintiin ja kiinteistöhuoltoon sekä tukku- ja vähittäiskauppaan liittyviä yrityksiä oli PUT -yksikön tutkimien juttujen yrityksistä sen sijaan yhteensä vain 10 %. On huomattava, että PUT -yksikön tutkimien yritysten toimialatiedot ovat peräisin verotarkastuskertomuksesta perustuen kaupparekisteritietoihin kun taas Talousrikokset rikosprosessissa -tutkimuksen yritysten toimialatiedot on poimittu Yritys- ja yhteisötietojärjestelmästä ja luokiteltu Tilastokeskuksen toimialaluokituksen 2002 mukaisesti (Emt., 81). PUT -yksikön osalta poimittiin lisäksi poliisin esitutkintamateriaalista yrityksen tosiasiallisesti harjoittama toimiala.

Talousrikokset rikosprosessissa -tutkimuksessa suurimman osuuden (30 %) rikosilmoituksista oli tehnyt verottaja. Toiseksi useimmin ilmoittaja oli ollut syyttäjä (16 %) tai yksityishenkilö (16 %). Rikosepäilyistä noin joka kymmenes (11 %) oli tullut ilmi tutkittaessa. (Emt., 69.) PUT -yksikön tutkimista ilmoituksista lähes puolet (46 %) oli tullut ilmi tutkittaessa.

PUT -yksikön tutkimien juttujen esitutinnan keston keskiarvo oli 289 vuorokautta siinä missä Talousrikokset rikosprosessissa -tutkimuksen kohteena olleiden juttujen esitutinnan keston keskiarvo oli 473 vuorokautta (taulukot 41 ja 42). Myös ilmoitus- ja tutkintaviiveet olivat PUT -yksikön tutkimissa jutuissa lyhyemmät kuin talousrikosjutuissa keskimäärin. Esitutinnan kesto sekä ilmoitus- ja tutkintaviive on PUT -aineiston osalta laskettu samalla tavoin kuin Talousrikokset rikosprosessissa -tutkimuksessa.

Tässä yhteydessä on syytä mainita, että vuodesta 2005 talousrikosten tutkinta-aikojen trendi on ollut laskeva. Kun vuonna 2004 talousrikosjuttujen keskimääräinen kesto oli 442 vuorokautta, vuonna 2008 se oli 312 vuorokautta. (Talousrikollisuuden tilannekuva III/2008). Vuosina 2004-2007 tutkinnan kesto oli keskimäärin 381 vuorokautta. Talousrikokset rikosprosessissa -tutkimus käsitteli juttuja, joiden esitutkinta oli päätetty vuonna 2004. Kyseisenä vuonna kiinnitettiin erityisesti huomiota vanhojen talousrikosilmoitusten päättämiseen, mikä vaikutti tutkinta-aikojen pidentävästi. PUT -yksikön tutkimat jutut koskivat vuosia 2004 – 2007. Lisäksi tulee huomioida, että osa PUT -yksikön juttukokonaisuuksiin liittyvistä tapauksista siirrettiin tutkittavaksi muissa poliisiyksiköissä, ja että PUT -yksikkö keskittyi nimenmaan reaaliaikaiseen tutkintaan. Nämä seikat ovat saattaneet osaltaan vaikuttaa siihen, että PUT -yksikön tutkinta-ajat ovat keskimäärin lyhyemmät kuin Talousrikokset rikosprosessissa -tutkimuksen kohteena olevissa tapauksissa.

Taulukko 38. PUT -yksikön tutkimien juttujen esitutinnan kesto (vrk), ilmoitusviive ja tutkintaviive. (keskiarvo, mediaani sekä minimi- ja maksimiaika)

	Esitutinnan kesto	Ilmoitusviive	Tutkintaviive
Keskiarvo	289	174	11
Mediaani	191	42	0
Minimi	8	0	0
Maksimi	1499	1688	225

Taulukko 39. Talousrikokset rikosprosessissa tutkimuksen kohteena olleiden juttujen esitutinnan kesto (vrk), ilmoitusviive ja tutkintaviive. (keskiarvo, mediaani sekä minimi- ja maksimiaika)

	Esitutinnan kesto	Ilmoitusviive	Tutkintaviive
Keskiarvo	473	343	100
Mediaani	317	183	0
Minimi	0	0	0
Maksimi	2974	2743	1924

Ulkomaista työvoimaa sisältäneitä juttuja erikseen tarkasteltaessa, esitutinnan kesto kohosi samalle tasolle kuin Talousrikokset rikosprosessissa -tutkimuksessa ja mediaanilla mitattuna PUT -yksikön tutkimien ulkomaista työvoimaa sisältäneiden juttujen esitutinnan kesto oli jopa 153 vuorokautta pidempi kuin Talousrikokset rikosprosessissa -tutkimuksen juttujen.

6.4 Yhteenveto

Tässä tutkimuksessa erityisen tarkastelun kohteena ovat olleet keskusrikospoliisin PUT -yksikön tutkimat tapaukset 1.1.2004 – 15.5.2008. Kyseisellä ajanjaksolla PUT -yksikössä kirjattiin yhteensä 147 rikosilmoitusta ja esitutkimamateriaalista löytyi tietoja yhteensä 52 yrityksestä. Juttuihin liittyi todennäköisesti paljon muitakin yrityksiä, mutta esitutkinta-aineistoon niistä ei ollut kirjattu tietoja. PUT -yksikön kirjaamiin rikosilmoituksiin liittyy myös sellaisia tapauksia, joiden tutkinta suoritettiin muissa yksiköissä. Vaikka aineisto on tässä mielessä puutteellista, antaa se kuitenkin kuvan siitä, minkälaisiin yrityksiin PUT -yksikön tutkinta painottui. Esitutkinta-aineistosta löydetystä 52 yrityksestä 29 oli sellaisia, jotka olivat tutkimuksessa käytetyn aineiston perusteella todennettavasti käyttäneet ulkomaista työvoimaa. Neljä aineiston yritystä liittyi yrityshistoriansa eli aikaisempien toimintamiensä perusteella toinen toisiinsa. Lisäksi kaksi muuta yritystä liittyivät toinen toisiinsa aikaisempien toimintamiensä perusteella. Mainituissa tapauksissa kyse oli yrityksistä, jotka olivat käyttäneet ulkomaista työvoimaa. Bulvaani oli tietojen mukaan käytössä 29 yrityksessä.

Reilusti yli puolella (65 %) tutkituista yrityksistä oli esitutinnan yhteydessä tehdyn verotarkastuksen ajanjaksona enemmän kuin viisi toimeksiantajaa. Keskimäärin toimeksiantajia oli yrityksillä 17 kappaletta. Kysymys ei ole siis ollut satunnaisesta yritystoiminnasta, vaan rikosepäilyjen kohteena olleiden yritysten palveluja on käyttänyt laajahko tilaajakunta.

Rakennusala oli yleisin sekä yritysten ilmoittamista että tosiasiallisista toimialoista. Puolet yrityksistä toimi rakennusallalla. Toiseksi yleisintä oli, että yritys toimi tosiasiallisesti työvoiman hankinnan ja välittämisen parissa, vaikka vain kaksi yritystä oli ilmoittanut työvoiman hankinnan ja välittämisen

toimialakseen kaupparekisteriin. Sen sijaan monialaisen toiminnan oli ilmoittanut toimialakseen kolmannes yrityksistä, vaikka tosiasiallisesti esitutkimateriaalin mukaan monialaisesti toimi vain 8 % yrityksistä eli neljä yritystä. Yrityksistä kaksi harjoitti tosiasiallisesti kuittikauppaa. Nämä yritykset oli todennäköisesti perustettu pelkästään rikollista toimintaa varten. Ulkomaista työvoimaa käyttävistä yrityksistä selvä enemmistö toimi myös rakennusosalalla. Toiseksi useimmin yritykset toimivat työvoiman hankinnan ja välittämisen parissa. Yrityksistä kolmannes oli ilmoittanut kaupparekisteriin toimivansa monialaisesti, kun todellisuudessa monialaisesti toimi muutama yritys.

Yrityksistä 48:n osalta oli tiedossa yrityksen kaupparekisteriin ilmoittama toimiala ja 42:n osalta tieto kaupparekisteriin merkinnän alkamisvuodesta. Eniten yrityksiä oli merkitty kaupparekisteriin vuosina 2003 ja 2002, vaikkakin 17 yritystä (40 %) oli merkitty kaupparekisteriin jo ennen 2000-lukua. Näistä 11 yritystä oli merkitty kaupparekisteriin 1990-luvulla ja kuusi yritystä 1980-luvulla. Aineiston yritykset eivät siis ole pelkästään uusia yrityksiä. Ulkomaista työvoimaa käyttävistä yrityksistä suurin osa oli merkitty kaupparekisteriin 2000-luvulla, mutta yritysten joukossa oli jo 1980-luvulla ja 1990-luvulla toimintansa aloittaneita yrityksiä. Yrityksistä valtaosan osakepääoma oli alle 10 000 euroa.

Säännöllisistä työnantajista alle joka kolmannen ennakkoperintärekisteröinti kattoi koko työnantajana toimimisen ajanjakson. Yhdellä säännöllisenä työnantajana toimineella yrityksellä ennakkoperintärekisteröinnin ja työnantajana toimimisen ajanjakson erotus oli jopa 14 vuotta. Muutamalla yrityksellä erotus oli puolesta vuodesta pariin vuoteen. Useimmiten kyse oli kuitenkin kuukausista, viikoista tai päivistä. Arvonlisäverovelvollisten rekisteriin merkityistä yrityksistä 84 %:lla rekisteriin merkityistä yrityksistä oli laiminlyötyä arvonlisäveroa vastuullaan.

Yrityksistä 26 ei ollut ilmoittanut työntekijöitään eläkevakuutukseen, 14 yritystä oli tehnyt sen, mutta ei totuudenmukaisesti. Kahden yrityksen osalta asia oli epävarma. Vaikka yritysaineistossa oli runsaasti havaintoja hoitamatta jääneistä eläkevakuutusmaksuista, rikosilmoitusaineistoon oli kirjattu vain kaksi törkeää työeläkemaksuvakuutuspetosta.

Poliisin kirjauksia epäilyistä pimeästä työvoimasta löytyi 41 yrityksen osalta. Verottajan havaintojen mukaan tunnistamattomia eli pimeitä työntekijöitä oli työskennellyt yhteensä 17 yrityksessä. Tämä tarkoittaa joko sitä, että 24 yrityksen osalta poliisin epäily ei osoittautunut aiheelliseksi tai sitä, että tutkinta rajattiin pimeän työvoiman käytön osalta. Verottajan havaintojen mukaan pimeää työvoimaa käyttäneiden 17 yrityksen osalta viiden oli kirjattu käyttäneen ulkomaista työvoimaa. PUT - yksikön tutkimissa yrityksissä oli verottajan kirjausten mukaan yhteensä arviolta vajaa viisisataa tunnistamatonta työntekijää, joista noin puolet liittyi ulkomaista työvoimaa käyttäneisiin yrityksiin. Tunnistettuja työntekijöitä oli yhteensä 392, joista suuri osa (304) sisältyi ulkomaista työvoimaa sisältäneisiin juttuihin. Yleisimmin niin tunnistamattomia kuin tunnistettuja työntekijöitä arvioitiin yrityksissä olleen 1-10 henkilöä.

Kaikkien tutkittujen yritysten osalta verottajan arviot laiminlyödyistä arvonlisäveroista vaihtelivat yrityksestä riippuen 1371 eurosta 685 940 euroon ja arviot palkoista, joista ei ollut tehty ennakonpidätystä noin neljästä tuhannesta eurosta neljään miljoonaan euroon. Verottajan arvion mukaan palkkoja, joista ei ole tehty ennakonpidätystä oli maksettu yhteensä lähes 23 miljoonaa euroa, josta 16 miljoonaa kohdentui ulkomaista työvoimaa käyttäneisiin yrityksiin. Verottajan arvio tunnistamattomille työntekijöille maksetusta palkasta oli kaikkien yritysten osalta yhteensä runsaat 13 miljoonaa euroa. Ulkomaalaista työvoimaa käyttäneiden yritysten osuus tästä oli lähes 8 miljoonaa euroa. Yrityksiin liittyvistä rikoksista 72 % oli tullut ilmi tutkittaessa ja 12 % verottajan kautta. Yritykset,

joihin kohdistuvat rikosepäilyt liittyivät ulkomaisen työvoiman käyttöön, olivat käyttäneet Itä-Euroopasta tai Venäjältä tulevaa työvoimaa.

Kaikkia yrityksiä tarkasteltaessa yleisimpiä rikoksia olivat törkeät veropetokset (34 %), törkeät kirjanpitorikokset (18 %), rekisterimerkintärikokset (12 %) ja kirjanpitorikokset (7 %). Tutkintoja liiketoimintakieltoon määräämiseksi oli rikosnimikkeistä 5 %. Luvattoman ulkomaisen työvoiman käyttöjä oli tutkituista rikosnimikkeistä kuusi kappaletta (3 %), kiskonnantapaisia työsyryjintöjä viisi, ulkomaalaisrikkomuksia kaksi ja työnantajan ulkomaalaisrikkomuksia kaksi. Ainoastaan viidessä yrityksessä tutkittiin ulkomaisen työvoiman hyväksikäyttöön tai luvattomaan työvoimaan liittyviä rikosepäilyjä. Muissa yrityksissä tutkinta kohdistui työvoiman käyttöön liittyviin yllä mainittuihin ns. perustalousrikoksiin.

Ulkomaisen työvoiman hyväksikäyttöön liittyviä rikosepäilyjä oli kirjattu viiden yrityksen osalta: kahdessa rakennusalan yrityksessä, yhdessä teollisuuden toimialan, yhdessä työvoiman hankintaan ja välitykseen keskittyneessä yrityksessä sekä yhdessä ravintolatoimintaa harjoittavassa yrityksessä. Kolmessa näistä yrityksistä oli käytetty sekä pimeää että ulkomaista työvoimaa. Työvoiman hankintaa ja välitystä harjoittavaa yritystä ei epäilty vero- ja kirjanpitorikoksista, mutta kylläkin ulkomaisen työvoiman luvattomasta käytöstä ja kiskonnantapaisesta työsyryjinnästä. Samoin ravintolayrityksen epäiltiin käyttäneen ulkomaista työvoimaa laittomasti, mutta epäilyjä vero- tai kirjanpitorikoksista ei ollut kirjattu rikosilmoituksiin.

Rikosilmoituksia oli aineistoissa yhteensä 147 kappaletta. Rikosnimikkeitä oli yhteensä 381 ja osatekoja 450. Ulkomaista työvoimaa oli kirjattu liittyvän 29 ilmoitukseen (19, 7 %). Ulkomaisen työvoiman hyväksikäyttöön tai luvattoman työvoiman käyttöön liittyviä rikosepäilyjä liittyi yhteensä ainoastaan kuuteen (4 %) rikosilmoitukseen. Näissä jutuissa oli vähintään viisi rikosnimikettä, jotka liittyivät viiteen eri yritykseen. Hyväksikäyttöön tai luvattoman työvoiman käyttöön liittyviä rikosnimikkeitä löytyi aineistosta 22 kpl (6 %). Rikosnimikkeisiin saattaa liittyä yksi tai useampia osatekoja.⁶ Osatekoja oli aineistossa kaiken kaikkiaan 450. Näistä 66 (14,6 %) osatekoa liittyi työvoiman hyväksikäyttöön tai luvattomaan käyttöön.

Aineiston 147 jutuista neljä (3 %) oli luokiteltu järjestäytyneeseen rikollisuuteen kuuluvaksi. Ulkomaisen työvoiman tai pimeän työvoiman käyttöön liittyvät jutut eivät olleet luokiteltuja järjestäytyneeseen rikollisuuteen kuuluviksi.

Ulkomaista työvoimaa sisältäneiden yritysten juttujen rikosnimikkeiden määrä oli korkeampi (noin 5 juttua kohden) kuin niiden yritysten juttujen, joissa ei ollut havaittu käytetyn ulkomaista työvoimaa (3,8 juttua kohden). Ulkomaista työvoimaa sisältäneisiin juttuihin oli myös kohdistettu enemmän pakkokeinoja. Lisäksi ulkomaista työvoimaa sisältävien juttujen esitutinnan kestot olivat pidempiä kuin muiden juttujen.

Jos rikosvahingon määrää tarkastellaan juttua kohden mediaanin perusteella, oli arvioitu rikosvahinko suurempi ulkomaista työvoimaa sisältäneiden yritysten jutuissa (387 849 euroa) kuin niissä jutuissa, joissa yritykset eivät olleet käyttäneet ulkomaista työvoimaa (177 222 euroa). Keskiarvon perusteella tarkasteltuna asia oli toisin päin. Keskiarvoa nostaa yksi suuri juttu, joka on PUT - yksikön tässä raportissa käsitellyn rikostutkimusaineiston suurin rikosvahinko, 4 miljoonaa euroa.

⁶ Rikosnimikkeeksi on voitu kirjata esimerkiksi "työaika-suojelurikos" tai "kiskonnantapainen työsyryjintä", ja osatekoja on kirjattu esimerkiksi 10. Tämä voi tarkoittaa, että sama rikos on tehty 10 kertaa tai 10 työntekijän osalta.

Se ei siis kuulunut juttuihin, joissa esitutkinta-aineiston kirjausten perusteella olisi käytetty ulkomaista työvoimaa.

Takaisin saadun rikoshyödyn määrä oli keskimäärin pienempi ulkomaista työvoimaa sisältäneiden yritysten tapauksissa verrattuna muihin yrityksiin. Takaisin saatu rikoshyöty oli ulkomaista työvoimaa sisältäneiden yritysten jutuissa keskimäärin 165 688 euroa (mediaani 73 025 e) kun muiden yritysten jutuissa se oli 336 006 euroa (mediaani 252 489 e).

Put - yksikön tutkimissa tapauksissa käytettiin yhteensä 1202 pakkokeinoja. Ulkomaista työvoimaa sisältäneissä jutuissa (29 kpl) pakkokeinoja oli käytetty yhteensä 641 kappaletta, mikä on 53 % kaikista PUT -yksikön käyttämistä pakkokeinoista. Pakkokeinosta 8 % kohdistui ulkomaisen työvoiman hyväksikäyttöön tai luvattomaan käyttöön liittyviin juttuihin.

Tutkimuksessa vertailtiin PUT -yksiköstä saatuja tuloksia Talousrikokset rikosprosessissa - tutkimuksen tuloksiin. Siinä tutkimuskohteena olivat kaikki poliisin talousrikoksiksi luokittelemat ilmoitukset, joiden esitutkinta oli päätetty vuonna 2004. Verorikosten osuus aineistoissa oli suunnilleen yhtä suuri, mutta Talousrikokset rikosprosessissa -tutkimuksen aineistossa kirjanpitorikoksia oli useammin (29 %) PUT -yksikön tutkimiin tapauksiin (17 %) verrattuna.

PUT -yksikön tutkimissa jutuissa rikosnimikkeiden määrä juttua kohden oli 2,6. Talousrikokset rikosprosessissa -tutkimuksessa vastaava luku oli 2,2 eli samaa suuruusluokkaa. PUT -yksikön tutkimissa jutuissa oli enemmän niin sanottuja muita rikoksia ja rekisterimerkintärikoksia kuin talousrikosaineistossa. Aineistojen eroista huolimatta myös PUT -yksikön tutkimista jutuista suurin osa oli ns. perinteisiä, fiskaalisiin intresseihin painottuvia talousrikoksia. Ulkomaisiin työntekijöihin kohdistuneita oikeudenloukkauksia tutkittiin vähän.

Talousrikokset rikosprosessissa -tutkimuksessa tieto yrityksestä, jonka puitteissa rikos oli tapahtunut, oli kirjattu 1126 rikosilmoitukseen, eli enemmistössä rikosilmoituksia oli tämä tieto (83 %). Yhteensä aineistossa mainittiin 1377 yritystä eli keskimäärin 1,2 yritystä ilmoituksessa. PUT -yksikön tutkimista jutuista ainoastaan kolmanneksessa oli tieto yrityksestä, jossa rikos oli tapahtunut eli yrityksiä rikosilmoitusta kohden oli koko PUT -aineistoa tarkasteltaessa 0,35. Kuten PUT -yksikön tutkimiin juttuihin liittyvistä yrityksistä, myös Talousrikokset rikosprosessissa -tutkimuksessa esiintyneistä yrityksistä suurin osa toimi rakennusalalla. PUT -yksikön jutuissa rakennusala oli kuitenkin selvästi korostuneempi toimiala.

Talousrikokset rikosprosessissa - tutkimuksessa haltuun saadun omaisuuden osuus arvioidusta vahingosta oli hieman pienempi (25 %) kuin PUT -yksikön jutuissa, joissa haltuun saadun omaisuuden osuus arvioidusta vahingosta oli 28 %. Koko maassa takaisin saadun rikoshyödyn osuus vuosina 2004 – 2007 oli 29 %. Takaisin saadun rikoshyödyn osuus PUT -yksikössä oli samaa suuruusluokkaa kuin ns. perustalousrikostutkinnassa.

PUT -yksikön tutkimien juttujen esitutkinnan keston keskiarvo oli 289 vuorokautta siinä missä Talousrikokset rikosprosessissa -tutkimuksen kohteena olevien juttujen esitutkinnan keston keskiarvo oli 473 vuorokautta vuonna 2004. Tässä yhteydessä on syytä mainita, että vuodesta 2005 talousrikosten tutkinta-aikojen trendi on ollut laskeva. Kun vuonna 2004 talousrikosjuttujen keskimääräinen kesto oli 442 vuorokautta, vuonna 2008 se oli 312 vuorokautta. (Talousrikollisuuden tilannekuva III/2008).

PUT -yksikön ulkomaista työvoimaa sisältäneitä juttuja erikseen tarkasteltaessa, esitutinnan kesto kohosi 153 vuorokautta pidemmäksi (mediaanilla mitattuna) kuin Talousrikokset rikosprosessissa - tutkimuksen jutuissa. Myös niiden PUT -yksikön tutkimien tapausten jutuissa, joissa ei ollut havaittu käytetyn ulkomaista työvoimaa, esitutinnan kesto oli selvästi lyhyempi kuin ulkomaalaisjutuissa. Ulkomaista työvoimaa sisältävät jutut sitoivat selvästi kauemmin voimavaroja kuin ne jutut, joissa ulkomaista työvoimaa ei ollut käytetty. Tuloksessa heijastuu ulkomaista työvoimaa sisältävien juttujen työläys.

Ilmoitus- ja tutkintaviiveet olivat PUT -yksikön tutkimissa jutuissa lyhyemmät kuin talousrikosjutuissa keskimäärin. PUT -yksikköhän perustettiin reaaliaikaisen tutinnan toteuttamiseen ja tuloksissa näkyy se, että ilmoitetut rikokset ovat olleet tuoreita ja tutkinta on päästy aloittamaan ripeästi tai alkanut rikoksen ollessa vasta tekeillä.

Yllä kuvattujen tulosten valossa PUT -yksikön tutkimat tapaukset eivät näytä poikkeavan kovin paljon niin sanotusta perustalousrikostutunnasta, jonka osalta PUT -yksikön toiminta oli tutkinta-ajalla mitattuna keskimääräistä parempaa. PUT -yksikkö ei kuitenkaan näytä onnistuneen toteuttamaan sille asetettuja ulkomaiseen työvoimaan liittyviä tavoitteita. Ulkomaisen työvoiman hyväksikäytön estäminen oli keskeisessä asemassa niissä asiakirjoissa, joissa yksikön tarvetta perusteltiin. Valvontayksikön perustamista valmistelevan työryhmän mietinnössä korostettiin, että valvonnan ei tule keskittyä ainoastaan ulkomaisen työvoimaan liittyviin työehtoihin, vaan valvonnan kohteeksi tulee ottaa väärinkäytökset kokonaisuudessaan. Ajatuksena lieenee siis ollut, että työehtoihin liittyvien laiminlyöntien lisäksi PUT -yksikössä tutkitaan myös vero - ja muita talousrikoksia. Tutkinta näyttää kuitenkin keskittyneen pääosin jälkimmäiseen kategoriaan. Ulkomaalaisiin työntekijöihin kohdistuneisiin oikeudenloukkauksia tai luvattoman työvoiman käyttöön liittyviä rikosnimikkeitä oli kirjattu PUT -yksikön rikosilmoituksiin vähän. Tällaisia havaintoja esiintyi rikosilmoituksista 4 %:ssa, ilmoituksiin kirjatusta rikosnimikkeistä 6 %:ssa ja ilmoituksiin kirjatusta osateoista 14, 6 %:ssa. Ulkomaista työvoimaa oli ylipäättään kirjattu käytetyn vain joka viidennessä rikosilmoituksessa. PUT -yksikön tutkimista yrityksistä vain puolet käytti ulkomaista työvoimaa ja ainoastaan joka kymmenteen yritykseen liittyi hyväksikäyttöä tai luvattonta käyttöä koskeva rikosepäily. Vaikka aineistoon sisältyy rajoitteita, eikä se kerro koko totuutta PUT -yksikön selvittämien tapausten laajuudesta, kertovat edellä mainitut luvut kuitenkin tutkinnan painottumisesta. Rikoksia, joissa oikeudenloukkauksen kohteena oli ulkomainen työntekijä, tutkittiin vähän. Tutkinta painottui rikoksiin, jossa uhrin asemassa oli verottaja tai muut yritykset. Aineiston perusteella ei ole mahdollista päätellä, jätettiinkö ulkomaalaisiin työntekijöihin liittyvät väärinkäyttötapaukset tutkimatta vai olivatko tapaukset sellaisia, että niissä ei ollut laittomaan hyväksikäyttöön viittaavaa toimintaa.

Liitetaulukot 1-3

Liitetaulukko 1. Juttujen ilmitulotavat jutun rikosnimikkeiden määrään mukaan

I lmitulotavat, jos rikosnimikkeitä jutussa yksi	N	%
Tutkittaessa	25	45
Henkilökohtaisesti	23	41
Kirje tms.	6	11
Puhelin	1	2
Muu	1	2
Yhteensä	56	100
I lmitulotavat, jos rikosnimikkeitä jutussa kaksi	N	%
Tutkittaessa	28	58
Henkilökohtaisesti	8	17
Kirje tms.	7	15
Muu	4	8
Puhelin	1	2
Yhteensä	48	100
I lmitulotavat, jos rikosnimikkeitä jutussa kolme	N	%
Tutkittaessa	5	71
Henkilökohtaisesti	2	29
Yhteensä	7	100
I lmitulotavat, jos rikosnimikkeitä jutussa neljä	N	%
Tutkittaessa	4	40
Kirje tms.	4	30
Henkilökohtaisesti	1	10
Muu	1	10
Yhteensä	10	100
I lmitulotavat, jos rikosnimikkeitä jutussa viisi	N	%
Tutkittaessa	8	80
Kirje	2	20
Yhteensä	10	100
I lmitulotavat, jos rikosnimikkeitä jutussa kuusi	N	%
Kirje tms.	3	50
Henkilökohtaisesti	2	33
Muu	1	17
Yhteensä	6	100
I lmitulotavat, jos rikosnimikkeitä jutussa seitsemän	N	%
Kirje tms.	2	50
Tutkittaessa	1	25
Muu	1	25
Yhteensä	4	100
I lmitulotavat, jos rikosnimikkeitä jutussa kahdeksan	N	%
Kirje tms.	2	50
Tutkittaessa	1	25
Henkilökohtaisesti	1	25
Yhteensä	4	100

Liitetaulukko 2. Niiden juttujen pakkokeinot, joissa oli ulkomaisen työvoiman käyttöön liittyviä rikosepäilyjä, N

Tutkintatoimenpide/ pakkokeino	Juttu 1	Juttu 2	Juttu 3	Juttu 4	Juttu 5	Juttu 6	Yhteensä, N
Kiinniottaminen	5	6	5	-	2	-	18
Kotietsintämääräys, takavarikko	2	4	9	1	3	-	19
Kotietsintämääräys	2	3	5	1	12	1	24
Henkilökatsastus, takavarikko	1	3	4	-	2	-	10
Henkilökatsastusmääräykset	1	3	3	-	-	-	7
Noutomääräys	-	-	3	-	-	-	3
Takavarikko	-	1	-	2	2	1	6
Henkilötarkastus, takavarikko	-	2	-	-	-	-	2
Matkustuskieltopäätös	-	2	-	-	-	-	2
Vangitsemisvaatimus	-	1	-	-	3	-	4
Takavarikkomääräys	-	-	-	1	-	2	3
Yhteensä, N	11	25	29	5	24	4	98

Liitetaulukko 3. Arvioita ulkomaisen työvoiman määrästä Suomessa

Tiedon lähde	Työvoiman tyyppi	Vuosi	Arvio määrästä
Tilastokeskus, työssäkäynti-tilastot	vakinaisesti asuvat ulkomaalaiset työlliset	2008	58 862 (2,5 % työllisistä)
TEM, työolobarometri (vastaajina palkansaajat)	maahanmuuttajataustaiset työntekijät	1997	23 %:ssa toimipaikkoja ainakin yksi maahanmuuttaja
TEM, työolobarometri (vastaajina palkansaajat)	maahanmuuttajataustaiset työntekijät	2008	37 %:ssa toimipaikkoja ainakin yksi maahanmuuttaja
EK (vastaajina EK:n jäsenyritykset)	ulkomaalaiset työntekijät	2009	9 %:ssa jäsenyrityksiä, 18 000 henkilöä
TEM (rekisteriaineistoja)	tilapäiset ulkomaalaiset työntekijät	2009	30 000–40 000 tilapäistyöntekijää
Tilastokeskus (Lith: kansantalouden tilipidon laskennalliset työtunnit ja kotimaisten ammattirakentajien työtunnit)	ulkomainen työvoima rakennusalalla	2007	30 000 työtuntia
TTL: Työ ja terveys (haastattelu, työssä olevat henkilöt)	maahanmuuttajataustaiset työntekijät	2009	työssä käyvistä 30 % ilmoitti omalla työpaikallaan olevan maahanmuuttajataustaisia työntekijöitä.

Lähteet

- Alvesalo A. ja Hakamo T. (2009) Valvontaa ja vastuuta ulkopuolisen työvoiman käyttöön. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 51/2009, Työ ja yrittäjyys. Työ- ja elinkeinoministeriö.
- Alvesalo, A. ja Virta, E. (2008) Rakennusalan harmaan talouden vaikutukset uhrien näkökulmasta. Talousrikollisuuden tilannekuva III/2008.. Viranomaisyhteistyön kehittämisprojekti s. 18-22
- Felliini, Ivana, Ferro Anne, Fullin Giovanna (2007): Recruitement processes and labour mobility: The construction industry in Europe. *Work, Employment and Society*. 2007; Vol 21(2), 277-298.
- Hakamo T., Jauhiainen K., Alvesalo A. ja Virta E. (2009) Talousrikokset rikosprosessissa. Poliisiammattikorkeakoulun tutkimuksia 33/2009. Tampere: Poliisiammattikorkeakoulu.
- Herzen-Oosi von N , Harju, H., Haaken , N. ja Aro T. (2009) Ulkomaalaisten tilapäinen työnteko Suomessa. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 37/2009
- Hirvonen, M., Lith, P ja Walden R. (2010) Suomen kansainvälistyvä harmaa talous. Eduskunnan tarkastusvaliokunnan julkaisu 1/2010.
- Huhtanen, Jarmo (2009) Virolaiset hämäräfirmat häiriköivät rakennusurakoissa. Helsingin Sanomat 25.11.2009, Kotimaa-sivut.
- Kankaanranta, T. ja Muttilainen, V. (2009) Kuittikauppa rakennusalan talousrikollisuutena. Tampere: Poliisiammattikorkeakoulu.
- Keskusrikospoliisi, rikostietopalvelu (2008) Yrityksiin kohdistuvan ja niitä hyödyntävän rikollisuuden tilannekuva. Syksy 2008.
- Keskusrikospoliisi, rikostietopalvelu (2009) Yrityksiin kohdistuvan ja niitä hyödyntävän rikollisuuden tilannekuva. Syksy 2009.
- Keskusrikospoliisi, pääosasto ja rikostietopalvelu (2007) Yrityksiin kohdistuva rikollisuus- teemati-lannekuva. Ulkoistamiseen ja alihankintaan liittyvä rikollisuus.
- Lardot et al. (2004) Talousrikostorjuntaan vaikuttavan lainsäädännön kehittäminen. Työryhmän loppuraportti. Sisäasiainministeriön julkaisusarja 36/2004, Sisäinen turvallisuus. Sisäasiainministeriö.
- Lith, P. (2009) Vuokratyövoima Suomessa 2008. Muistio koti - ja ulkomaisen vuokratyövoiman käytön laajuudesta, pelisäännöistä ja henkilöstöpalveluyrityksistä. Suunnittelu- ja tutkimuspalvelut Pekka Lith.

Lith, P. (2008) Rakennusala muuttuvassa maailmassa 2008. Muistio ulkomaisesta työpanoksesta Suomessa ja yritystoimintaan liittyvistä pelisäännöistä. Suunnittelu- ja tutkimuspalvelut Pekka Lith.

Marttinen, J., Virta, E., Niemelä, M. ja Seppälä R. (2009) Talousrikollisuuden tilannekuva I/2009. Poliisin tietoon tullut talousrikollisuus. Tilastokatsaus. Viranomaisyhteistyön kehittämisprojekti.

Rakennusliitto RT ry ja Rakennusliitto ry (2007) Opas ulkomaalaisten työskentelystä Suomessa.

Ranta-aho, M. ja Terenius, M. (2009) Pimeän ulkomaisen työvoiman torjunta ja valvonta, PUT-hanke 2004-2008

Ruth, K. et al. (2008) Työllisyyskertomus vuodelta 2008. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 18/2009, Työ ja yrittäjyys. Työ- ja elinkeinoministeriö.

Rytkönen, P. (1995) Näkymättömästä näkyväksi – selvitys piilotalouden toimialoista. Muistio 1995:5. Tilastokeskus.

Salonen, Juha (2010) Vuokratyövoiman ketjutus verojen kiertämiseksi yleistynyt. Helsingin Sanomat 3.1.2010, Kotimaa-sivut.

Sisäasiainministeriön poliisiosasto (2003) Ulkomaalaisten työntekijöiden työsuhteiden valvonta. Poliisiosaston julkaisusarja 9/2003. Työryhmän mietintö.

Sorainen, O. (2007) Ulkomaalainen työntekijä. Rekrytointi, maahantulo ja työnteke. Helsinki: Edita.

Sosiaali- ja terveysministeriön työryhmä (2008) Esitys eduskunnalle laiksi viranomaisten välisestä yhteistyöstä harmaan talouden ja talousrikollisuuden torjunnassa.

Talousrikollisuuden tilannekuva III/2008 (2008) Poliisin tietoon tullut talousrikollisuus, viranomaisyhteistyö, tutkimus. Viranomaisyhteistyön kehittämisprojekti.

Taloustutkimus (2008) Yritysten rikosturvallisuus 2008: Riskit ja niiden hallinta. Keskuskaupkamari ja Helsingin seudun kauppakamari.

Tamminen, J. (2008) Ulkomaisen työvoiman käyttö muuna kuin omana palkattuna työvoimana rakennusyrityksessä. Pro gradu- tutkielma. Lappeenrannan teknillinen yliopisto.

Tuomaala M. & Torvi K. (2008) Kohti työperusteista maahanmuuttoa: Ulkomailta palkattavan työvoiman tarpeen arviointi. Työ- ja elinkeinoministeriön analyysijä 9/2008.

Työministeriö (2003) Ulkomaalaisten työntekijöiden työsuhteissa noudatettavien ehtojen valvonta. Työryhmän mietintö. Työhallinnon julkaisu 324.

Työministeriö (2006) Hallituksen maahanmuuttopoliittinen ohjelma. Työhallinnon julkaisu 371.

Vartia, M., Bergbom, B., Giorgiani, T., Rintala-Rasmus, A., Riala, R. & Salminen, S. (2007) Monikulttuurisuus työn arjessa. Helsinki: Työterveyslaitos ja työministeriö.

Osint Oy (2007) Ulkomainen työvoima Suomessa. Esiselvitys.

Uudenmaan työsuojelupiiri (2009) Ulkomaalaisten työntekijöiden työnteko-oikeuden ja työsuhteen ehtoja valvovan tiimin raportti vuoden 2008 peruskirjan toteutumisesta.

Valtioneuvosto (2006) Hallituksen maahanmuuttopoliittinen ohjelma. Valtioneuvoston periaatepäättös 19.10.2006. Työhallinnon julkaisu 371.

Valtionvarainministeriö (1994) Harmaan talouden selvitystyöryhmän välimuistio. Valtiovarainministeriön työryhmämuistioita 1994:21. Helsinki: valtiovarainministeriö.

Verohallinto (2008) Rakennusala verovalvonnan erityiskohteena vuosina 2008 – 2011. Lehdistöiedote 14.1.2008.

Verohallinto (2008) Raksa-hanke. 18.9.2008.

Väänänen, A. (2007) Ulkomaalaisten tapaturmat kasvussa. Tapaturmavakuutus 1/2007.

Wrede, S. & Nordberg C. (2009) Vieraita työssä. Työelämän etnistyvä eriarvoisuus. Helsinki: Palmenia.

Ylöstalo, P. & Jukka, P. (2009) Työolobarometri. Lokakuu 2008. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisu. Työ ja yrittäjyys 33/2009. Helsinki: Työministeriö.

Internetlähteet:

<http://www.avi.fi/fi/Tiedotepalvelu/2010/Sivut/Maataloudenkausityovoimankayttourakkapalkkauksenkirjavatkaytannotvaaristavatkilpailua.aspx> Maatalouden kausityövoiman käyttö – urakkapalkkauksen kirjat käytännöt vääristävät kilpailua <18.6.2010>

<http://www.etk.fi/Page.aspx?Section=40904&Item=25670> Lähetettyjen työntekijöiden määrä noussut huomasti <29.1.2010>

<http://www.hbl.fi/text/inrikes/2010/4/24/w46137.php> Heinäluoma vill stoppa invandringen Huvustadsbladet 24.4.2010 <8.6.2010>

<http://www.hs.fi/kotimaa/artikkeli/Kiinalaiset+kivimiehet+eiv%C3%A4t+saa+viel%C3%A4+palkkojaan/1135231967453> Kiinalaiset kivimiehet eivät vielä saa palkkojaan. Helsingin Sanomat/ STT 20.11.2007. <8.4.2010>

<http://www.hs.fi/kotimaa/artikkeli/Kiinalaiset+kivimiehet+saamassa+muhkeat+korvaukset/1135230291874> Kiinalaiset kivimiehet saamassa muhkeat korvaukset. Helsingin Sanomat/ STT 14.9.2007. <8.4.2010>

<http://www.hs.fi/kotimaa/artikkeli/Korvauksista+sovinto+kiinalaisravintolan+jutussa+Savonlinnassa/1135242980570> Korvauksista sovinto kiinalaisravintola jutussa. Helsingin Sanomat 23.1.2009. <8.4.2010>

<http://www.iltasanomat.fi/uutiset/kotimaa/uutinen.asp?id=1648113> Ehdollista vankeutta kiinalaisravintolan jutussa. Iltasanomat 20.2.2009. STT. <8.4.2010>

<http://www.intermin.fi/intermin/home.nsf/Pages/83A14CDC7639353EC2256FD5002DEEA7> Kansallinen ihmiskaupan vastainen toimintasuunnitelma luovutettiin ulkoministeri Tuomiojalle. Ulkoasiainministeriön tiedote 31.3.2005. <9.4.2010>

<http://www.migri.fi/netcomm/content.asp?path=8,2470> Maahanmuuttovirasto <27.1.2010>

<http://www.migri.fi/netcomm/content.asp?path=8,2473,2707> Työntekijät <14.10.2009>

<http://www.migri.fi/netcomm/content.asp?path=8,2473> Työnteko Suomessa <28.1.2010>

<http://www.migri.fi/netcomm/content.asp?article=1957> Muut kuin EU-kansalaiset ja heihin rinnastettavat: Työntekijän oleskelulupa <14.10.2009>

http://www.mol.fi/mol/fi/02_tyosuhteet_ja_lait/02_ulkom_suomessa/05_verotus/index.jsp Ulkomaalaisen verotus <28.1.2010>

<http://www.mtv3.fi/uutiset/arkisto.shtml/arkistot/kotimaa/2004/06/304263> Kiinalaisten kivimiesten syrjinnästä sakkoja Lähde: MTV3, 30.6.2004

<http://www.palkkatyolainen.fi/pt2007/pt0807/p071003-t5.html> Maahanmuutto uutta ay-liikkeelle. Palkkatyolainen 8/07 <2.12.2009>

<http://www.poliisi.fi/poliisi/bulletin.nsf/vwSearchView/BB2BD65A20833AF6C22576C7002B36C3> Laittoman maahantulon torjunta tehostunut Helsingissä <16.6.2010>

<http://www.poliisi.fi/poliisi/bulletin.nsf/vwSearchView/75F913253E933029C2257402002CF0E6> Kiskonnantapaisen työsyrynnän tutkinta savonlinnalaisravintolassa valmistunut , 04.03.2008 Keskusrikospoliisin tiedote. <28.1.2010>

<http://www.prh.fi/fi/kaupparekisteri/yleista.html> Kaupparekisterin esittely <27.1.2010>
http://pxweb2.stat.fi/Database/StatFin/oik/syyttr/syyttr_fi.asp <3.8.2010>

<http://www.rakennusliitto.fi/tallinn/?x2781243=2781255> Rakennusliitto perusti toimiston Tallinnaan <25.1.2010>

<http://www.rakennusteollisuus.fi/RT/Ty%c3%b6markkinat/Harmaan+talouden+torjunta> Rakennusteollisuus: Sopimus urakoitsijan ilmoittamismenettelystä <28.1.2010>

<http://www.rakennusteollisuus.fi/Talonrakennus/Aluetoimistot/Uusimaa/Ulkomainen+tyovoima+Uudellamaalla/> Rakennusteollisuus RT: Ulkomainen työvoima Uudellamaalla <21.1.2010>

<http://www.rakli.fi/linkit/julkaisutjaohjeet//ohjeetjasuosituksset/rakennuttaminenohjeet/harmaantorjunta/default.aspx> Rakennusalan järjestöt tukevat terveitä markkinoita <7.4.2010>

http://www.stat.fi/artikkelit/2007/art_2007-11-07_005.html Lith P. (2007) Työnteko yli rajojen lisääntyy. Tieto & trendit -lehti 7/2007, Tilastokeskus internetosoitteessa <27.1.2010>

http://www.stat.fi/artikkelit/2009/art_2009-09-30_008.html?s=0 Ulkomaalaisten tilapäisen työnteon tilastointi on hajanaista ja puutteellista <4.6.2010>

http://www.stat.fi/til/tyokay/2008/tyokay_2008_2010-04-20_tie_002_fi.html. Työllisten osuus koko väestöstä suomalaisia suurempi useilla kansalaisuusryhmillä <2.8.2010>

http://www.thl.fi/fi_FI/web/fi/tiedote?id=22671 Ulkomaalaistaustaisten osuus kasvanut sosiaali- ja terveydenhuollossa 2000-luvulla <18.6.2010>

http://tilastokeskus.fi/tup/suoluk/suoluk_vaesto.html#ulkomaidenkansalaiset Väestö <11.12.2009>

http://www.ttl.fi/fi/verkkokirjat/tyo_ja_terveys_suomessa/Documents/tyo_ja_terveys_haastattelut/utkimus_2009.pdf Työ ja terveys 2009. <10.8.2010>

http://www.tyosuojelu.fi/fi/ajankohtaista_uusimaa/2488 Ulkomaalaisia sopimuskumppaneita koskevien tilaajavastuuselvitysten puutteet yleisiä rakennusalalla <27.1.2010>

<http://www.tyosuojelu.fi/fi/1165/2759> Venäläisten bussikuskien syrjintä tuli kalliiksi. Työsuojeluhallinnon tiedote 1.10.2009. <7.4.2010>

http://www.tyosuojelu.fi/fi/uutsp_ulkomainen <28.1.2010>

http://www.vero.fi/?article=914&domain=VERO_MAIN&path=5,40,89&language=FIN Ennakkoperintärekisteri pähkinänkuoressa <27.1.2010>

http://www.vero.fi/?article=2015&domain=VERO_MAIN&path=5,40,87&language=FIN#b Kuvataiteilijoiden arvonlisäverotuksesta 1.1.2003 alkaen <28.1.2010>

<http://vero.fi/nc/doc/download.asp?id=1874;711148> Uuden yrittäjän vero-opas. Verohallinnon julkaisu 49.07.2007 <25.1.2010>

<http://www.vero.fi/nc/doc/download.asp?id=1512;55880> Ennakkoperintärekisteri <9.8.2010>

http://yle.fi/alueet/teksti/lappi/2009/08/professori_marjanpoimijoiden_asema_perustuslain_vastainen_en_929809.html Professori: Marjanpoimijoiden asema perustuslain vastainen. Yle Lappi/ Tapio Räihä, 14.08.2009. <8.4.2010>

http://yle.fi/alueet/teksti/lappi/2009/08/sak_marjanpoimijoita_alistetaan_ja_hyvaksikaytetaan_933111.html SAK: Marjanpoimijoita alistetaan ja hyväksikäytetään. Yle Lappi 17.8.2009. <8.4.2010>

http://yle.fi/alueet/teksti/lappi/2009/08/tyosuojelupiiri_ei_puutu_marjanpoimintaan_937867.html Työsuojelupiiri ei puutu marjanpoimintaan. Yle Lappi 19.8.2009. <8.4.2010>

<http://www.ymparistokeskus.fi/download.asp?contentid=91822&lan=fi> Raksa-hankesuunnitelma.
Verohallinto 18.9.2008. <28.1.2010>

http://www.stat.fi/til/tyokay/2008/tyokay_2008_2010-04-20_tie_002_fi.html. Työllisten osuus koko väestöstä suomalaisia suurempi useilla kansalaisuusryhmillä <2.8.2010>